Kaleidoscope Művelődés-, Tudomány- és Orvostörténeti Folyóirat 2023. Vol. 13. No. 27.
Journal of History of Culture, Science and Medicine ISSN 2062-2597
DOI: 10.17107/KH.2023.27.3

130 éve született Pető András. Mozaikok

András Pető was born 130 years ago. Mosaics

dr. Balogh Erzsébet gyermekorvos és neurológus, nyugalmazott orvos igazgató, főiskolai tanár (MPANNI)
Semmelweis Egyetem, Pető András Kar
balogh.peto@t-online.hu

Initially submitted October 15, 2023; accepted for publication Oct,30.2023

Abstract

The author of this study celebrates with ten disproportional chapters the 130th anniversary of birth of András Pető MD (1893-1967). There are emphasized his decision on a career choice, his friendships, the years of studying medicine, possible influencing factors, and the period of WW1 that was him an elementary impact in professional terms. This study concerns rather his writings than Pető himself. Many writings were published about him, both in humanitarian and professional terms. Unusually large number of illustrations were used for benefit of younger readers.

Kulcsszavak: Pester Lloyd, Diner-Dénes József, Moreno, a bécsi orvosi kar dékánjai és rektorai Pető idején, Grinzing, Bad Kreuzen

Keywords: Pester Lloyd, József Diner-Dénes,, Moreno, deans and rectors of the Medical Faculty in Vienna during Pető time, Grinzing, Bad Kreuzen

Mozaik 1. Elöljáró sorok

2023 szeptemberében van 130 éve annak, hogy Pető Andor (később András) megszületett. Sokan tudják már a világon, hogy szeptember 11. volt mind a születésének, mind a halálának a napja, így elég megjegyezni élete évszámait (Dr. Pető András: 1893-1967). Ezen a napon látogatják meg szombathelyi szülőházát, a lakóházát Budapesten a Stollár utcában, hamvait a Farkasréten (kolumbárium A/1138) és tesznek friss virágot (régebben mindig a kedvencét, pármai ibolyát) mellszobra (Kútvölgyi út 8.) mellé a késői követők.
Transz-generációs tanítványai (Dr. Hári Mária és Székely Ily közvetítésével) további közös megemlékezési ünnephelyet alakítottak ki a Pető András dombormű és márványtábla Dr. Hári Máriáé (1923-2001) melletti elhelyezésével (Villányi út 67.).
Erre az évre esik Dr. Hári Mária születési centenáriuma is, akit elvesztése minden évfordulóján méltatnak a tanítványai, követői.

Pető megalkotta a mozgásterápiának a pedagógiai változatát, amely részben széleskörű orvosi tapasztalatai és olvasmányai alapjain és saját filozófiai és a mesterségbeli, a foglalkozási határokat egyáltalán nem tűrő szellemisége alapján keletkezett. A feladatot a szükség sugallta, provokálta és tartotta fenn, amelyben Bárczi Gusztáv, Kun Miklós, Dobszay László, Focher László valamint a mindenkori főhatóságok segítő vagy gátló szerepére az irodalom már bőven rávilágított.
Lett volna elismerés is egyszer: Kossuth díj, aminek elfogadását kérdező telefonra nagyon hangos, goromba elutasítással reagált.

2023. Vol. 13. No. 27.
ISSN 2062-2597
DOI: 10.17107/KH.2023.27.3

Pető színes, változatos életének, halk és zengzetes modorának, küllemének, elhárító viselkedésének és barátkozási formáinak, jelentős műveltségi igényének, a trivialitások nem tűrésének, gyors és pontos emberi, orvosi felismerési képességének számos, elérhető bemutatása olvasható Dr. Hári Mária[1,2], Dr. Forrai Judit[3,4,5] közleményeiben, Földesi Renáta doktori disszertációjában[6]. Kortársak és neveltek szólnak Petőről a Századfordító Magyarok TV filmsorozatban Ocsenás Tamás[7] által készített filmben. Külön kategória Pintér Gábor[8] számos helyen bemutatott kutatási anyaga a Moreno-val való kapcsolatról. A felsorolt munkák szerzői százszámra közvetítenek, adnak közre Petőről interjúkat, véleményeket, mások által tudott, ismert fontos adatokat, kereszthivatkozásokat és bemutatják Pető életének néhány elsődleges dokumentumát és természetesen - részben - a konduktív pedagógiát is.
Újabb fontos megismerési állomásokat jelentenek a filozófus Petőnek, Schaffhauzer Franz egy előadáson alapuló közlése[9] és a Földesi Renáta és Balogh Brigitta által gondozott, nemrég fellelt német nyelvű Pető András kézirat magyar fordításban publikált Filozófia c. különlegessége[10]. Alapvető munkák természetesen Pető András 1955-ben írt hosszú cikke[11] és az 1965-ben németül kiadott saját orvoslás- és gyógyítás-történeti könyve[12], amelyekben a tárgyi ismeretek bemutatása mellett a sok tekintetben még ma is fenntartható vagy éppen újra időszerű, morálisan érett emberi, szakmai nézeteivel is találkozunk.

Mindet, de legalább ennyit el kell olvasni, hogy plasztikus képet lehessen nyerni Dr. Pető Andrásról.

Olvastam nemrégen egy könyvet[13], ami egy nagyon idős és egy nagyon fiatal német színésznő rövid, közös forgatásuk alatti beszélgetéseik és későbbi levelezésük alapján keletkezett. A később született (1979) meg akarta érteni a korábban született (1925) súlyos korban még gyermek, kialakuló énjét, gondolatait, a korszak borzalmainak megélését. Az őszinte szavak, korrekt fogalmazások ellenére a fiatalabb 21. század eleji kérdései nem találnak célba, az idősebb pedig minden igyekezete ellenére sem tudja abba a múltba elvinni, amit számára az egykori „valóság” jelentett. Az egymástól időben és tartalomban nagyon különböző tartalmak és történések feldolgozásával rendszerint ez történik - azok tartalmától függetlenül.

Már nem voltam olyan fiatal (47), csak éppen egy teljesen más világból érkeztem, amikor Hári doktornőnek, a konduktív pedagógia tanult mesterének, Pető András szakmai élete hiteles tanújának feltettem a kérdéseimet a 80-as évek közepén. Legalább 15 éven át dolgoztam akkor már újszülött és csecsemő neurológiai konzultánsként a különböző fő- és mellékállásaimban konduktorokkal együtt/mellett/egymásután, anélkül, hogy megnéztem volna, mi és hogyan történik, amit csinálnak. Mindig több dolgom volt, mint időm, de főként tudtam, hol végződnek a saját foglalkozásom határai és hittem, hogy más többet segít. Akkoriban hatalmas mennyiségű irodalma volt már a korai életkori neurológiai vizsgálatoknak és éppen kikeveredtünk a „majd kinövi” korszakból, de túllendültünk. Úgy alakult, hogy módom volt látni az intézetben (akkor még MPANNI) egy tucat olyan, beiskolázás előtti gyereket, akiket csecsemőként magam küldtem, neurológiai leírással az MSI-be (a Villányi úti telephelyet mozgássérültek intézete rövidítéssel illettük orvosi körökben, bármi volt is a hivatalos neve). Minden vagy majdnem minden, esetleg még több (túlmozgások is megjelentek) neurológiai kórjel ellenére remek gyermekek lettek. Szembesültem azzal, hogy saját, a hagyományos szakmai szabályok alakította, kedvezőtlen prognózisaim gyakran nem váltak be. Vagy, mint számomra is bebizonyosodott később, a

2023. Vol. 13. No. 27.
ISSN 2062-2597
DOI: 10.17107/KH.2023.27.3

konduktív pedagógia eléri, hogy a globális teljesítmények (intelligencia, koordináció, önellátás) az idegrendszer hiánytüneteinek mérséklésével hihetetlen teljesítményekre vezet. Kialakult bennem lassan a hagyományos gyermek-neurológiai és konduktív pedagógiai ötvözet, amelynek ajánlása bízvást megtehető.[14]

Köszönettel és tisztelettel gondolok Hári doktornőre, hogy éveken át türelmesen viselte az organikus neurológiai alapú szkepszisemet és sok órát áldozott rá, hogy a konduktív nevelésről, Petőről beszéljen nekem. Minél többet próbálom azonban elképzelni és minél többet hallok és olvasok Dr. Pető András életútjáról, annál kevésbé vagyok benne biztos, hogy értem az első nagy választását (nem a bölcsészet, újságírás, hanem a medicina, gyógyítás). Nem értem a későbbi, a másik nagy döntését sem: a nagyhatású, keresett különleges orvosi szerepkört, a mágus/guru panorámát feláldozta a sok, kemény és hálátlan dologi és szervezési feltételek ellenére kitartó munkát kívánó, hagyományosan elképzelve beszűkített mozgástérért - az ún. gyógyíthatatlanok mozgással történő helyreállításáért.

Ezek után helyénvaló a felvetés, hogy van-e még helye a további közléseknek? Talán. Más prizmán át és „csak" az 1910-1929-es időkről és kevesebbet Róla, mint a miatta olvasottakról. Semmiképpen nem mellőzhető a felsorolt közlések ismerete.

Irodalom

1. Hári M, Horváth J, Kozma I, Kőkúti M.: A konduktív pedagógiai rendszer hatékony működésének alapelvei és gyakorlata. NPI Budapest, 1991, pp:9-20
2. Hári Mária: A konduktív pedagógia története. MPANNI, Budapest, 1997, pp:5-150
3. Forrai J: (1999) Memoirs of the beginnigs of conductive pedagogy and András Pető Budapest, Foundation for Conductive Education; in: Kaleidoscope könyvek 2019. https://doi.org/10.32558/peto.2019
4. Forrai Judit: Gondolatok a világhírű módszer kialakulásáról és alapítójáról, Pető Andrásról, a Semmelweis Egyetem új karának megalakulása kapcsán. Orvosi Hetilap 2018;159(44): 1803–1810. https://doi.org/10.1556/650.2018.ho2611
5. Forrai Judit: *Pető András, a nagy mágus.* In: Abszolút pedagógusok. Új szempontok a XX. századi értelmiségtörténet kutatásához. Kaleidoscope könyvek (5). LÉTRA Alapítvány - Magyar Pedagógiai Társaság, Budapest, 2021; pp. 85-106. ISBN 978-615-6275-01-1 (nyomtatott), 978-615-6275-02-8 (PDF) https://doi.org/10.32558/abszolut.2021.7
6. Földesi Renáta: Pető András életpályája: a konduktív pedagógiához vezető út (1911-1967) https://edit.elte.hu/xmlui/handle/10831/62498 ; foldesi_renata_ disszertacio.pdf
7. Ocsenás Tamás: Századfordító magyarok / Dr. Pethő András (1893-1967) https://port.hu/adatlap/sorozat/tv/dr-petho-andras-1893-1967-dr-petho-andras-1893-1967/szazadfordito-magyarok-szazadfordito-magyarok/episode-54796
8. Pintér Gábor: Jacob Levi Moreno és Pető András http://www.morenocentrum.hu/index.php/jacob-es-zerka-moreno/jacob-levi-moreno-es-peto-andras (Első változata angolul 2004: Conductive Education/Occasional Papers)
9. Schaffhauzer Franz: A mozgás, a ritmus és az egyensúly alapfogalmai Pető András gondolatrendszerében. Kellék 60; https://www.prophilosophia.ro/assets/files/kellek-60/schaffhauser.pdf (Előadás az Orkesztika Alapítvány és az ELTE BTK Magyar Filozófia Központja által szervezett Eszmélet – gondolat – mozdulat. Dienes Valéria filozófiája című konferencián hangzott el Budapesten, 2018. április 13-án.)
10. Pető András: Filozófia. Szerk. Földesi Renáta, Ford. Balogh Brigitta, Lektor: Földiné Németh Gabriella. Semmelweis Kiadó, Budapest 2021. ISBN: 9789633315354
11. Pető A.: A konduktív mozgásterápia, mint Gyógypedagógia. Gyógypedagógia, 1955;115-21.
12. *Karl Otto Bärnklau,* alias Pető András: Unfug der Krankheit, Triumph der Heilkunst. Schustek, Hanau-Main, 1965

2023. Vol. 13. No. 27.
ISSN 2062-2597
DOI: 10.17107/KH.2023.27.3

13. Delfs, Renate, Schmid, Rike: Nimm mich mit nach Gestern. F. A. Herbig Verlagsbuchhandlung GmbH 2015
14. Balogh Erzsébet, Kozma Ildikó: A konduktív nevelés neurológiai indikációja. Ideggyógyászati Szemle - 2009;62(1-2):12-22 (Angol változatát a Research Gate útján 1500-an olvasták: https://www.researchgate.net/publication/24143392_Conductive_education_for_children_with_neurological_diseases

Mozaik 2. Szombathely után - Pár hónap Budapesten - Bécsi kezdetek

A nagy utazás és nagy és döntések korszaka érkezett el 1910-ben Pető Andor (1893-1967) számára. Nincs adatunk arról, hogy pontosan mikor került Budapestre, miért ott fejezte be a gimnáziumot és tett érettségi vizsgát.

Feltételezhető, hogy a Diner-Dénes Józseffel (1857-1937) való kapcsolata és az „Irodalmi Szalon", az ország első kölcsönkönyvtára könyveiről írt beszámolói alapozták meg, tették lehetővé ezt a folyamatot. Pester Lloyd (PL) 1911. aug. 6.-i számában Diner-Dénes közzétett egy tudósítást, „Alle hier besprochenen Bücher sind leibweise erhältlich in der Leihbibliothek „Irodalmi Szalon" (literartscher Leiter Josef Diner-Dénes) Budapest, V., Nádor-utcza 10. I. et."
vagyis: Minden, itt bemutatott könyv megkapható személyesen az „Irodalmi Szalon" kölcsönkönyvtárában, Budapest V., Nádor-utcza 20, I. et.) (1. és 2. ábra)

PESTER LLOYD,
Sonntag, 6. August 1911
Alle hier besprohenen Bücher sind leichweise erhältlich von der Leihbibliothek „Irodalmi Szalon" (Literarischer Leiter: Josef Diner-Denes) Budapest , V., Nádor utcza 20, I. em.

Magyarul:
Minden itt megbeszélt könyv megkapható kölcsönzésre az Irodalmi Szalon nevű kölcsön Könyvtárból (irodalmi vezető: Josef Diner-Denes) Budapest , V., Nádor utcza 20, I. em.

1. Ábra. Hirdetés a Pester Lloydban

2023. Vol. 13. No. 27.
ISSN 2062-2597
DOI: 10.17107/KH.2023.27.3

Pester lloyd, Sonntag 6 August 1911

Alle hier besprochenen Bücher sind leihweise erhältlich in der Leihbibliothek „Irodalmi Szalon" (literarischer Leiter Josef Diner-Denes) Budapest, V., Nádor-utcza 20, I. Et.

Bücherschau.

Josef Unger: Mosaik. Leipzig. Akademische Verlagsgesellschaft 1911. „Ich bin hier aufgefordert worden, meine Biographie zu schreiben: ich habe mich dazu nicht entschließen können. Ich will weder mich, noch andere täuschen. Eine Autobiographie enthält immer mehr Dichtung als Wahrheit. Auch wäre ich bei der Gedrungenheit und Kurzatmigkeit meines Stils nicht imstande, Personen und Begebenheiten ausführlich und anschaulich zu schildern: mein Pinsel ist nicht breit genug." Dieses Selbstbekenntnis Josef Ungers gilt zweifellos für alles äußere Geschehen. Die rohe synthetische Arbeit, aus Bruchstücken der Erinnerung ein Leben zu rekonstruieren, Momentbilder, die vor dem Auge des Achtzigjährigen aufsteigen, zu einem kinematographischen Ganzen zu vereinen, bedarf gewiß der raffinierten Behandlung. Die aber war des eleganten Stilisten und großen Denkers — er selbst nennt sich wohl nur einen „freien" Denker — Sache nie. Die feine Pinselführung hingegen eignet sich für alle Seelenmalerei: Goldkörner zusammenzutragen aus den verborgensten Tiefen unseres Selbst, unseres Erleben in seinen geheimsten Zügen zu erlauschen, die Seelenkrisis zu erhaschen, die allem äußeren Erlebnis parallel läuft. Und die sich bei scharfen Geistern so fein, in einem kleinen, aber sicher treffenden, zugespitzten Worte sublimiert.

2. Ábra. A hirdetés nagyított változata.

Ha adott is Pető írásos anyagokat, nem sikerült ilyen azonosíthatóságokat találni az 1910-11-12-es PL teljes évfolyamainak átböngészésével [1], tudjuk azonban, hogy álneveket használt. Korábbi lapszámokat Pető alacsony életkora, a későbbieket pedig karrier tervének megváltoztatása miatt nem érdemes ebből a célból megnézni. De minden másért érdemes. A napi kétszer - reggel és este megjelenő újság (németül, gót betűkkel) hírt adott a világ fontosabb eseményeiről, tartalmazta az államszervezési és börze adatokat, bankhíreket, gabona árakat, születési és járványügyi, halálozási adatokat (kolera, skarlát, tbc stb.) peres ügyeket, kulturális eseményeket (színház és muzsika), kriminalisztika stb., - röviden, lényeglátóan Európa és a világ tájairól. Nagyszerűen tudósított pl. a Budapesten, 1909-ben tartott XVI. Nemzetközi Orvosi Kongresszus (1909 aug. 29 - szept. 4.) nemcsak szervezési és protokolláris, de szakmai eseményeiről is. Itt volt a bécsi egyetemről Escherich, Pirquet, Wagner Jauregg is, noha mindez a 16 éves Pető számára nem bírt jelentőséggel. A lap tartotta a szabályt, a hír a fontos, átalakítani, véleményezni legfeljebb elkülönítetten szabad.

A bécsi tanulmányok idején és később is Pető támogatója, jóakarója Diner-Dénes József [2]volt. A fiatal Petővel való kapcsolat kezdetekor az ötvenes éveinek elején járó diplomás mérnök, a természettudományokban (fizika, kémia, régészet) jártas, több nyelven beszélő és más területeken (filozófia, történelem, politika) is művelt újságíró, szépművészeti, iparművészeti szakíró, a Martinovics páholy tagja volt. A Károlyi kormány külügyi államtitkáraként Párizsban, a kommün bukása után tartósan külföldön élt. A század első évtizedében a rövidéletű (1905-1918), de erőteljes „A Munka Szemléje" szerkesztője volt és annak jellemzése során tudhatunk meg legtöbbet róla.
A lap 16. oldalán áll: „Márpedig 'A Munka Szemléje' megindulásakor elsősorban a mai fogalmaink szerint helyes, világosan megfogalmazott, sokoldalú, természettudományosan megalapozott ismeretterjesztést óhajtotta megvalósítani a műszaki, természet- és társadalomtudományok, a művészet és irodalom terén egyaránt; ezen kívül a hazai

2023. Vol. 13. No. 27.
ISSN 2062-2597
DOI: 10.17107/KH.2023.27.3

közfelfogás szerint legsürgősebb teendők ismertetését és propagálását, a modern kultúra terjesztését és minden irányban harcot „Ocsúország", a feudális Magyarország ellen. Ez az „egyetemességre" való törekvés hamarosan határozott körvonalakat nyert azáltal, hogy a lap szerkesztője, kiadója, tevékeny cikkírója — mindene Diner-Dénes József lett, aki e korban felötlően vallotta is magát marxistának, meg alkalmazta is a történelmi materializmus módszerét." [3]
(A lappal egyidejűleg Pető még csak 12-15 éves.)

Visszatérve a PL-ra: az eredetileg tőzsde, börze igényével alapított lap a magyar történelem 1911 előtti jeles eseményeinek vetületét és irodalmi közléseket ad (Feuilletons = karcolat, novella, regényrészlet, autentikus műtárgyi, zenei, irodalmi kritika, stb.) amelyek együtt olvashatóak a PL 150 Jahre címen a világhálón.[4,5]
Autentikus fordításban folytatásokban jelent meg Jókay Mór 9 regénye, de Petőfivel, Gyulaival, Eötvös művekkel is megismertette a lap a németül (gót betűvel) olvasókat. Írtak a lapba: Ludwig Hevesi, Emil Zola, August Strindberg, Zelma Lagerhöf, Bertha Suttner, Felix Salten, Lukács György, Max Nordau és Theodor Herzl.[6,7]

Minden más híresség, akiket, mint a lap vonzerejét képviselő szerzőket sorolnak fel a Petőről szóló írások, későbbiek, mint az egyetemi tanulás irányáról való döntés szükséges időpontja.

A PL főszerkesztője a Pető támogatás idején Vészi József volt (1909-től). Vele jött el a „feuilletonisták" (tárcaírók) aranykora. Különleges nézeteket vallott sok kérdésben. Éppen Pető születési évében (1893) közölt egy hosszú, nagyon kiváló cikket az antiszemitizmusról.[8]
Idézet a cikkből magyar fordításban: „Azoknak a népeknek, akiknek győztesen kell túlélniük ezt a nagy próbát, életerővel, szervezetük megbízható felépítésével kell rendelkezniük. És úgy tűnik számunkra, hogy az antiszemita méreg a Koch-tuberkulinhoz hasonló szerepet játszik az etnológiai patológiában: a diagnosztikai ágens szerepét. Gyengélkednek azok a nemzetek, amelyek testükben tartják a beléjük oltott antiszemitizmust; a többiek, akik hamarosan taszítják őt, bizonyos lendülettel felvértezik őket a közelgő katasztrófa ellen. Hála Istennek, mi Magyarországon gyorsan és könnyen túljutottunk az antiszemita betegségen. Egyetlen, bár heves lázroham, majd jött a boldog felépülés. Ma már csak úgy gondolunk vissza az antiszemita veszélyre, mint egy gyötrő álomarcra, amely egy pillanatra megkínoz bennünket. Ez a csúnya fantazmagória száműzzék népünkből örökre."

Nem megszokott, hogy egy társadalmi jelenséget a humán műveltségű újságíró természettudományos alapon magyarázzon meg, de a Vészi által vett hasonlat itt most ül.
A tuberculin a Mycobactérium tuberculosis (felfedezése 1882; Robert Koch,1843-1910) levesben tenyésztett főzetét besűrítve előállított fehérje kivonat (1890). Gyógyhatást reméltek tőle, lelkes megfigyelések és eredmények mellett azonban súlyos betegségtünetek is megjelenhettek: helyi duzzanat, fájdalom, de láz, vérszegénység, tartós hasmenés, sárgaság, kimerültség, delirium, kóma is bekövetkezhetett.[9]
A tuberculin tehát gyógyításra alkalmatlannak bizonyult, bár később mégis alkalmazták lázkeltésre. (Pető is a Semmeringen, ld. Szanatóriumok fejezet). Ma diagnosztikai anyag, melynek módszerét Felix Mendel (1862-1925), Charles Mantoux (1877-1947) és Clemens Pirquet (1874 -1929) dolgozták ki.

2023. Vol. 13. No. 27.
ISSN 2062-2597
DOI: 10.17107/KH.2023.27.3

Nem tudható, olvasta-e a fiatal Pető Vészi cikkét vagy hasonlókat a pályaválasztása idején és azt sem, hogyha igen, milyen irányban befolyásolták volna az elhatározását. Bécsről, a hazaiak vendégszeretetéről, a finom, akkoriban még joviális rasszizmusáról, a legalább hat, de inkább 12 nemzetiség hozta a tarka szellemi pezsgésről, életstílusról nagyon sokat kellett tapasztalnia. Az életkörülményekben, emberi környezetben rövid idő alatt bekövetkezett óriási változás komoly kihívást jelenthetett a 18 éves fiatalember számára. (3 .Ábra)

Pető András (1893-1967) 1910-ben Budapestre, 1911-ben Bécsbe utazik. A városok népességi adatai – ugyanekkor.

Hely	Lélekszám	Forrás
Szombathely	37.289	https://en.wikipedia.org/wiki/Szombathely
Vas megye	435.793	https://en.wikipedia.org/wiki/Szombathely
Budapest	880.371	https://en.wikipedia.org/wiki/Demographics_of_Budapest
Bécs	2,031.000	https://www.wien.gv.at/english/history/overview/growth.html

3. Ábra. A lakosság számával is érzékeltetni lehet, mekkora ugrás rövid idő alatt az élettér átrendezése. Megyét 20 orvos szolgálja, köztük 12 izraelita. Furcsa adat tűnik szembe: 27 szombathelyi kéjnő folytat tevékenységet, ami abban a relációban fontos, ahogy anyja inti az egyszer a hazalátogató fiát (ld. alább).

Szombathely és Budapest távolsága légvonalban 188 km, úton 228 km, viszont Szombathely és Bécs között ugyanezek 110 és 136 km. Nem tudunk róla, hogy repülőn utazott volna Pető András (hacsak nem Zeppelinen valamikor), nyilván nem, mert 1939 után nem hagyta el az országot. Talán visszatért a rövid Budapesti tartózkodás után Szombathelyre még, de hogy Bécsből Szombathelyre utazott valaha is, nem tiszta. Földesi közöl egy keserves Pető vallomást[10], amelyben az anyja meglátogatását írja le. Nem derül ki a primér dokumentumból, hogy mikor volt, a tartalom alapján az is feltehető, hogy még külhoni tartózkodásai alatt, de az is lehet, hogy 1939-1944 között. Akkor viszont már anakronisztikus lett volna egy ilyen tartalmú anyai figyelmeztetés.
Szombathely számon tartja Petőt. De lehet, hogy nagyon tetszett volna neki, hogy a táblát 2010-ben ellopták, a Szombathelyen született Weöres hasonló táblájával egyszerre. (4. Ábra)

Kaleidoscope Művelődés-, Tudomány- és Orvostörténeti Folyóirat
Journal of History of Culture, Science and Medicine
2023. Vol. 13. No. 27.
ISSN 2062-2597
DOI: 10.17107/KH.2023.27.3

4. Ábra. „Ismét van Pető András-emléktábla”. Két és fél év után a helyére került a Pető András-emléktábla a Kossuth utca 2-ben. Olyan, mint a falról ellopott eredeti.
https://www.vaol.hu/hirek/2012/10/ismet-van-peto-andras-emlektabla

Ha idő és tér dimenziót megszüntetve elképzeljük, mit szólt volna, ha meglátja a hálás utókor tiszteletének ezt a megnyilvánulását: talán olyasmit, mint a Kossuth díjra jelölés elhárításakor megtett. Hírlett még évtizedek múltán is, hogy egy alkalommal, már a délutáni távozásakor, a Villányi úti portán érte utol egy a főhatóságtól származó telefonhívás. A hívó beszédét nyilván senki nem hallotta, de Pető reakciójának többen tanúi voltak. Ordítva méltatlankodott, hogyan képzelik, hogy ő majd beáll a (csúnya szavakkal) jellemzettek közé bármit elfogadni, amikor a gyerekeknek meg nincsen elég ruhája és a kosztjukról is nehéz gondoskodni, inkább azzal törődnének. (Magam Székely Ily szelídített változatát hallottam, akinek Pető elmondta, hogy a Kossuth díj elfogadásról érdeklődtek. A portás meg a választ mondta el, ahogyan hallotta. Hári is, Székely is mindig és mindent szűrve vagy idealizálva mondott Petőről. Tisztelték, szerették és óvták.)

Visszatérve a Bécsbe érkező 18 éves Pető Andorhoz, nehéz közelebb férkőzni az okokhoz, miért medicina és miért nem újságírás. Akkoriban az újságírás egy széles érdeklődési körű kultúrember számára elég jól megfizetett, utazásokat, költségtérítéseket, kapcsolatok előnyeit meggondolva igazán vonzó lehetett. Nyilván nem egy nagy ország „korrespondent”-jeként, vagy témaválasztásában azonnal szabadon rendelkező munkatársként, netán függetlenként lehetett a jövőt elképzelni. A Vészi igazi kultúrember volt és mentalitásnak híre ment, nagyon sok fontos külföldi jelzi megjelentetési szándékát.

2023. Vol. 13. No. 27.
ISSN 2062-2597
DOI: 10.17107/KH.2023.27.3

Ugyanakkor éppen a századfordulón vált ismertté és hasznosíthatóvá egy egész sor olyan természettudományos felfedezés és azok alapján hasznosítható orvosi ismeret és lehetséges gyakorlat, ami talán nagyobb vonzerőt jelentett.
(Néhány ilyen: a diftéria - magyarul: roncstorok, torokgyík - kiváló, életmentő kezelése antitoxikus szérummal, a szero-diagnosztika, az ABO vércsoport felismerése alapján a vérátömlesztés lehetősége, kezdődik a rádium terápia, egyre jobb a Röntgen diagnosztika, , Salvarsan, Kalmopyrin, a be nem vált, de elméletileg izgalmas tuberkulin kezelés, Calmette és Guerin dolgozik BCG oltáson, lázkeltések indulnak, stb.)

Különlegesen magasra emelkedett az orvosi foglalkozás társadalmi rangja. Már az 1890-beli orvosi pályaválasztásról hasonló szellemben írnak: „A tizenkilencedik század végén a biológiai ismeretek, a közegészségügy, a diagnosztikai, technikai és terápiás módszerek fejlődése a medicina viharosan gyors modernizálódását és professzionalizálódását tette lehetővé. Kialakult a modern orvosi szerep és státusz, amely a társadalom széles köreiben komoly tekintélyre tett szert. Az orvos, mint polgár, és mint modern szakértelmiségi ugyanakkor viszonylag függetlenné válhatott a külső társadalmi hierarchiától, mivel a befektetett kulturális tőke jól konvertálható, könnyen alkalmazható volt; az orvosi szerep a hagyományos értelmiségi szerepekhez képest kevésbé függött nemzeti, etnikai, nyelvi, kulturális- és osztálykorlátoktól.” [11]

Mégsem derül ki, mi befolyásolta a döntést.

Még az is elképzelhető, hogy az okos fiú rájött, orvosból válhat író (Friedrich Schiller, Conan Doyle, Csehov, Maugham, Robin Cook és még nagyon sokan a később születettek közül), sőt, újságíró, de még fontos újság főszerkesztője is. A bécsi egyetem orvosi karán végzett Weisz János (N.A.-1900) volt a Pester Lloyd első főszerkesztője 1854-1866 között. Testvére, Weisz Bernát (1800–1888) állt a Lloyd-társaság hírlapbizottságának élén, az ő hívására vállalta és teljesítette kifogástalanul a feladatot.

Orvosból akármi lehet, de a rangján és minőségén megfizetett független újságíróságig eljutni valószínűleg nehéz és a jelölt mégsem tud sokkal másabbat tenni, mint úgy próbál haladni - ahogyan a körülmények és adottságok megengedik.

A bécsi egyetemen abban az időben négy fakultás volt a teológia, a bölcsészet, jogtudomány és medicina. (Napjainkban 15, ahogyan az egyes diszciplinák egyre specializálódnak).
Az egyetem óriási találkozóhelye volt a különböző etnikai és vallási csoportoknak, azonos nézeteket valló vagy egymással szimpatizáló, vagy éppen idegenkedő kisebb-nagyobb baráti köröknek és egyesületeknek. Mágnesként vonzotta a monarchia fiataljait az egyetem is és a város is.
Pető András hamarosan Jacob Levy Moreno (1889-1974) kísérőjévé, barátainak barátjává vált. A két különleges karakterű ember mentális rokonsága, a 22 éves és a 18 éves útkeresése számos ponton találkozott. Alapos részleteket közöl Moreno és Pető kapcsolatának avatott magyar kutatója, Pintér Gábor.[12]
Keresgéltem olyan írást, ami lehozza a későbbi életük során idollá vált embereket olyanná, amilyenek fiatalon lehettek, amilyennek el tudjuk őket képzelni. A bécsi családnak (Bergner), akiknél a gyermekek tanítását Moreno a megélhetéséért végezte, a legnagyobb kislánya 15

2023. Vol. 13. No. 27.
ISSN 2062-2597
DOI: 10.17107/KH.2023.27.3

évesen ment fiúkkal időnként a Prater melletti mezőkre, kísérte a parkokban gyermekeknek mesélő, velük játszó Moreno-t, Petőt és társait. Elisabeth Bergner (8. Ábra) színésznőnek készült és korán játszani kezdett (Innsbruck, Zürich, Berlin, Bécs, ismét Berlin, majd London és USA). Kezdettől sikeres, Reinhardt is rendezte. Óriási némafilmek után színpadokon is, angolul és franciául is játszott, szép amerikai filmes karriert futott be.
Az ő szavai idézi Ferdinánd Bruer könyve[13] az 1999-es kiadás 17. oldalán: (5. Ábra)

aber auch unter den Kindern sein Ziel nicht erreicht. Schon in dieser Zeit beginnt Morenos Gottsuche. Elisabeth Bergner, in deren Familie Moreno als Hauslehrer gearbeitet hat, schildert ihn als Studenten in ihren Erinnerungen (1978, S. 12):

„Mir sah er aus wie hundert, weil er einen Bart hatte. Damals trugen nur ganz alte Männer Bärte ... Moreno hatte einen Christusbart, wie ich viel später wußte. Er war groß und schlank und hatte ergreifend schöne dunkle Haare. Ich glaube, er war wunderschön. Ich glaube das heute noch. Das faszinierendste war sein Lächeln ..."

Mit Elisabeth ging er auf die Praterwiesen, um mit ihr und den anderen Kindern Märchen zu spielen; später übte er auch mit den Kindern der Familie Bergner Stücke ein (z.B. Molière, vgl. Bergner, 1978, S. 15). Elisabeth hielt Moreno für einen ungewöhnlichen Menschen und war total fasziniert von ihm. Als er nach seiner Promotion 1917 ging, brach für sie eine Welt zusammen. „Meine heutige Erklärung dafür ist, daß wir beide wahrscheinlich ähnlich hypnotisiert waren von der Frage, was die Zukunft wohl für uns im Sinne hatte oder was jetzt mit uns geschehen wird" (Bergner, 1978, S. 17).

Zu dieser Zeit hatte Moreno schon seine ersten Schriften verfaßt: Gedichte, Ansprachen, Dialoge, Flugblätter (z.B. Homo Juvenis; Das Kinderreich; Die Gottheit als Komödiant; Einladung zu einer Begegnung). Er hatte sich mit einigen Freunden zusammengeschlossen, um seine „Religion der Begegnung" zu praktizieren. Dazu gehörten Chaim Kellmer, chassidischer Jude aus Czernowitz und Doktor der Philosophie, Jan Feda aus Prag, Freund von Thomas Masaryk, und die Ärzte Hans Brauchbar aus Wien und Andreas Pető aus Budapest. Alle vier starben im 1. Weltkrieg (Moreno, 1972, S. 208):

„We all wore beards, we never stood still, walked, walked, walked, stopped everyone we encountered along the way, shook hands and talked to them. We were all poor but we shared whatever we had, our poverty."

Moreno schildert eine solche Begegnung um 1911 (vgl. Moreno, 1978a, S. XXIVff.):

5. Ábra. Ferdinand Bruer könyvének 17. oldala.

Az 5. Ábra német szövegének tartalmi magyar fordítása:
Ebben az időben kezdődött Moreno isten keresése. Elisabeth Bergner, akinek a családjánál Moreno házitanítóként dolgozott, mint egyik tanítványa, vázolja emlékeit (1978, S.12):
„Nekem, mint száz másik, úgy nézett ki, mert szakálla volt. Akkoriban csak a nagyon öreg embereknek volt szakálla…Moreno-nak Krisztus szakálla volt, amint azt sokkal később megtudtam. Magas és karcsú volt és elragadóan szép sötét haja volt. Úgy gondolom, csodaszép volt. Ma is azt hiszem. A nevetése volt a legelbűvölőbb. Elisabeth Moreno-t különleges embernek tartotta és el volt ragadtatva tőle."
„A mostani magyarázatom erre, hogy valószínűleg mindketten egyformán hipnotizáltak voltunk a kérdéstől, hogy van-e értelme a jövőnek számunkra vagy most mi lesz velünk.
Ebben az időben keletkeztek Moreno első írásai: versek, megszólítások, röplapok (...Einladung zu einer Begegnung). Összezáratta magát néhány barátjával, hogy a „Találkozás vallását" gyakorolják. A barátai Chaim Kellmer, haszid zsidó Csernovic-ből, a filozófia doktora, Jan Feda Prágából, Masaryk barátja és az orvosok, Hans Brauchbar Bécsből és Andreas Pető Budapestről. Mind a négy meghalt az 1. világháborúban. (A „Mind a négyen meghaltak (t.i. Kellmer, Feda, Braichbar és Pető)" az interjút adó idő Elisabeth Bergner tévedése, Pető és a konduktív nevelés szerencséjére. 7. Ábra)
(Megjegyzés: Csernovic a jelenlegi Ukrajna délkeleti részén, a Prut folyó mentén van; tréfás neve Prut-menti Jerusalem vagy Kis-Bécs, valaha a Kelet kapuja volt. Gyönyörű egyetemi város, minden vallás most is ápolt templomaival.)

2023. Vol. 13. No. 27.
ISSN 2062-2597
DOI: 10.17107/KH.2023.27.3

„Mindannyian szakállt viseltünk, (6. Ábra) nem volt nyugtunk, sétáltunk, sétáltunk, sétáltunk, bárkit megállítottunk, kezet ráztunk és beszéltünk vele egész útján. Szegények voltunk, de megosztottuk, amink volt, a szegénységünket.”

6. Ábra. Ferdinand Bruer könyvének tetőlapja J L Moreno fiatalkori szakállas képével.

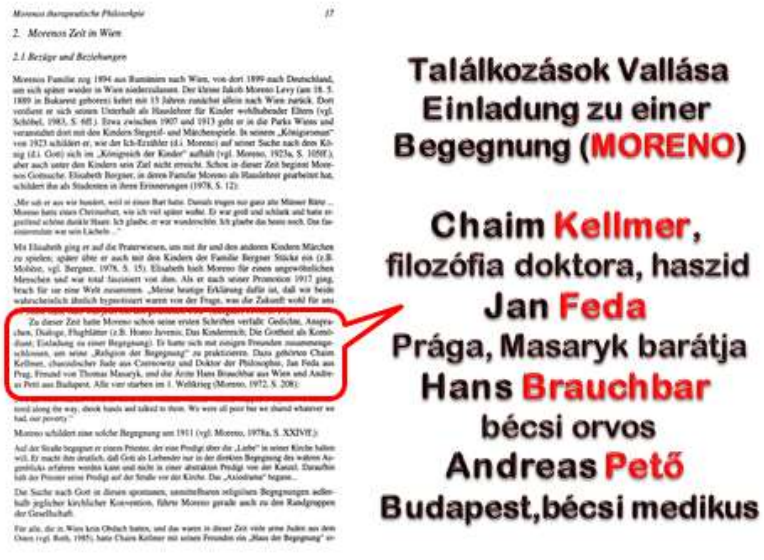

7. Ábra. A Moreno barátok kiemelése a német szövegből, amelyben az áll, hogy mind a négy meghalt az 1. világháborúban. Elisabeth Bergner tévedése Petőt illetően biztos.

2023. Vol. 13. No. 27.
ISSN 2062-2597
DOI: 10.17107/KH.2023.27.3

8. Ábra. Alig van szabad felhasználású kép a temérdek Elisabeth Bergner fotó között a világhálón. A színésznő két fiatalabb és egy idősebb korú együttes montázsa tükrözi a felidézett korszakot és az emlékező korát is (81). (Elisabeth Bergner: Bewundert viel und viel gescholten. Elisabeth Bergners unordentliche Erinnerungen. 1978).

Irodalom

1. Pester Lloyd link: https://epa.oszk.hu/00600/00675
2. http://mek.niif.hu/04000/04093/html/szocikk/11074.htm
3. Fabó Irma: A Munka Szemléje. (1905. febr. 15.—1908. ápr. 29.) https://epa.oszk.hu/00000/00021/00258/pdf/MKSZ_EPA00021_1965_81_01_014-029.pdf
4. Pester Lloyd 150 Jahre (http://www.pesterlloyd.net/Verlag/Chronik/chronik.html
5. PL Ismertető https://epa.oszk.hu/00600/00675/ismerteto.html
6. Újvári, Hedvig Die Geschichte des Pester Lloyd zwischen 1854-1875. IL* http://epa.niif.hu/00000/00021/00030/pdf/MKSZ_EPA00021_2001_117_03_318-331.pdf
7. Ujvári Hedvig: Több mint interdiszciplina? A magyarországi német nyelvű sajtó kutatásáról. http://real.mtak.hu/24866/1/Ujvary_MKsz_2015_1_u.pdf)
8. „Reise um den Antisemitismus" (http://www.pesterlloyd.net/html/1893veszireiseumdenantisemitsm.html)
9. Elkeles B. Der "Tuberkulinrausch" von 1890 [The "tuberculin intoxication" of 1890]. Dtsch Med Wochenschr. 1990 Nov 9;115(45):1729-32. https://doi.org/10.1055/s-0029-1235865
10. Földesi Renáta: Pető András életpályája: a konduktív pedagógiához vezető út (1911-1967) https://edit.elte.hu/xmlui/handle/10831/62498 https://edit.elte.hu/xmlui/handle/10831/62498 ; foldesi_renata_ disszertacio.pdf
11. Erős Ferenc: FERENCZI BÉCSI TANULÓÉVEI. Thalassa 2009;20(3): 3–18 http://www.mtapi.hu/thalassa/a_folyoirat/e_szovegek/pdf/(20)2009_3/03-18_Eros-F_Ferenczi_becsi_tanuloevei.pdf
12. Pintér Gábor: Jacob Levy Moreno és Pető András. http://www.morenocentrum.hu/index.php/jacob-es-zerka-moreno/jacob-levi-moreno-es-peto-andras

2023. Vol. 13. No. 27.
ISSN 2062-2597
DOI: 10.17107/KH.2023.27.3

13. Bruer, Ferdinand: Morenos therapeutische Philosophie. Leske, Budrich, Opladen 1999
https://doi.org/10.1007/978-3-322-97414-3

Mozaik 3. Egyetemi évek 1.

Már éppen Bécsben, szecesszió, beiratkozás az egyetemi évek

Pető András olyankor és úgy élt, hogy nemcsak róla, de a megértéséhez, miatta is olvasni kell. Ebben nagyon sokat segít a világháló, és sajnálom, hogy Hári doktornő nem érte meg a jelenlegi feltöltöttség szintjét. Bár az ő birtokában volt elsődleges, írásos (és élőszóbeli) információk pótolhatatlanok lennének, ha jó részét nem írta volna le[1].
A Bécsbe érkezési év részleteiről nem tudunk eleget, de talán az 1912 - es márciusi beiratkozásig akklimatizálódhatott. Hogy olyan volt-e Pető, mint más, a városjárást éppen kezdő ember (múzeumok, templomok, főutca, főtér, híres épületek, piac, színház, opera, zene stb.), nem tudjuk, de gondolható, hogy inkább barátkozott és olvasott.

Erre az időre tehetőek a Jacob Levyvel (Az egyetemi MATRIKEL Buch 1911-es nyári szemeszterére Moreno igen Pető még nincs beírva) és barátaival való sok közös séta, játék és mesemondás, az utca népével, lányaival és kóbor gyerekekkel való gyakori találkozás[1,2]. (1, 2, 3. Ábrák)

1. Ábra. Ha az egyetemi főépülettől gyalog megyünk a Prater irányában Bécs budai oldalán, akkor beleütközünk a szolidan szecessziós Uránia Házba, amit éppen Pető érkezése előtt adtak át.

2023. Vol. 13. No. 27.
ISSN 2062-2597
DOI: 10.17107/KH.2023.27.3

2. Ábra. A Prater melletti ligetes rét volt a Jacob Levy baráti kör egyik barangolási területe. A nagyszámú látogatók ránézésre is szociológiai és csoport megfigyelésekre hívnak fel. A kedvenc park azonban az Augarten (a Duna csatorna másik oldalán), sokkal közelebb az egyetemhez és csendesebb is.

3. Ábra. Stadtpark Wien egykor és most (balra lenn). Közelebb van az egyetemhez a Városi Park, ami a belvároson átvágva gyorsan elérhető. Az Augarten mellett ez is a „fiúk" (Jacob Levy, Kellmer, Feda, Pető és alkalmanként a serdülő Elisabeth Bergner (1897-1986) különböző aktivitásainak a színtere volt.

Tombolt a szecesszió Bécsben a századfordulón: a Szecesszió Háza 1898 (4. Ábra), majd az „Am Steinhof" remek temploma 1904-1907, (3. Ábra), a puritánabb Uránia ház 1910 (1. Ábra); zene, képek), de nem tudjuk ezeknek a Petőre akkoriban tett hatását. A Szecesszió Házon Ludwig Hevesi (1843-1910), az orvosnak tanult, magyar származású, híres Pester Lloyd újságíró felirata olvasható: „Der Zeit ihre Kunst, der Kunst ihre Freiheit" (A művészet ideje, a szabadság művészete).

2023. Vol. 13. No. 27.
ISSN 2062-2597
DOI: 10.17107/KH.2023.27.3

4. Ábra. Baloldalon a Szecesszió Háza, jobb oldalon Szt. Leopold római katolikus templom, most múzeum, az „Am Steinhof" elmekórház temploma ((v.ö. Mozaik 5), Pető egyik későbbi munkahelye. Tervezte és építette Otto-Wagner, ahogyan a kórházat is.

Amikor Pető Bécsbe érkezett, az egyetemen még gyakran előkerült a korábban közszájon forgó eseménysor, a vezető professzorok és az oktatási minisztérium illetékesének egymással folytatott, valamint maga Gustav Klimt képei melletti és elleni nézetekkel, éveken át dúló - a művészi szabadságra, tekintélyre és pénztárcára menő - harcának története[2]. A felújítandó egyetemi főépület díszterme menyezetének díszítésére a négy fakultást szimbolizáló festményt rendelt meg az oktatási minisztérium 1894-ben. Közülük háromra, a bölcsészet, a jogászat és gyógyítás karainak illusztrálására Gustav Klimt vállalkozott. Az építkezés zajlott, az előleget Klimt felvette és nem sietett. A „Philosophy" c. képet bemutatta 1900 tavaszán a Szecesszió Házban[2,3]. A kép nagyon heves elutasítást keltett az egyetem professzorai körében, viszont még abban az évben aranymedált nyert a párizsi világkiállításon.
1901-re készült el az orvosi kart „HYGIEIA" címen (az egészség istenasszonya) szimbolizáló kép, de azt sem fogadták el[3]. A később „MEDICINA" névvel jelölt alkotás talán még most is távol van a közérthetőségtől. (5. Ábra)

2023. Vol. 13. No. 27.
ISSN 2062-2597
DOI: 10.17107/KH.2023.27.3

5. Ábra. Az el nem fogadott „HYGIEIA” - (a fekete-fehér fehér fotó már Medicina felirat szerepel) az orvosi fakultást szimbolizáló kép. A magyarázatok oldalakra terjednek, egyszerűbben: kép bal felében egy fiatal nő aktja, aki oldalra billentett fejjel és kinyújtott karral a betegségbe és a halálba belenyugvást szimbolizálja. A meztelen terhes nő ábrázolása teljesen új volt abban az időben. A Halál csontváz formájában jelenik meg. A néző felé fordul Hygieia alakja (a kép jobb oldalán nagyítva), aki egy tálat tart, amelyből Aszklepiosz kígyója, az orvostudomány másik szimbóluma iszik[4].

Klimt nem korlátozta az erotikus aktok használatát és elege lett a képekről zajló vitákból, írásban zárta le a kapcsolatot (rövidített, tartalmi fordítás a német eredetiből):
„A minisztérium számtalan utalást adott nekem arra, hogy kínossá váltam számukra. Nincs kínosabb helyzet egy művész számára, mint mikor a megbízó nem teljes szívvel és megértéssel áll a művész oldalán, hogy műveket alkothasson és azért honoráriumot kapjon.
Elég volt a cenzúrából, önsegélyhez folyamodok. Meg akarok szabadulni. Szeretnék visszatérni a szabadságba ezektől a kellemetlen, nevetséges dolgoktól, amelyek akadályozzák a munkámat. Minden állami segítséget elutasítok, mindenről lemondok.”[2] Barátai és vásárlói fizették vissza az előleget. A képek kalandos sorsának bemutatása meghaladja ennek az írásnak a kereteit, sorsukat az arteficial intelligence zárta le. A bécsi Belvedere kurátora (Franz Smola) és a Google Arts & Culture Lab rezidense, Emil Wallner algoritmusával (A.I.) 2001-ben rekonstruálták a fekete-fehér fényképek felhasználásával a megsemmisültnek hitt „Fakultätsbilder”-t, amelyek most a Leopold Múzeumban vannak[4]. (6. Ábra)

2023. Vol. 13. No. 27.
ISSN 2062-2597
DOI: 10.17107/KH.2023.27.3

6. Ábra. Az itt készített montázson az egyetemi főépület kupolás bejárata felett a menyezet egykori díszítési terve látható a 3 „Fakultätsbilder" 2001-ben rekonstruált változatának bélyegképeivel[4].

Meddig tartott, mennyire viselte meg Petőt a bölcsészet vagy medicina kérdés eldöntése, nem tudjuk. Az elhatározásnak, az egyetemi hallgatói státusz megkezdésének, az orvosi fakultásra történt beiratkozásnak az első fellelhető nyoma 1912-ben, még Pető Andor néven. (7. ábra)

7. Ábra. A jelzett évekbeli beírtak alfabetikus rendben. Pető neve először az 1912-es nyári szemeszterben szerepel (1912. márc. 1. - szept. 30.). Moreno-ét - Jacob Levy-ként az 1911-es nyári szemeszter listájában találni.

2023. Vol. 13. No. 27.
ISSN 2062-2597
DOI: 10.17107/KH.2023.27.3

A bécsi egyetemen a képzés nyári (márc.-szept.) és téli (okt.-febr.) szemeszterekben zajlott, mint ma is. Pető számára 10 évig tartott az egyetem, ez volt a „Dr. Holczinger korszak", ahogy ő maga nevezte így tréfásan. Egyetemi évei alatt olyan sok helyen lakott[1p:22]; hogy a posta nem követhette (talán nem is volt mindig bejelentve), ezért az egyik kávéházban a Holczingerné nevű pincérnő átvette és továbbította postáját és üzeneteit mindkét irányban[1p:73]
Hogy miért húzódott el a tanulmányi időszak, pontosabban, hogy miért nem érezte Pető sürgősebbnek, nem lehet megválaszolni. Nem minta nélküli. Ugyanebben az időben Svédországban a hallgatók zöme - mintegy 36% - az egyetemre (Lund, Uppsala, „Karolinska mediko-kirurgiska Institut") való beiratkozás után 10-11 évvel végzett, de 44%-uk még ennél is jóval hosszabb idő alatt fejezte be tanulmányait, akkor lett csak gyakorlatra jogosított orvos (még mindig nem doktor)[5]. Ha viszont Pető Kolozsvárra járt volna, 1919-ben az utolsó két évet már Marosvásárhelyen kellett volna végezze[6].

Jacob Levy-t a világháború sem akadályozta, hogy 1917 februárjában nagysikerű záróvizsgát tegyen, amint az a könyve V. fejezetében szerepel[7]: Anyjának mondta a diploma átadásakor Hans Horst Mayer rektor: „A maga fia egy különleges zseni."
(H. H. Mayer minden komoly vegytani, farmakológiai tudása, teljesítménye és felterjesztése ellenére nem kapott Nobel-díjat, ahogy az idézett könyvben az szerepel. Korábbi munkatársai, tanítványai azonban az ő ötletei és módszere alapján haladva négyen is kaptak, jóval későbbi években Nobel díjat: Whipple, GH 1934-ben; Otto Loewi 1936-ban; Heymans, C 1938-ban; Cori, CF 1947-ben;)

Nem követhető a folyamatos, minden lehetséges téli-nyári szemeszterben való Pető beiratkozás, talán mert 1914 nyarán, de főként 1915-ben minden megváltozott, kitört az I. Világháború. Négy szemeszteren bizonyára túl volt, ha nem is tette le azonnal az első rigorosumát. A bécsi orvosi vizsgákra azért érdemes ezt a szót megtartani, mert sokkal nagyobb anyagot ölelnek fel, mint az általában nálunk használt „szigorlat" név alatti tartalom.
Rigorosum (az I. szigorlat 4 szemeszter után) - tárgyai általános biológia, orvosi fizika és kémia orvosoknak, anatómia, szövettan és élettan;
Rigorosum (a II. szigorlat) kórbonctan és kórszövettan, tájanatómia, kórélettan, gyógyszer- és recepttudomány, belgyógyászat, gyermekgyógyászat, a pszichiátria és a neuropatológia;
Rigorosum (a III. szigorlat) belgyógyászat, sebészeti, nőgyógyászati és szülészeti, szemészeti, bőrgyógyászati, higiéniai és igazságügyi orvoslástani ismeretek.
Később bővült a vizsga: orr-fül gégészeti, fogászati, oltási, műtéti alapismeretekkel, kopogtatási és auszkultációs gyakorlatokkal.

Arról nem rendelkezett az előírás, ki milyen tempóban kell, hogy elvégezze az egyetemet, de a lehetséges halasztásokról igen. Engedtek képzési rövidítéseket, de nem engedtek a rigorosumok sorrendjéből. A vizsgákon az érintett, a vizsgáztató és az elnök vett részt, a II. és a III. rigorosumon (kvázi államvizsga) kormánybiztos is. Az elméleti vizsgák időtartama negyed óra volt, míg a gyakorlati vizsgáknak hosszabbnak kellett lennie, hogy az előírt gyakorlati feladatokat teljesíteni lehessen.
Az eredmények minősítése három szintű: kiváló, kielégítő vagy nem kielégítő. Pető nyilván a kielégítő minősítést kapta, ami Hári könyvében elégségesként szerepel.

2023. Vol. 13. No. 27.
ISSN 2062-2597
DOI: 10.17107/KH.2023.27.3

A rigorosumok minősítését illetően óhatatlanul felmerül a gondolat, hogy a tanulmányi időszak első harmadában akkor is, ott is és most is jó sokáig nem jut élő, panaszkodó ember közelébe sem a leendő orvos.
A nem kiváló minősítésnek sok oka lehet, de jelentheti azt is, hogy Pető minden mást olvasott, ezer más is érdekelte, mint ami éppen előírásosan következett, de volt elég intelligens, és tudott is annyit, hogy szabadon elmondja a témával kapcsolatos ismereteit. Amikor Németh Andor meglátogatta, legkorábban 1919-ben lehetett, rengeteg, közöttük a keleti vallásokról szóló könyvet látott nála. Németh a világháború vége után szabadult a francia internálásból („A fekete kolostor” regény és film[8,9]) és maradt Bécsben 1926-ig. A „felületes” gimnáziumi találkozást említi ugyan, de ekkor lett Pető barátja és életének egyik legértékesebb tanúja. Számos véleménye, anekdotája olvasható minden Petőről szóló írásban (Forrai, Hári, Földesi, Németh).

Csakhogy az az iszonyat, amit az első világháború magával hozott mindenki, így az egyetemi hallgatók is életét alapvetően megváltoztatta. Pető számára a klinikai tárgyak, főként a belgyógyászat, gyermekgyógyászat és a krónikus betegségek, valamint a fertőző betegségek megtanulása és az azokkal lehetséges bánásmód volt soron, amit a világháborús körülmények hallatlanul felgyorsítottak. Pető András, mint az Osztrák-Magyar Monarchia állampolgára akkor már 22 évesen, sor- és hadkötelezett volt[10]. 1915-18 között medikusként a legalacsonyabb ranggal lett katona. (8. Ábra)

8. Ábra. A régi személyzeti osztályok (1955) káderezéshez előírt stencilezett űrlapja szerint Pető András saját kézírásával kitöltött adatai szerint 1915-1918 között hivatalosan katona volt. (Székely Ily által megőrzött és nekem átadott példány.)

2023. Vol. 13. No. 27.
ISSN 2062-2597
DOI: 10.17107/KH.2023.27.3

1914 őszére senki nem hihette már II. Vilmos elhamarkodott jóslatát, hogy „Mire a falevelek lehullanak, győztes katonáim otthon lesznek.” Az évtizedek óta tartó bécsi orvosképzési vonzerő, amelyet, mint "Mecca of Medicine" jellemeztek a tengerentúl, megszakadt. A monarchia területén szélsebesen képeztek ki orvosokat, medikusokat, ápolókat, segédeszköz készítőket stb. háborús sérülések ellátási, járványtani intézkedések, testi és lelki betegségek (az utóbbiak kezdettől elégtelenek és hibásak voltak, könyvtárnyi irodalma van) feladataira, rendeztek be középületeket és építettek hadikórházakat. Az egyetemi Díszteremben, amelyet tehát nem díszítettek a Klimt képek, először a sérültek fogadására, majd tömegétkeztetésre került sor.

A világháború Pető számára 1915-1918 között Grinzingben, a barakk kórházban, zajlott le. 1915-ben megnyitották, majd folyamatosan tovább építették (Grinzing akkor már Bécs. XIX. kerülete volt) a K.u.k. Kriegsspital 7-8 néven nyilvántartott kórházat[11] (9., 10., 11., 12. Ábra) Julius Tandler mondja egy parlamenti felszólalásában később[12]: „Aki meg akarja érteni a hadikórházak körülményeit, annak ismernie kell e kórházak történetét. A háború alatt ezek a kórházak úgy keletkeztek, mint a szivacs a nyári eső után. Minden zugba építettek egy kórházat, természetesen az igényeket figyelembe véve. A kórházak légiósok voltak.”

A Schottentor-tól a Grinzingi hadikórházig már a világháború alatt is szabályos villamos, a 38-as (mint ma is) járt. 1914 végére már tudták, tovább tart a háború és felépítették itt is a 60 barakk, 6000 fő ellátására a kórházat. A villamosokat teherszállításra is használták.

9. Ábra. A Grinzingi 7. és 8. számú hadikórház Bécs 19. kerületében, a Grinzinger Allee és a Daringergasse között, az elővárosi vonal oberdöblingi állomásán és a 38-as villamos végállomásán épült fel. 6000 főre, 60 barakkal, főként sebesült katonáknak. Arnold DURIG volt a vezető és egyben tisztifőorvos. A vége felé rövid ideig az egyik főorvos Alfred ADLER volt.

2023. Vol. 13. No. 27.
ISSN 2062-2597
DOI: 10.17107/KH.2023.27.3

10. Ábra. Egy mélyedésben sorjáztak a barakkok, természetesen templom, konyha, mosoda és étkező helyiség szintén volt. A háború után még évekig (1925-ben kezdték lebontani) használták a telepet elárvult gyermekek és menekültek számára.

11. Ábra. Nemcsak súlyos sérültek, hanem kiéhezett, nyáron kiszáradt, télen majdnem megfagyott frontkatonák, és más krónikus alapbetegségeik (főként tbc) fellángolása, végtag- és más fertőzések miatt senyvedő embereknek, akiket ki- és visszadobott a front. Ilyen osztályokon dolgozott Pető András. A fertőző betegeket (tifusz, kolera, disentéria) elkülönítették, a tbc-t és maláriát nem.

2023. Vol. 13. No. 27.
ISSN 2062-2597
DOI: 10.17107/KH.2023.27.3

12. Ábra. Különböző korú és rangú katonák egészségügyi szolgálatban. Őrzés, ápolás, gondozás volt a feladat és napi 16 órát katonaként dolgoztak ellátásért és szimbolikus fizetésért.
Készülhettek erre a felvételre, mert elég sokan vannak és felrakták a kitüntetéseiket is. „Az élet él és élni akar".

Óriási szerencse a bajban, hogy Pető András Grinzingi háborús „egyetem"- ének főorvosai rendkívüli emberek voltak. A neveket részletezés nélkül felsorolja Hári doktornő[1p:22, 23]. Fischel, Pauli és Pineles voltak Pető közvetlen főorvosai 3 éven át. Az 1915-ös évet véve alapul, ők nem voltak elsőként a frontra való emberek, lévén 46, 47 évesek. Számítsuk hozzájuk a Grinzingi katonakórház vezető tiszti főorvosát is, aki a legfiatalabb volt közöttük Arnold Durig (43), de ő már szolgált is Szarajevóban, az erőd-kórházban. (13. Ábra)

2023. Vol. 13. No. 27.
ISSN 2062-2597
DOI: 10.17107/KH.2023.27.3

Arckép	Név, életkor, előzmények	A tevékenységek zsugorított összefoglalása
	FISCHEL, Alfred (1868 - 1938) (Prága, Bécs)	1903 prágai, 1913-tól bécsi professzor, anatómus, embriológus, a szervek és szervrendszerek fejlődésének mechanikájáról, fejlődési élettan, a morfológiai és funkcionális összefüggések kutatta, spanyol és amerikai kutatók ma is számon tartják.
	DURIG, Alfred (1872-1961) (Innsbruck, Bécs)	1918-tól az élettan professzora (E. W. BRÜCKE (1819-1912) után S. EXNER-Ewarten (1846-1926) prof:1891-1917; EXNER asszistense, habilitál 1902-ben, sok tanulmányút, Oxfordban John *Sanderson-nál* is. A szarajevói hadikórház után a grinzingi 6000 ágyas intézményt vezette. 1000 közleménye a légzés, emésztés, étvágy, anyagcsere, folyadék- és elektrolit kiváló szakértője volt.
	PAULI, Josef, Wolfgang (1869-1955) (Prága, Bécs, Zürich)	Belgyógyász, kémikus, a kolloidkémia és elektroforézis kutatója, 1913-ban extraordinarius, 1920-ban a biológiai-fizika professzora, 1938-ban menekülnie kellett Svájcba (fia a Nobel díjas fizikus Ernst Mach Pauli)
	PINELES, Friedrich (1868-1936) (Galizia, Bécs)	Belgyógyász, belső elválasztású mirigyek és idegrendszer, emésztőrendszer, szenzo-mobilitás, mixödéma, reuma, bőr, belek, hasnyálmirigy sejtjeinek kutatója. (NOTHNAGEL munkatársa). Richard Kovacs - belgyógyász is mestere volt, a Bécsből a Mayo-ba hazatérő orvosuk, Walter Shelden tőle tanult, megszervezte a neurológiát. (Kovács észlelte Mahler szívbillentyű hibáját is.)

13.Ábra. Pető grinzingi mesterei. Ha az embriológia, anatómia, élettan, biokémia, minden fontos életfunkció külön vagy együttesen és a teljes belgyógyászati tudás és tömeg-higiénia egyszerre vagy különböző kombinációkban vált szükségessé, Pető András számára könyvtárazás nélkül rendelkezésre állt.

Az elöljárók egymást kiegészítő felkészültsége (korábbi, de főként későbbi közleményeik sokaságából láthatóan) biztosította, hogy volt és lehetett mit tőlük tanulni, elég volt rájuk figyelni. Az nem derül ki, mennyire hagyták a fejekben lapozni, de előállt az a magas minőségű szakmai környezet, amelyben igazán orvossá lehetett válni. A borzalmas háború kényszere (mindannyian katonák voltak) egy kivételesen jó magánegyetem színvonalát biztosította a szorgalmas, megbízható 1915-ben 22 éves Pető számára. Amikor a frontra akarták volna küldeni, ezek a főorvosok nem hagyták, a medikus szükségességét bizonyították. Még az sem kizárt, hogy gyorsabban értett szót a betegekkel, mint az anatómiai vagy kémiai érdeklődésű orvosok (Pauli és Pineles persze belgyógyászok is voltak, de már kialakult, hagyományos magatartásmintákkal), és alapos, gyors megfigyelési képességével, észlelésével tovább lehetett a teendőkben lépni. Pauli (született Pascheles) 1920-ban a belgyógyászat professzora lett és egyben és vezette az egyetem biológiai fiziko-kémiai laboratóriumát, 1938-ban az elsők között rákerült a „vertriebene" listára (még ma is folyamatosan szerkesztett „der Serie „Vertrieben 1938" erschienene Biographien entlassener Professoren und Dozenten der Medizinischen Fakultät der Universität Wien.")

Az első világháborúban jelentős volt a tífusz, vérhas, kolera, himlő és malária miatt elvesztett katonák száma. A korábbi háborúk tapasztalatai is azt mutatták, hogy a háborúban kiújuló, megterhelésre előbukó betegségek és a háborús járványok miatti halálozások száma messze meghaladta a sebesülések okozta veszteségeket. Ilyenfajta betegségekkel foglalkozó

2023. Vol. 13. No. 27.
ISSN 2062-2597
DOI: 10.17107/KH.2023.27.3

osztályokra tehát nagy szükség volt. Jelen voltak nagy arányban - szinte elkülöníthetetlenül - a tbc és a friss, valamint az idült bőr- és nemi betegségek, krónikus gyulladások. A fizikailag frissen sérültekkel és háborús pszichózisokkal a felsorolt főorvosoknak nem kellett foglalkozniuk, arra más osztályok, szakemberek álltak rendelkezésre (Grinzingben pl. a háború vége felé Alfred Adler).

Külön kell hangsúlyozni Arnold DURIG szerepét, aki 1918-ban az élettan professzora lett (14. és 15. Ábra), Pető-t a rigorosuma alapján a diploma után tanársegédi állásra meghívta, és ő szignálta a grinzingi 3 éves munka igazolását is[1p:23,297].

14. Ábra. A nagyhírű, nemzetközileg számon tartott élettanosok vérvonala: Brücke-Exner-Erwarten-Durig. Már Bürcke idején is világhírű az anatómia, szövettan és élettan, nála tanult Exner és Freud. Durig az alvás, fáradás, légzés, diéta, étvágy, folyadék és elektrolit anyagcsere jellemzőit és azok magaslati változását kutatta. Egyik tevékenysége volt a továbbképzésre érkező amerikai orvosoknak is előadásokat tartani.

2023. Vol. 13. No. 27.
ISSN 2062-2597
DOI: 10.17107/KH.2023.27.3

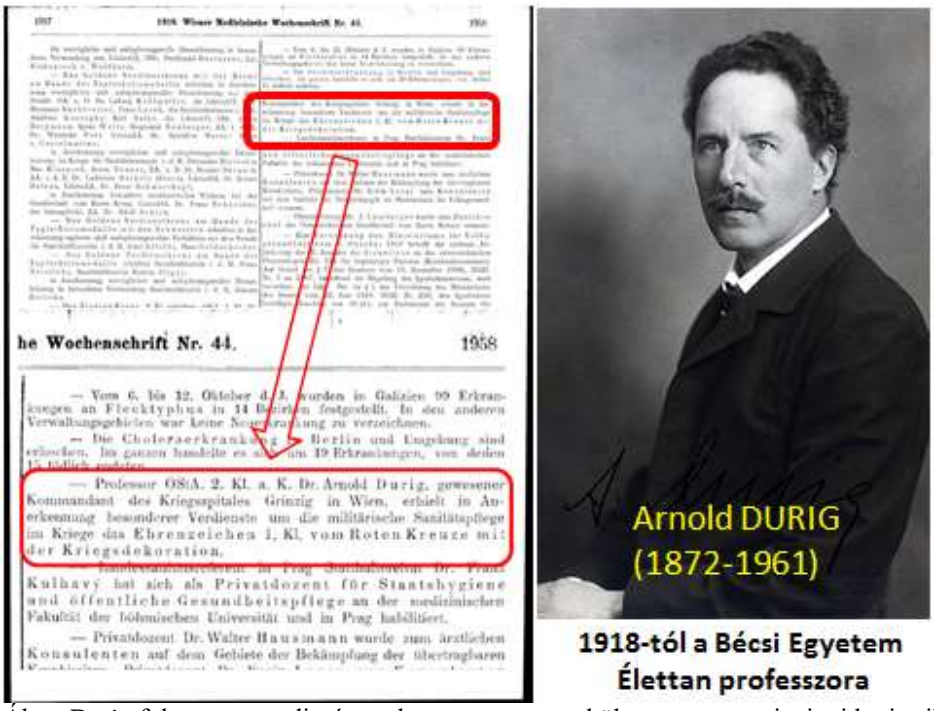

15. Ábra. Durig folyamatosan dicséretet kapott, mert remekül szervezte a grinzingi logisztikát, ki is tüntették érte. Azután 1938-ban mégis kényszer-nyugdíjazták[13,14], hiába lépett be az Anschluss után megkésve, de visszamenőleges hatállyal a NSPDA-ba (Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei. Jellemzői: nacionálszocializmus, antiszemitizmus; a demokrácia és marxizmus elutasítása.)

Arnold Durig volt egyébként a dékán, amikor Pető lezárta tanulmányait és diplomát kapott 1921 közepén. Legalább fél évig volt Pető tanársegéd az élettani tanszéken. Nem erre vágyott. Más egyetemi emberekről a következő fejezetben.

Irodalom

1. Hári Mária: A konduktív pedagógia története. MPANNI, Budapest, 1997, pp:5-150
2. Die Fakultätsbilder von Gustav Klimt im Festsaal der Universität Wien 1894–1903. https://geschichte.univie.ac.at/de/artikel/die-fakultaetsbilder-von-gustav-klimt-im-festsaal-der-universitaet-wien
3. The Stories Behind Klimt's Faculty Paintings. https://artsandculture.google.com/story/nwWxIZNv_3ZAIA
4. A.I. Digitally Resurrects Trio of Lost Gustav Klimt Paintings. https://www.smithsonianmag.com/smart-news/klimt-painting-restore-artificial-intelligence-color-faculty-paintings-180978843/
5. Jacobi József: Az orvosi oktatásról Svédországban. OH1909;53(39):687-688
6. Gaal György: Egyetem a Farkas utcában. (A bujdosás évei fejezet) https://mek.oszk.hu/01800/01864/01864.htm
7. Moreno, Jacob Levy: Autobiography of a Genius.– February 16, 2019 https://www.amazon.com/Autobiography-Genius-Jacob-LevyMoreno/dp/0244775605?asin=0244775605&revisionId=&format=4&depth=1
8. Kuncz Aladár: A fekete kolostor. https://mek.oszk.hu/05300/05368/05368.pdf
9. A fekete kolostor (film) https://videa.hu/videok/film-animacio/a-fekete-kolostor-drama-magyar-TUmhjDz9s4QbpjzG
10. Hadtudományi Szemle 2022;159(1):9-10
11. Schulz, W. E. Grinzing Kriegsspitalen https://slideplayer.org/slide/3103166/

2023. Vol. 13. No. 27.
ISSN 2062-2597
DOI: 10.17107/KH.2023.27.3

12. Julius Tandler 67. Sitzung der Konstituierenden Nationalversammlung der Republik Österreich. Mittwoch, den 17. März 1920. https://www.parlament.gv.at/dokument/KN/KNSITZ/67/imfname_714351.pdf
13. Durig, Arnold - https://www.stand-montafon.at/Hofrat_Arnold_Durig
14. „Vertrieben 1938" https://ub-blog.meduniwien.ac.at/blog/?p=1454

Mozaik 4. Az utolsó egyetemi évek, néhány különleges egyetemi vezető

A grinzingi szolgálatnak az I. Világháború kínosan lassú befejeződése, zsúfolt eseményei vetettek véget. 1919-ben Pető András 26 évesen, gyakorlatilag hontalanul (az Osztrák-Magyar Monarchia, melynek állampolgára volt, megszűnt, Magyarország ki tudja merre és meddig tart), még diploma előtt, a háború utáni fénytelen, éhező Bécsben él. Továbblépni úgy tud, ha kiegészíti és befejezi a tanulmányait. Nem tudni, miből él, hogy tudja megoldani az életét és újabb döntésekre is kényszerül.

Önkényesen rövidített, vázlatos történelmi körülmények

- 1918. október 24-én az olasz hadsereg jelentős támadást indított, a Monarchia hadserege gyakorlatilag felbomlott
- Október 21-én az osztrák Ideiglenes Nemzetgyűlés bejelentette az elszakadást a birodalom többi részétől, a Monarchia felbomlott
- Budapesten kitört az őszirózsás forradalom
- 1918. november 3-án a „Monarchia képviselői" és Olaszország aláírták a fegyverszüneti egyezményt, amely másnap hatályba lépett
- 1918. november 11-én I. Károly császár (Ferenc Ferdinánd meggyilkolása, I. Ferenc József halála után, 1916-ban lépett trónra) lemondott az osztrák, majd a magyar államügyekben való részvétel jogáról, mindkét országban kikiáltották a köztársaságot.
- 1918. november 12. Megalakul az 1. Német-Osztrák Demokratikus Köztársaság - Karl Renner kancellárral (cél a csatlakozás, a fúzió Németországgal Ausztria hatalmas területveszteségei miatt - már akkor éppen a szociáldemokraták az Anschluss ill. Zuschluss neveket használták)
- 1919-ben megtiltják a németekhez való csatlakozást és a nevet Osztrák Köztársaságra változtatják
- 1919. márc. 21. - 1919. aug. 1. Magyarország Államformája Tanácsköztársaság (Ezzel párhuzamosan a Magyar Népköztársaság név is használatban volt)
- 1920 októberében fogadták el a ma is érvényes osztrák szövetségi alkotmányt
- 1921 óta Ausztria olyan szövetségi köztársaság, amelyben Bécs városa maga egy szövetségi állam
- 1921 Burgenland (korábban magyar terület) lett az új, a 9. osztrák tartomány

A barátja már diplomás orvos (1917. febr.) és rövid menekült tábori közszolgálat után Bad Vöslauban kapott a település vezetésétől egy házat (1. ábra), ahol a terület orvosi és a kamgarn gyár üzemorvosi feladatait végezte. Sok betege volt.

Kaleidoscope Művelődés-, Tudomány- és Orvostörténeti Folyóirat
Journal of History of Culture, Science and Medicine
2023. Vol. 13. No. 27.
ISSN 2062-2597
DOI: 10.17107/KH.2023.27.3

1. Ábra. Időutazást tesz a kép, mert a Maital 4.-ben (Bad Vöslau) még ma sem (2023.) nyílt meg a Moreno múzeum. Az eddig gyűjtött anyagot a városi múzeum őrzi. Pető egyik vallomásos írásában[1] „a vöslau-i ember" csakis Moreno lehetett.

A Pető hagyatékból Földesi által kiemelt, dátum nélküli szöveg[1] néhány mondata tükrözi, akár erre az időszakra is illő lelkiállapotát:
„Milyen sokszor megtörtént, hogy vöslaui barátom hazakísért, várt, amíg kialszik nálam a fény, és megakadályozta, hogy ismét elmenjek az éjszaka és a semmi pusztaságába. Gyakran sikerült rászednem. Nem értett engem. Csábított a pusztaság és a semmi. Hirtelen apró rozetták minden színben; a legkomorabb kékségben. Ki nem élte át ezt szívesen? És a váratlan szikladarabok a talpam alatt, amelyek reflexként a gerincemben egyfajta választ sejtetnek az értelemre vonatkozó kérdésre. A vöslaui férfi szerint a rossz irányba tett utazások nem vezetnek érintkezéshez. És találkozások nélkül az ember semmi. A találkozás jelenti az összeköttetést az értékek birodalmával."
„A vöslaui nem szerette a férfit, aki a csillagokat lehozta az égről, és állítólag ragyogásra bírta őket a kollektív tudatalattiban. A vöslaui nem szerette a fecsegést, a kemény munkát szerette, és úgy gondolta, a magunkfajta számára az az érintkezés egyetlen útja."

A még nem teljesített klinikai gyakorlatok közül Petőt kiemelkedően vonzotta Julius Wagner-Jauregg intézete, illetve néhány embere. Akkor még alig vált le a belgyógyászatról a neurológia, máris harcban állt az addig vele együtt mozgó neuro-pszichiátriával és az induló neuro-pszichológiával és valamennyien együtt a pszichológiával, de különösen az egyre több embert meghódító pszichoanalízissel.
Ezeket a tudásokat - különböző kombinációkban - több intézmény és ember képviselte a bécsi egyetemen, akiknek bemutatására vállalkoznom nem lehet. Ők egymástól nem várhattak el maradéktalan szakmai és világnézeti toleranciát vagy a másikéhoz hasonlatos ismeretek és gyakorlat harmonikus tűrését, és a mai napig sincs igazán közös nyelvük.

2023. Vol. 13. No. 27.
ISSN 2062-2597
DOI: 10.17107/KH.2023.27.3

Részletek, időbeli lefolyás és precíz adatok, valamint a sok-sok irodalom idézésének mellőzésével kell beérni, ha csak vázlatos érzékeltetést adnánk adni arról, mit is láthattak az akkori pályakezdők.
Sigmund Freud (1856-1939) Bécsben megkerülhetetlen ember volt. Mint kiváló neurológust, már nem tartották számon, mert már teljesen más szerepkörben volt jelen. Korábban remek munkákat írt a cerebrális parézisről, Nothnagel felvette híres könyvébe (2. Ábra). De ezekre az évekre Freud már elmerült a pszichológiai cikkek írásában és főként a pszichoanalízissel foglakozott.

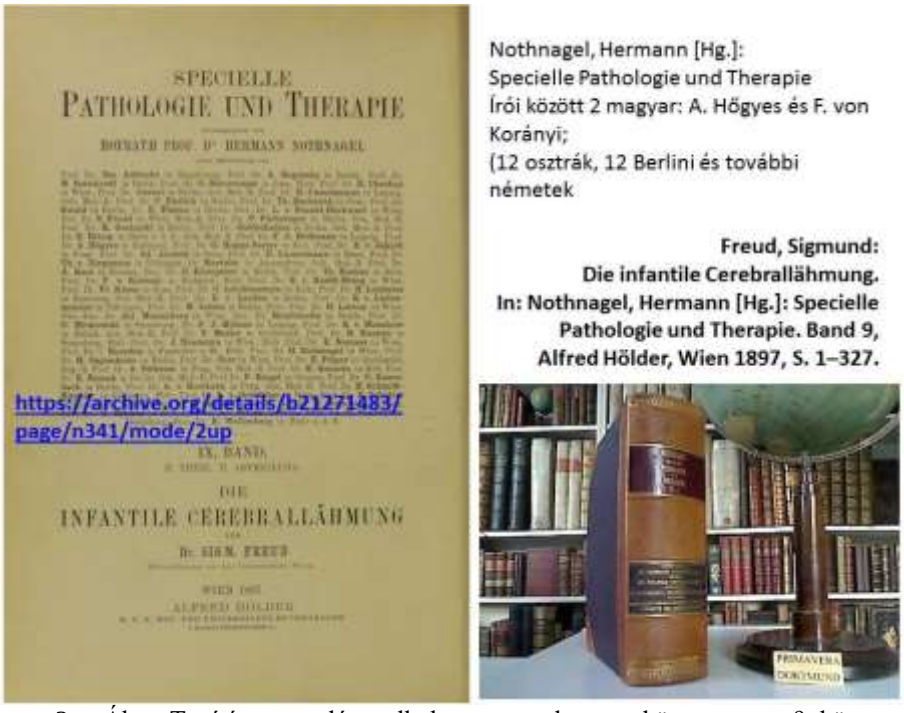

2. Ábra. Tanításra, tanulásra alkalmasan szerkesztett könyvsorozat 9. kötete.
Nota bene: az ún. 2. Bécsi Iskola tagjai közül egyedül Hermann Nothnagel (1841-1905) érte meg a 20. századot[2].

Alfred Adler (1870-1937) elhagyta Freudot, nem lépett be az analitikus csoportba és nézeteinek tartalmi megváltozást is bejelentette 1911-ben. Carl Jung (1875-1961) 1912-ben távozott a pszichoanalízis csoportból, amely Ferenczi Sándor (1873-1933) javaslatára alakult meg 1910-ben. (Jelenleg 12 000 tagja van, neve: *International Psychoanalytical Association* = *IPA*). Sok intelligens - orvosi tudással nem bíró ember sajátította el. Mindezt a Freuddal egykorú Julius Wagner-Jauregg (1857-1940), a neuropszichiátria elismert csúcs szakembere igen rosszul tűrte, követelte törvénybe iktatni a laikus analitikusok munkájának betiltását. A panorámához hozzátartozik még, hogy egy Freud által ajánlott embert perbe fogtak, mert az analízise semmit sem használt, de lelki kárt okozott. Ugyanakkor Wagner-Jauregg első embere a klinikán (1912-1922), Otto Pötzl (1877-1962), az organikus neurológia, az agyi anatómia és működés valamint az elme kiváló és innovatív szakértője fel- és elismerte, vállalta Freud nézeteit, tudását, sőt be is lépett a pszichoanalitikus társaságba (1917-1933). Működését és irodalmát lapozgatva látszik, hogy Pötzl a korát messze megelőző organo-pszichés ismeretei és az érzékcsalódások megmagyarázására, vagy a valódi látási, hallási, térérzékelési zavarok neuroanatómiai levezetésére képes. A rögzült gonosz emlékek

2023. Vol. 13. No. 27.
ISSN 2062-2597
DOI: 10.17107/KH.2023.27.3

kiirtására alkalmas, provokált tartalmú, tervezett álom megvalósítása[3] viszont Freud tanain alapul és kifejezetten vonzotta a fiatalokat (Pető Andrást is). A „dream" terápia[4] egyre terjedő irodalma szerint ma sem egységes a szakemberek álláspontja. Wagner-Jauregg-et egy müncheni újságíró feljelentette, mert a háború alatti problémájával (hallás kimaradás) nem megfelelően foglalkozott és Freudot kérték fel a szakértésre[5]. Pötzl közben professzor Prágában (1922-1928), és amikor 1928-ban visszatér a tanszék élére, már más utakon jár Pető András és Moreno pedig túl van az óceánon (1925). Pető András közismerten nagy barátja, Kun Miklós (1908-2005) a prágai egyetemen volt medikus és amikor Pötzl átvette a tanszéket Bécsben, utána ment, ott tanult tovább.

Az első világháború sokféle háborús neurózisa (a robbanások utáni tartós remegés, tik, bénulások, görcsök, lelki süketség vagy vakság, beszédképtelenség vagy ezek kombinációi) „járványosan" gyarapodott, ahogy az iszonyatos háború egyre tartott, falhoz állította a szakembereket[6]. Nemcsak az döntés volt a feladat, hogy szimulációról vagy betegségről van-e szó, hanem, hogy bármelyik esetben mi történjék: teljes felmentés és rokkant járadék, nyugdíj, speciális szolgálatra való alkalmasság vagy gyógyítási (várhatóan sikertelen) beavatkozás. Az ilyen tünetek befolyásolását, kezelését nagy nemzetközi kongresszusokon tárgyalták és vitatták már a háború alatt. Küzdöttek az orvosok a szelídebb és gorombább, de szinte mindig elégedetlenséget (mind az orvosok, mind a kliensek részéről) kiváltó eljárások korrekt alkalmazásával, megbeszélésével.
Még a 21. században is jut érdeklődés - elsősorban más országokban történt események kritikai megírására. A bécsi egyetem fontos embereiről szól a francia Gilles Tréhel, a pszichológia doktora írása (2013!): „Sigmund Freud, Julius Wagner von Jauregg, Arnold Durig, Julius Tandler."[7].

Rövidített magyar kivonat:
„Az 1914-1918-as volt az első világháború, amely minden európai országot érintett, és amelyben a férfiaknak komoly áldozatot kellett hozniuk. (Megj. Nemcsak a férfiaknak! Franciaországban a hadüzenet napjától internáltak minden külföldit, nemre való tekintet nélkül, ha egészséges volt, ha nem.) Bécsben, amint a béke helyreállt, Julius Tandler vezetésével bizottságot szerveztek az elkövetett bűncselekmények kivizsgálására, amelyben Julius Wagner von Jauregg tagként szerepelt. Abban az időben a Wagner von Jauregg és Arnold Durig által irányított helyeken folyó orvosi gyakorlatot egy korábbi páciens, Walter Kauders hiteltelenítette. (Grinzingben ún. bűncselekmény nem történt! Alfred Adler kimentette magát.) Wagner von Jauregg nem gyakorolhatta feladatait a vizsgálóbizottságban, és magyarázatot kellett adnia a bizottság előtt az elektromos áram használatáról. Sigmund Freudot a háborús neurotikusok orvosi ellátásának szakértőjévé nevezték ki. 1920 februárjában véleményezte, majd 1920 októberében ismertette következtetéseit[5]. Majd újabb ügy rázta meg az osztrák fővárost. 1924 novemberében Durig felkérte Freudot, hogy írjon szakértői értékelést a laikus analízis kérdéséről, vagyis olyan pszichoanalízisről, amelyet nem orvosok végeznek. 1924 decemberében, a Bécsi Egészségügyi Állami Tanács ülésén Wagner von Jauregg a pszichoanalízist alkalmazó intézmények listáját kérte. 1925 februárjában Theodor Reik pszichoanalitikust hivatalos rendelettel megtiltották az orvosi tevékenység folytatásától. Freud írt Tandlernek. 1926-ban Newton Murphy, Reik egykori páciense pszichoanalitikusa ellen fordult, és káros kezelés miatt beperelte. Freud nyilvánosan

2023. Vol. 13. No. 27.
ISSN 2062-2597
DOI: 10.17107/KH.2023.27.3

védelmébe veszi Reik-et. Ugyanabban az időszakban és ugyanabban a városban, Bécsben játszódnak."

Pető közben Kommunistákkal barátkozik, lejárja a kötelező klinikai gyakorlatokat, amelyeket Hári doktornő említ[8]. Nemcsak hallgató korában, de később vállalt állásai szüneteiben is visszajár a Wagner klinikára. Kapott volna állást ott is. Otto Pötzl, akit szívesen vett, már nem volt jelen, 1922-28 között Prágában volt professzor. Elképzelhető, hogy a felsorolt egyetemi prominensek - nem tudni, mennyire nyilvános - későbbi vitája miatt az egyetemi karrier nem lehetett eléggé vonzó. Nincs értelme mai szemmel nézni, kitalálni, hogy akkoriban mennyit lehetett látni ebből (Wagner Jauregg feljelentését az újságok is hozták) és hogyan tudta azt feldolgozni egy szakmai irányt éppen kereső fiatalember.

Wagner Jauregg tisztessége és vonzereje megmaradt. Évtizedes szakmai és tanári érdemei halmozódtak. Már amikor 1895-ben dékán lett, a később szintén híressé vált Constantin Economo[9] közreműködésével, havi rendszerességgel szervezett tantárgyi kurzusokat, amelyeken csak abban az évben 327 posztgraduális résztvevő jelent meg. A bécsi American Med. Association előadásait is ő indította. Szükségesnek látta a tanórán kívüli kurzusok megtartását, és így ő lett a kar nyári tanfolyami irodájának alapítója.
Az 1910-es évektől, a szifilisz másodlagos idegrendszeri szövődményeinek kezelésében a malária beoltásokkal keltett láz okozta sikerek alapján Nobel díjat kapott 1927-ben[10].(3. Ábra) Feltűnően magas volt a klinikán a nők aránya (4. Ábra)

2023. Vol. 13. No. 27.
ISSN 2062-2597
DOI: 10.17107/KH.2023.27.3

Julius Wagner-Jauregg's staff in 1927. Front row (left to right): Max Weissmann, Bernhard Dattner, Heinrich Kogerer, Heinrich Herschmann, Julius Wagner-Jauregg, Josef Gerstmann, Paul Schilder, Heinz Hartmann, Otto Kauders. **Second row (left to right):** Erwin Stengel, Edith Vincze, Lydia Sicher, Annie Reich, Ludwig Horn, Clara Strassky, Robert Stern, Fannie Halpern, Otto Isakower, Alexandra Adler, Hans Hoff, Edward Bibring. **Back row (left to right):** Gottfried Engerth, Friedrich Stumpfl, Stefan Betlheim, Ludwig Eidelberg, Edith Klemperer, Ernst Haase. (this photograph is in public domain)
https://en.wikipedia.org/wiki/Alexandra_Adler#/media/File:Jauregg_and_coworkers_Vienna.JPG
Megj.:A legtöbb személy adatai, munkássága a világhálón fellelhető. Hiányzik Heinrich Kogerer, Clara Strassky. Nem volt munkatárs viszont Ernst Haase – látogatóban?

3. Ábra Julius Wagner-Jauregg - Nobel díjas (1927) a munkatársaival. Szinte mindenkinek (ld. szöveg) a szakmai és egyéni sorsa megkereshető a világhálón. A fényképen hét hölgy van, akik közül hat remekül megállta a helyét, egynek nem lehet nyomára lelni (Clara Starssky).

Kaleidoscope Művelődés-, Tudomány- és Orvostörténeti Folyóirat
Journal of History of Culture, Science and Medicine
2023. Vol. 13. No. 27.
ISSN 2062-2597
DOI: 10.17107/KH.2023.27.3

4. Ábra. Az orvosi diplomát szerzett nők mindegyike megtanulta a neurológiát (Klemperer és Adler kiemelkedően, utóbbinak az első amerikai állása: neurológiai tanácsadó a Harvardon), de érdeklődésük Freud pszichoanalízise és Adler individuális pszichológiája iránt nagyobb volt (főként Sicher, Halpern és Adler).

Nem lehet az összes, képen szereplő (végigolvasva a közleményeiket) kiválóság bemutatására ebben a keretben vállalkozni. Elfogultan választottam ki a csoportképből a nők után (4. Ábra) professzor bal oldalán ülő két férfit (5. Ábra), mert a nevükkel megjelölt betegségek és vizsgálómódszerek saját gyakorlatomban is és tanítási feladataimban is többször előfordultak.

2023. Vol. 13. No. 27.
ISSN 2062-2597
DOI: 10.17107/KH.2023.27.3

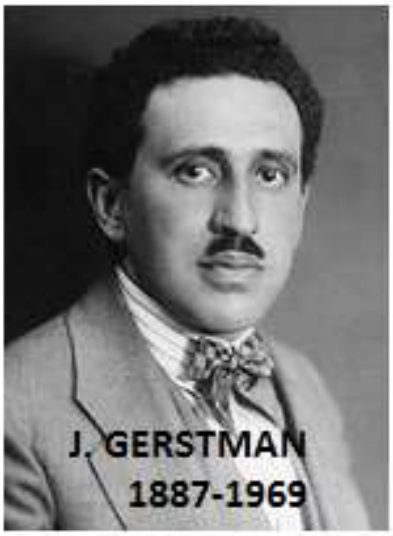

Schilder betegség (encephalitis periaxialis diffusa, progresstív myelinvesztés)
Schilder teszt (ATNR)
Schilder-Stengel (fájdalom agnózia)
Schilder-Addison beteség (adrenoleukodisztófia

Gerstmann-szindróma alaptünetei:
az ujjagnózia,
jobb-bal tévesztés,
az agráfia, az akalkúlia;
Gerstman–Sträussler–Scheinker-szindróma

5. Ábra. Megszámlálhatatlan közös közleményt írtak, amelyekben többnyire Gerstman az első szerző, viszont legkorábban (1913) Schilder írta le[11] áttörően a magyar Baló József által hamarosan (1927) szintén közölt axon körüli szklerósist[12]. Ezekhez méltó a később publikált (1937 - GSS) Gerstman[13] felfedezés. Az adrenoleukodisztrofia remek magyarul beszélő filmen látható,[14] a Gerstman vizsgálat videoja érthető angolul[15].

A Wagner Jauregg munkatársak könyvtárnyi közleményeit a széles szakmai panoráma jellemzi. A testvázlattól a kogníción át a speciális hiánytünetekig, afáziáig és a tünetekkel párhuzamba hozható patológiáig mindenre jutott figyelem. Persze, a patológia akkor még mindent vitt, akár az ép, akár a kóros funkciók szerkezethez társítása a kötelezően zajlott. Megfigyelés és reflexkalapács mellett Wassermann, likvor vizsgálat és Rtg már volt, EEG még nem. Ha a klinikus egyben patológus is volt, keletkezett diagnózis (azt is megbecsülték), de valamelyikre mindig több időt kellett szentelnie, vagy a jó munkamegosztás segített. Elképzelhető, hogy irányított figyelem felkeltés mellett a közös érdeklődés hozta létre ennek az iskolának a hatalmas és jó leírásokkal továbbadott teljesítményét. Egyetlen fejben ilyen sok átadásra képes tudás ritkán áll elő. (Plötzl ilyen lehetett?) Pető lelkesedése, köteles bejárása majd kötetlen vissza- visszatérése megérthető.

Nem nagyon ismerjük Pető András viszonyát az orvosi fakultás hivatalosságaihoz, dékánjaihoz és rektoraihoz. Feltehető, hogy aktuális közléseikről, közéleti magatartásukról tudott. (6. és 7. Ábra)

2023. Vol. 13. No. 27.
ISSN 2062-2597
DOI: 10.17107/KH.2023.27.3

Orvoskari dékánok a Bécsi Egyetemen Pető András szorgalmi ideje alatt.

Orvoskari Dékánok	Nevek és életkorok, a dékánátus idején	Élettartam	Nem védett fotók
1911	Ernst LUDWIG (70)	1842-1915	kémikus
1912	Hans Horst MEYER (59)	1853-1939	vegyész, farmakológus
1913	Richard PALTAUF (55)	1858-1924	Bakteriológus, patológus
1914/1915/1916	Julius TANDLER (45-47)	1869-1936	anatómus, politikus
1917	Artur SCHATTENFROH (48)	1869-1923	bakteriológus, higiénikus
1918/1919/1920	Albin HABERDA (50-52)	1868-1933	törvényszéki szakértő
1921	Arnold DURIG (49)	1872-1961	fiziológus

6. Ábra. Az orvoskari dékánok Pető teljes képzési ideje alatt értékes, tudós emberek voltak. Egyetlen klinikus sincs azonban közöttük. Meyer ekkor dékán, de 1917/18-ban már rektor (7. Ábra). A két legfiatalabb megszenvedte a történelmet. Durig késői sorsára az Anschluss tette rá súlyosságát. Tandlert pedig (talán a háború miatt szolgált 2 dékáni évet), aki politizált is, még rövid időre le is tartóztatták (ld. később).

2023. Vol. 13. No. 27.
ISSN 2062-2597
DOI: 10.17107/KH.2023.27.3

Orvos-rektorok a Bécsi Egyetemen Pető András szorgalmi ideje alatt.

1911–1912	Oswald Redlich	1858	-1944	Történész
1912–1913	**Anton Weichselbaum**	1845	-1920	**anatómus, kórboncnok, bakteriológus, Landsteiner**
1913–1914	Richard Wettstein	1863	1931	botanikus
1914–1915	Georg Reinhold	1861	-1951	teológus
1915–1916	Adolf Menzel	1857	-1938	jogász
1916–1917	Emil Reisch	1863	-1933	archeológus
1917–1918	**Hans Horst Meyer**	1853	-1939	**vegyész, farmakológus, anesztézia kémiája**
1918–1919	Friedrich Johann Becke	1855	-1931	mineraológus
1919–1920	Ernst von Schwind	1865	-1932	jogtörténész
1920–1921	Alfons Dopsch	1868	-1953	gazdaság-társadalomtörténész
1921–1922	**Gustav Riehl**	1855	-1943	**dermatológus, Hebra és Kaposi tanítványa**

7. Ábra. Az egyetem négy kara miatt elvileg 4 évenként adhatott rektort az orvosi fakultás, mégis Weichselbaum után csak az 5. évre következett Meyer (a korábbi dékán), akit viszont már a 4. évre a bőrgyógyász Riehl követethetett, helyreállt a rend.

Weichselbaum példáját Pető már nemigen láthatta, de a munkájának és tanítványainak eredményeit igen. Weichselbaum példája mutatja igazán, hogy mennyire nem váltak még el egymástól az alapvető ismeretek: a kórszövettani tudása mellett kiváló bakteriológus volt, a diplococcusokat (meningo- és pneumococcus) ő fedezte fel. Abban az időben a purulens agyhártyagyulladások többnyire (90%) halállal végződtek. Az ilyen fertőzésekben elhaltak kórboncolása, kórszövettani és bakteriológiai vizsgálata vezetett a diplococcusok felfedezéshez 1887-ben. 28 munkatársat lehet számlálni egy dátum nélküli csoportképen[16], közöttük van a Nobel díjassá lett (1930) szerológus, Karl Landsteiner (1868-1943)(ABO vércsoportok 1901), aki professzori rangot kapott fizetés nélkül egy időben. Weichselbaum nem bánta, hogy Landsteiner mind a bakteriológiával, mind a szerológiával és kórélettannal foglalkozik, pedig az nem tetszett mindenkinek, de egyik kórházban szerzett számára külön kórboncnoki állást. Később már nem volt pénz a kutatásaira, elment kórboncnoknak Hágába, ahonnan 1922-ben a Rockefeller Intézet által ajánlott kutatói állást elfogadta, ahol a rhesus faktor felderítésére is sor került. Dolgozott a gyermekbénulás kórokozójának felderítésén is[17]. Weichselbaum kiváló vezető volt, aki biztosított lehetőséget a Nobel díjra is jelölt a bakteriológus Anton Ghon (1866-1936)(1897-bubo pestis) és az egészen kiváló bőrgyógyásszá és folyóirat és szerkesztővé lett kór-szövettanász Josef Kyrle (1880-1926) számára is.

2023. Vol. 13. No. 27.
ISSN 2062-2597
DOI: 10.17107/KH.2023.27.3

Hans Horst Meyer, (aki Moreno zsenialitását anyjának dicsérte, ld. előző fejezet) zseniális kémikus, farmakológus és élettanász volt. Felfedezte a glükuronsav alapvető jelentőségét a gyógyszerekkel való kapcsolatukban. Róla nevezték el a Mayer-Overton elvet, ami az zsíroldékonyság és hatásosság közötti összefüggését mutatja az altatószereknek[18]. Mayer kiváló tanár volt és felnevelt 12 világhírű tudóst, közöttük 4 Nobel díjat kapott[19]. Családját hamarabb, őt élete alkonyán sújtotta kegyetlenül a nácizmus.
A Ferdinánd Hebra (1816-1880) tanítvány és Moritz Kaposi (Kaposi Mór 1837-1902) munkatárs Gustav Riehl a dékánok között szereplő Richard Paltauff-al együtt írta le bőr tuberkulózist. Parazitás és gombás betegségek valamint a bőr fokozott festenyzettsége, a Riehl féle melanózis foglalkoztatta. Bevezette a modern rádium és tórium kezeléseket. A 6. és 7. képeken szereplő dékánok és rektorok között Riehl volt az egyetlen klinikus.

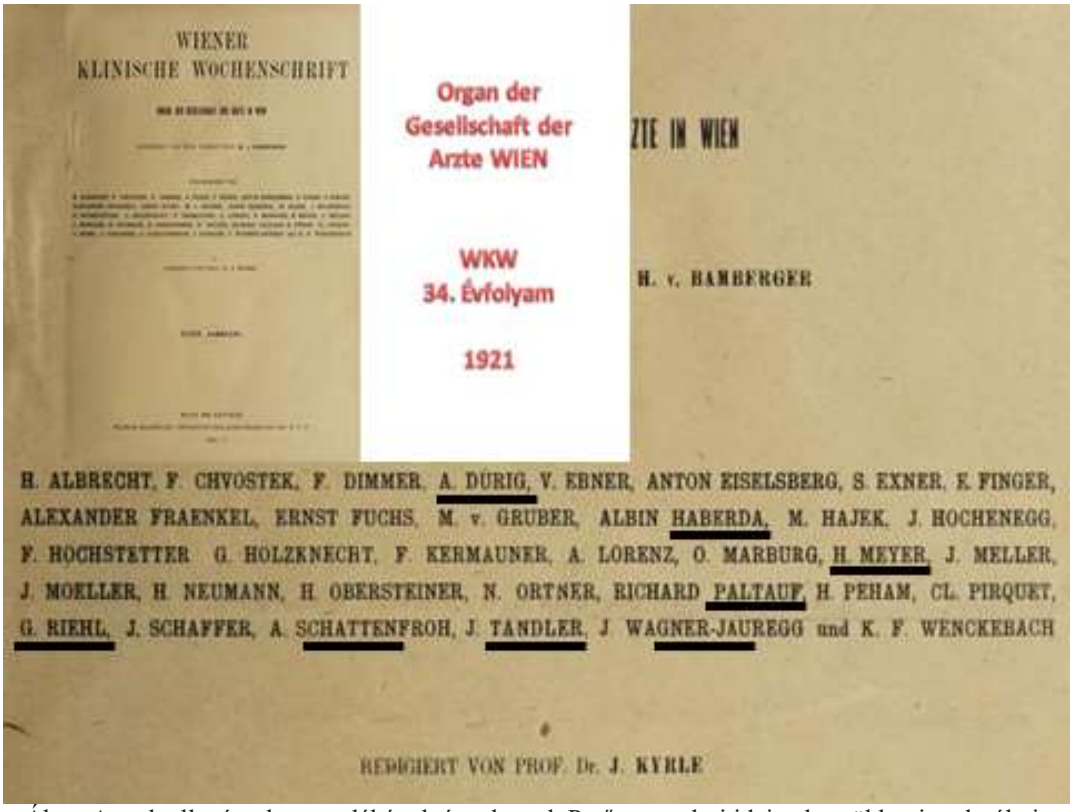

8. Ábra. Annak ellenére, hogy a dékánok és rektorok Pető szorgalmi ideje alatt többnyire elméleti emberek voltak, szép számban vettek részt (aláhúzott nevek) a gyakorló bécsi orvosok társaságát szolgáló hetilap tudományos szerkesztési munkáiban. A Wiener Klinische Wochenschrift 1921-ben lépett a 34. évfolyamába.

A patinásabb másik heti orgánum a Wiener Medizinische Wochenshrift, (a magyar Orvosi Hetilap testvérlapja) 1921-ben lépett a 71. évjáratába, célkitűzése volt a ”A mikroszkóptól a betegágyig”. (9. Ábra)

2023. Vol. 13. No. 27.
ISSN 2062-2597
DOI: 10.17107/KH.2023.27.3

1105 Samstag, 18. Juni 1921. Nr. 25. 71. Jahrgang. 1106

Wiener

Medizinische Wochenschrift

Vereinigt mit der Allg. Wr. med. Zeitung. Organ der Gesellschaft für innere Medizin und Kinderheilkunde, der Laryngo-rhinol. Gesellschaft, der Gesellschaft für physikal. Medizin, der Gesellschaft für Therapie, der Freien Orthopädischen Vereinigung, der Gesellschaft für Tuberkuloseforschung, des Vereines für angewandte Psychopathologie und Psychologie, der Österr. Gesellschaft für experimentelle Phonetik und der Wiener Ärztekammer.

Redaktion: IX. ... Redakteur: Dr. Adolf Kronfeld. Administration: I., Seilergasse 4. T. 1058

Die Behandlung der progressiven Paralyse und Tabes.*)

Von Hofrat Professor Dr. WAGNER-JAUREGG.

I.

Die progressive Paralyse galt von jeher als eine unheilbare Krankheit, die im Laufe von wenigen Jahren mit fataler Notwendigkeit zum Tode führe.

Trotzdem gab es auch eine kasuistische Literatur über Fälle von Heilung der progressiven Paralyse, deren Anfänge auf 100 Jahre zurückreichen. Wenn auch nicht alle Fälle einer strengeren Kritik standhalten, da oft die Krankheitsgeschichte nicht ausführlich genug mitgeteilt ist, um die Richtigkeit der Diagnose überprüfen zu können; und da in manchen Fällen nach kurzer Zeit wieder ein Rückfall eintrat und in anderen die Heilung zur Zeit der Mitteilung erst seit kurzer Zeit bestand und daher noch die Möglichkeit eines baldigen Rückfalls nicht auszuschließen war, bleibt doch noch eine bemerkenswerte Zahl von Fällen übrig, bei denen Zweifel an der Richtigkeit der Diagnose nicht gerechtfertigt sind und die Andauer der Heilung durch eine Reihe von Jahren festgestellt war.

Zweifel wurde vollends gegenstandslos, als zuerst durch Noguchi und nach ihm durch viele andere die Spirochaeta pallida im Gehirn der Paralytiker nachgewiesen worden war und als endlich sogar gelungene Übertragungen der Syphilis auf Tiere durch Überimpfen von Hirnsubstanz und von Liquor von Paralytikern berichtet werden konnten. Die Erkenntnis des Zusammenhanges zwischen Lues und progressiver Paralyse führte notwendigerweise dazu, daß man anfing, Fälle von progressiver Paralyse mit antiluetischen Kuren zu behandeln. Die Hoffnung aber, daß es gelingen könne, dieser Krankheit mit den Mitteln, die bei den anderen Äußerungen der Lues so große Erfolge hatten, mit Quecksilber- und Jodpräparaten beizukommen, wurde bald gründlich enttäuscht. Gerade die Unwirksamkeit dieser Mittel war ja einer der Gründe, warum man die progressive Paralyse und die Tabes den anderen luetischen Erkrankungen als metaluetische gegenüberstellte. Und in einer, wie wir bald sehen werden, nicht ganz gerechtfertigten Verallgemeinerung von allerdings recht häufigen Erfahrungen ist in der psychiatrischen Literatur gelehrt worden, daß die antiluetische Behandlung der progressiven Paralyse wertlos, wenn nicht schädlich sei.

Die praktischen Ärzte allerdings haben sich, nachdem die Lehre von der luetischen Bedingtheit der progressiven Para-

9. Ábra. 1921 júniusában óriási összefoglaló cikket jelentetett meg Wagner Jauregg a progresszív paralízis és tabesz (a szifilisz másodlagos, súlyos agyi és gerincvelői betegségei) korszerű kezeléséről. Ismerteti lázkeltés részleteit a tuberkulin alkalmazástól a maláriával történő beoltásig. Az akut szakasz kezelésében a már 1911-től bevezetett Neosalvarsan (a híres 606-os, Paul Ehrlich és Sahachiro Hata -1908) igen jó, de nem véd meg minden esetben a másodlagos megbetegedésektől. - Azok a betegek, akikről 1909-ben Budapesten (XVI. Nemzetközi Orvosi Kongresszus (1909 aug. 29 - szept. 4.) beszélt, többségükben élnek, dolgoznak, sőt volt olyan is, aki a háborút végigharcolta. (A kongresszusi beszámolókban sem az Orvosi Hetilapban, sem a kiváló tudósításokat író Pester Lloydban nem találni erről adatot.)

Wiener

Medizinische Wochenschrift

Vereinigt mit der Allg. Wr. med. Zeitung, Organ der Gesellschaft für innere Medizin und Kinderheilkunde, der Laryngo-rhinol. Gesellschaft, der Gesellschaft für physikal. Medizin, der Gesellschaft für Therapie, der Freien Orthopädischen Vereinigung, der Gesellschaft für Tuberkuloseforschung, des Vereines für angewandte Psychopathologie und Psychologie, der Österr. Gesellschaft für experimentelle Phonetik und der Wiener Ärztekammer.

Redaktion: ... Redakteur: Dr. Adolf Kronfeld. Administration: I., Seilergasse 4. T. 1058

Über Encephalitis lethargica epidemica ihre Behandlung und ihre Nachkrankheiten.*)

Von Professor Dr. C. ECONOMO.

Form ... schienen auch die Kieler Epidemie von 1919 und die australische von 1918 gehört zu haben. Die Epidemie, die wir heuer Februar 1921 in Wien hatten, zeigte hauptsächlich wieder die ophthalmoplegische Form und zeichnete sich ... durch die Benignität der Erkrankungsfälle aus; während die Mortalität bei anderen Epidemien zwischen 25 und 40 pCt. schwankte (hyperkinetische Form *infinst), halten wir unter den heurigen Fällen spärlichere Todesfälle zu verzeichnen. Die Epidemie tritt meist im Jänner auf, erreicht im Februar ihre größte Ausbreitung und flaut Ende März ab. Außer den bisher vorgebrachten häufigsten Formen gibt es noch tabische (vorübergehend lanzinierende Schmerzen, Reflexstörungen, Argyll-Robertson'), ferner poliomyelitische Formen, außerdem alle möglichen Kombinationen obiger Formen mit vereinzelten selteneren Symptomen: Krampfform und Jackson-Epilepsie, Neuritis optica, Schüttelmyoklonus, Akkommodationsparese, Schwerhörigkeit, Schwindel, Kernlähmungen (VII, X) oder Nervenlähmung anderer Nerven als der Augenmuskelnerven oder Reizungserscheinungen wie radikuläre Schmerzen, Trismus; Tics anderer und komplizierter Art, zwanghafte Bewegungsimpulse, Krämpfe, kataleptische Symptome (Gerstmann und Schilder); Darmfälle die wie eine invasive

10. Ábra. 1921 júliusában Constantin Economo a „spanyol nátha" járvány (magas halálozással járó világjárvány, ragályos betegség) utáni súlyos neurológiai tünettant írja le, kiegészítve az 1917-es első közlését[9]. (Pár évre rá a járvány utáni agyszövettan részletes feldolgozását közölte. A 20-30 évvel túlélő súlyosan rokkant, ápolásra szoruló, dopaminra rövid ideig válaszoló parkinzonoidját Oliver Sacks pszichiáter írta le Awakenings címmel, melyek magyar fordítása és a magyarul beszélő film változata Ébredések (1990) minden szakembernek ajánlott[20].

2023. Vol. 13. No. 27.
ISSN 2062-2597
DOI: 10.17107/KH.2023.27.3

A két világszerte elismert osztrák folyóirat 1921-es számait átnézve ezeket tartottam Petőhöz illőnek, mert ebben az évben lett Pető éppen diplomás orvos.
Az 1921-es év jogos kiemelése Pető Andrásról szólva megkerülhetetlen, számára világháború, a „spanyol", az egyetemi teendők szakasza 1921-ben zárult le. Azt a kis féléves tanársegédi flörtöt nem számítva:

- Pető András lezárja tanulmányait, megkapja a diplomáját
- Megtörténik a Habsburgok trónfosztása
- Ausztria most, mint szövetségi köztársaság alakul meg
- Pető András osztrák állampolgárságot kér és kap
- Magyarországot független államként elismeri Amerika
- Nagysikerű nemzetközi továbbképző tanfolyamot szervez ez évben Wagner-Jauregg (a háború alatt nem ment), mert az a véleménye, hogy az orvosnak élethosszig tanulnia kell.
- A szervezést Eppinger professzor másként gondolta így a későbbieket már más is végzi. (Eppinger karakterét és stílusát és kifogástalan logikáját Lengyel József írja le[21], de a torzulások később derültek ki: saját, diftériában elhalt gyermekét otthon boncolta fel, hajlandó volt Sztálint egy „Doppelgänger"-rel együtt vizsgálni - az egyiknek májcirrózisa volt; Dachauban emberkísérletekbe bocsátkozott - szomjúságot sós vízzel oltottak.

Ennek a fejezetnek itt kellene véget érnie, de mivel Pető korábbi és későbbi munkahelyeihez valamennyire kapcsolódik, a végére maradt, hogy részletesebb lehessen, a kiemelkedően különleges Julius Tandler személye (ld. Dékánok 6. Ábra).

1910-ben lett egyetemi tanár lett. Az anatómiai előadásain két kézzel írt és rajzolt a táblára, és az ujjai között még színes krétákat is tartott, hogy jobban és gyorsabban tudja illusztrálni a mondanivalót, kifejezővé tegye a rajzát[21]. Remek könyvei jelentek meg, 1913-ban a szív anatómiája, 1916-ban a sürgős sebészeti műtétek tájanatómiája, majd az általános anatómiák kötetei. Szociáldemokrata, egészségpolitikus és társadalomtudós is lévén elvállalta a közegészségügyért felelős államtitkári felkérést (1919.05.09.-1920.10.22.) a rövid életű Német-Osztrák Demokratikus Köztársaságban. (Ezt követte az Osztrák Szövetségi Köztársaság, ami ma is egzisztál.) Felmérések, ötletek, megvalósíthatósági előterjesztések tervei olvashatók a parlamenti jegyzőkönyvekben.[23] Számos egészségügyi és ellátási szervezési törvényjavaslatot tett a tbc intézmények, a rokkant ellátás, az anya- és gyermekvédelem és gondozás, az ortopédia széleskörű megvalósíthatósága területén. A grimmensteini intézmény (Pető első munkahelye) gyors felépítése, Alland tbc-s hozzáférhetősége kapcsolódik Pető későbbi munkavállalásaihoz. 1925-ben akadémikus, nemzetközi szervezetekben tanácsadó. 1934-ben New Yorkban ad elő, aztán Kínában tanít egy évig, majd hazatérésekor - óriási nemzetközi felháborodást kiváltva - elfogják (a Dollfuß elleni merényletben való részvétel gyanújával), gyorsan felmentik. Moszkvai egészségügyi szervezési tanácsadói meghívásának eleget tesz ugyan, de rövidesen meghal.

Az Osztrák Köztársaság 67. alkotmányozó nemzetgyűlésén, amelyen ott volt Karl Renner is (az 1. Köztársaság Államkancellárja 1918-20 között) mondott beszéde összefoglalja a hadikórházakkal kapcsolatos helyzetet[23], a nagy kiadások magyarázatát és a mérséklés

2023. Vol. 13. No. 27.
ISSN 2062-2597
DOI: 10.17107/KH.2023.27.3

lehetőségét és a korábban beterjesztett költségvetési javaslatai támogatását kérné. Tartalmi és kivonatos fordításban (A beszéd első 3 mondata szerepel a MOZAIK3-ban is.)
„Tisztelt Ház!
Aki meg akarja érteni a hadikórházak körülményeit, annak ismernie kell e kórházak történetét. A háború alatt ezek a kórházak úgy keletkeztek, mint a szivacs a nyári eső után. Minden zugba építettek egy kórházat, természetesen az igényeket figyelembe véve. A kórházak légiósok voltak. Mintegy 60 000 ágy volt akkoriban Bécsben. Az összeomlás pillanatában azonban kiürítették magukat, a betegek elkezdtek menekülni a kórházakból. Amikor 1918. november 7-én a Népegészségügyi Ügynökség átvette a katonai kórházakat, a kórházak többsége teljesen üres volt a betegektől. A betegek egy része végleg eltűnt, ezek azok a katonai természetű betegek, akik más nemzeti államok tagjaiként éltek a lehetőséggel, hogy a lehető leggyorsabban hazájukba utazzanak. Ami akkor még fél-legális volt, elhagyták a kórházakat. A betegek kórházakból való menekülését a szolgálattevők szökése követte."
„…a létszám legalább egy része megmaradt, főleg, mert akkoriban munkanélküliség és lakáshiány volt, a nagyszámú munkába visszatérő ember befogadása pedig szinte lehetetlen volt. …1919 újév napjától, azaz januártól májusig a kórházakban mind a betegek, mind a személyzet számának jelentős növekedése tapasztalható. Ezeknek a betegeknek a száma, amint azt a Költségvetési Bizottságban a január 17-i ülésen elmondtam, körülbelül 15 000 volt."
„Bécsben a kórházhiánnyal vagy nyomorral kapcsolatos panaszok, amit népszerűen kórházi szégyennek is neveznek – különösen magas. Nem érdektelen áttekinteni a bécsi hadikórházak körülményeit sem. Emlékeztetnék arra, hogy például a Népegészségügyi Hivatalt azzal vádolták, hogy nem ürítette ki eléggé ezeket a kórházakat."

Azzal folytatta, hogyan csökkentették a hadikórházak kiadásait, létesítettek tbc és ortopédiai fogadásra alkalmas helyeket a betegeknek, hogyan próbáltak a rokkantak dolgában segíteni, ill. megszabadulni a kórházfüggőktől, akiknek más baja nem volt.

„A polgári kórházban a beteget betegsége akadályozza hivatásának gyakorlásában, általában arra a pillanatra vágyik, amikor munkája végzésére ismét elhagyhatja a kórházat. A rokkantnál ez egészen más. A rokkantat általában 1914/15-ben eltépték a gyökereiket, évekig kint rángatták, így a rokkant gyakran elvesztette már a szülőföldhöz tartozás érzését, gyakran elvesztette a munkához tartozás érzését, és most a semmivel néz szembe."

Tandler személyesen járta be a barakkokat Grinzingben (ez már 1919 legvégén vagy 1920 elején volt), elmondta, hogy a borfogyasztás Grinzingben volt a legmagasabb. Intézkedett, hogy bort csakis az orvos javaslatára, láz és influenza (a „spanyolnátha" dúlt) esetén használhatnak. (Úgy látszik, a folyadékpótlás rendszeres módja volt a könnyű bor, amit hivatalosan adtak az étkezésekhez és rehidráláshoz.)

„A grinzingi hadikórházban szinte gigantikus mennyiségű szemetet találtam. Szállításához 400, egyenként négy köbméter rakomány volt szükséges. A kórház takarítása az akkori szállítási költségek alapján 36 500 koronába került."

2023. Vol. 13. No. 27.
ISSN 2062-2597
DOI: 10.17107/KH.2023.27.3

Pető és tanárai már messze jártak, visszatértek szakfeladataikhoz és a barakkokban lassan egybefolyt (nemcsak a bor) hanem a szociális ellátás a rokkant elhelyezéssel, gyermek-mentéssel, a bármilyen okból menekült emberek befogadásával (ők nem kaptak étkezést).
A férőhelyen tanyázó friss egyetemisták (csak akkor lakhattak ott, ha igazolták egyetemi beiratkozásukat[21]) és irodalmár vagy politikus partnereik vagy magánzók és azok barátai, különleges kavalkádja lehetett ez a „gödör", és a folyamatos cserélődésük okozta háztartási hulladék mennyisége a kórházi hagyatékot biztosan tovább növelte.

Grinzingi és Döblingi lokálpatrióták rendszeresen hirdetnek volt vendégeiknek a települést feldolgozó pályázati témákat. Egy ilyen pályázatot nyert meg Ella Gams, aki a gyermek elhelyezések idején járt ott egy családi vendégségben kétszer is és lenézett a gödörbe, mert volt ott egy kis barátnője. Ez az ő saját vízfestménye (11. Ábra).

11. Ábra. „Én egy grinzingi gyerek vagyok". „A hosszú Lüssenen (Grinzinger Allee) volt egy barakk település. Alig lehetett észrevenni, amikor az ember elhaladt mellette a villamossal – egy sövénysor mögött feküdt. Először akkor találkoztam vele, amikor felkerestem egy ott lakó kis barátnőmet. Különös volt számomra, hogy nem kőházakat láttam, hanem alacsony faépületeket. Belül egyszerűek, de tiszták voltak. Még a háborúban volt ez a település – én nem tudom, mikor tűnt el."

1925-ben végleg felszámolták és ma már modern városias a terület külleme.
Grinzing temetőjében nyugszanak a Mahler család tagjai, Alma Werfel is, a csoda szívgyógyász Wenckebach professzor, Josef Sorgo az allandi főorvos.

2023. Vol. 13. No. 27.
ISSN 2062-2597
DOI: 10.17107/KH.2023.27.3

Irodalom
1.Földesi_Renata_ disszertacio.pdf p:66 https://edit.elte.hu/xmlui/handle/10831/62498
2. Nothnagel https://geschichte.univie.ac.at/de/artikel/die-zweite-wiener-medizinische-schule
3. Pötzl, Otto. (1917). Experimentell erregte Traumbilder in ihren beziehungen zum indirekten sehen. *Zeitschrift fürdie gesamte Neurologie und Psychiatrie*, 37. 3-4. https://doi.org/10.1007/BF02917389
4. Árkovits Amaryl: A DREAM-terápia elmélete és gyakorlata. Imágó, Budapest (3 [24]) 2013, 2: 83–92
5. Hendin, H. Freud as an expert witness: the discussion of war neuroses between Freud and Wagner-Jauregg. K.R. Eissler, MADISON: International Universities Press 1986. https://www.researchgate.net/profile/Herbert-Hendin/publication/230766468_The_Psychohistory_Review/links/09e415040f17e7736f000000/The-Psychohistory-Review.pdf
6.War Psychiatry and Shell Shock By Fiona Reid
https://encyclopedia.1914-1918-online.net/pdf/1914-1918-Online-war_psychiatry_and_shell_shock-2019-12-11-V2.0.pdf
7. Tréhel, G. Sigmund Freud, Julius Wagner von Jauregg, Arnold Durig, Julius Tandler. 2013;89(7):587 https://doi.org/10.3917/inpsy.8907.0587
8. Hári Mária: A konduktív pedagógia története. MPANNI, Budapest, 1997, p:23
9. Economo. C. Encephalitis lethargica. Wiener Klinische Wochenschrift. 1917; 30: 581–585
10. The Nobel Prize in Physiology or Medicine 1927
https://www.nobelprize.org/prizes/medicine/1927/wagner-jauregg/biographical/
11.Schilder P: Zur Frage der Encephalitis periaxialis diffusa (sogenannte diffuse Sklerose). Z Gesamte Neurol Psychiatr 1913;15:359–376. https://doi.org/10.1007/BF02895263
12.Baló J: Leukoencephalitis periaxialis concentrica. Ról Magy Orv Arch 1927;28:108–124 (translated: Encephalitis periaxialis concentrica. Arch Neurol Psychiatry 1928;19:242–264). https://doi.org/10.1001/archneurpsyc.1928.02210080044002
13.Gerstmann J, Sträussler E, Scheinker I (1936) Über eine eigenartige hereditär-familiäre Erkrankung des Zentralnervensystems. Zugleich ein Beitrag zur Frage des vorzeitigen lokalen Alterns. Zeitschr Ges Neurol Psychiatr (Berl) 1936;154:736-62 https://doi.org/10.1007/BF02865827
14.Lorenzo olaja. https://videa.hu/videok/film-animacio/lorenzo-olaja-amerikai-filmdrama-130-alapjan.-igaz-nick-ZtAFWrI2x7n0AVUA
15.Gerstman syndrome. https://www.youtube.com/watch?v=4C3ehG2fjoU
16. Weichselbaum, Anton (http://scopeq.cc.univie.ac.at/Query/detail.aspx?id=39236)
17.Landsgteiner, Karl https://www.nobelprize.org/prizes/medicine/1930/landsteiner/biographical/
Heine, Medin, Wickman, Landsteiner: https://en.wikipedia.org/wiki/Polio_Hall_of_Fame
18.Lipnick, RL: Hans Horst Meyer and the lipoid theory of narcosis.Trends Pharmacol Sci 1989 Jul;10(7):265-9. https://doi.org/10.1016/0165-6147(89)90025-4
19.Wiling, M. Competition for the Chair for Pharmacology at the University of Dorpat in 1882 between Hans Horst Meyer and Gustav von Bunge. https://dspace.rsu.lv/jspui/bitstream/123456789/10179/1/IPD-2589_ActaMedico-XV_01.pdf
20.“Ébredések” - könyv, video https://videa.hu/videok/film-animacio/ebredesek-1990-awakenings-drama-john-heard-PYOckpSarZutmqFw
21.Lengyel József: Bécsi portyák. Magvető, 1970 https://docplayer.hu/12181780-Lengyel-jozsef-becsi-portyak.html#show_full_text
22.Hans Eppinger https://www.dgim-history.de/biografie/Eppinger;Hans;1123
23. an der 67. Sitzung der Konstituierenden Nationalversammlung der Republik Österreich. Mittwoch, den 17. März 1920 https://www.parlament.gv.at/dokument/KN/KNSITZ/67/imfname_714351.pdf pp:1929-1936

Mozaik 5. Szanatóriumok sora, Pető munkavállalásai

Diplomával a zsebében, osztrák állampolgárként szabadon kereshetett állást, de úgy látszik, nem az egyetemen akart, viszont talán nem túl messze Bécstől. Nem biztos, hogy tudjuk, mihez is szeretett volna fogni leginkább abban az időben. A háború előtt vagy 20 Stegreifbühne működött a városban az utca embereinek alkalmi, esetenként komoly, máskor

2023. Vol. 13. No. 27.
ISSN 2062-2597
DOI: 10.17107/KH.2023.27.3

vidám, a mindennapi munkában megfáradtak szórakoztatására. A háború után ezek megritkultak. A műfaj maga talán a mai lakásszínház kezdeményezésekhez hasonlítható, némi instrukció után bárki beléphetett a játékba. Játszó hely azonban szükséges, bármilyen is. Moreno bérelt egy belvárosi műtermet egy évre (Maysedergasse 2, fiatal képzőművésznők kiállító terme volt) a spontán színház céljára, ahol nívós pszichodráma kezdemények zajlottak, amelyekben Pető is részt vett. Talán nem döntötte el, hogy mi is legyen az, amivel kitartóan foglalkozna. Ebben az időben sok időt töltött szellemi vagy akár más élvezetekkel is. „Ha nagyon megégetett a sors, sebeim gyógyulásáig be-bevonultam egy-egy intézetbe, tüdőgyógyintézetekbe, fizikoterápiás intézetekbe, elmegyógyintézetbe szegődtem el, mint orvos."[1p:73]

A Petővel foglalkozó fontos irodalom, főként Hári[1pp:21-23] összefoglalja, mikor, merre, meddig dolgozott, ami felment minden további ismétlés alól. Nagy vonalakban, de nem hézagmentesen tartalmazza ezeket az (1. Ábra)

Munkahelyek	Tartam	Profil	Tenger-szint felett /m
*GRIMMENSTEIN	1921	csont tbc, ortopédia, gyógytorna	405 és felette
*SEMMERING PALACE SANATORIUM	1921-1922	fiziko- és mozgásterápia, légzés és dietetika különböző kórképekben	1040
ALLAND - Wienerwald	1922-1924	tbc, belgyógyászat	331
„AM STEINHOF" Geistes- und Nervenkranke	1929-1930	belgyógyászati feladatok, osztályos orvos	189-508
*BAD KREUZEN	1924-1926	fizioterápia, dietetika	474
ALLAND - Wienerwald	1926-1928	tbc, belgyógyászat	331
MAURER bei Wien VOLKS-SANATORIUM	1928-1929	igazgató, a gyógymódok egyesítése, rendszere	251-369

1. Ábra. Pető szanatóriumai, munkahelyei. A csillaggal jelölt helyeken biztosan végig bentlakó volt. Grimmenstein pavilonjainak egy része kétszer magasabban volt, mint maga a település. Alland és Mauer esetében a tengerszint (Adria) feletti magasságok nem sugalmaznának önmagukban gyógyhelyi előnyöket, de a bécsi erdők biztosítják a gyógyhatású klímát.

A háború alatti és közvetlen az utáni évek még súlyosabbá tették a gyermekek és felnőtt éhezők számára a tuberkulózis (tbc) elviselését. Magyarországon ebben az időben az elvesztett esetek negyedében a tbc volt a halál oka. Az 1600-as évek óta leírt[2] régi elnevezést: „Morbus Hungaricus" mintegy jogtalanul gyakoroltuk, mert országok és földrészek népei is sokat szenvedtek a tüdőbajnak, gümőkórnak nevezett betegségtől. Mindenesetre a háború utáni bécsi előfordulás meghozta a „Morbus Viennensis" nevet[3].

2023. Vol. 13. No. 27.
ISSN 2062-2597
DOI: 10.17107/KH.2023.27.3

Ez adja a magyarázatát, hogy egészségügyi szervezők és döntéshozók vállára nyomasztó gondként nehezedett valamiféle, a nép számára is hozzáférhető, elérhető megoldást teremteni a gyógyulásra, ilyen minta lett az Alland és a Volkssanatorum Maurer.

Grimmenstein-Hochegg

Így kelt életre „halottaiból" a Hochegg[4], ami Pető első munkahelye lett. (2. Ábra) A népszanatórium története annyira érdekesen mutatja be, hogyan lehet mégis létrehozni valamit, hogy érdemes rászánni pár sort. Már 1915-ben a k. u. k. katonai építési osztály tervei szerint a nagyszabású lábadozóotthon terepét jelölték ki kb. 850 m tengerszint feletti magasságban. A háború alatt mintegy 300 szerb, orosz és olasz hadifogolynak kellett megtisztítania a területet, és megkezdték az első alapozási és kőműves munkákat.
Mivel az építőanyagot csak nagy nehézségek árán, lassan, ökörfogatok segítségével tudták felvinni a hegyre, a pályaudvarról három kilométer hosszú felvonót építettek, amely1916 őszén állt szolgálatba. Ezzel egy időben megkezdődött a vezetői épület, az orvosi rendelő, a nővérek háza, a különböző igazgatási és üzemi épületek, a magas víztározó és a biológiai szennyvíz tisztító telep építése. A Fehér Kereszt Társaság egy háromszintes gyógyfürdőépületet is épített, az „Izabella pavilont".
Annak érdekében, hogy a katonai szolgálat során megbetegedetteket minél gyorsabban el tudják látni, ideiglenesen fa-laktanyát kezdtek építeni 1918 májusában. Az építményt a háború végére már nem lehetett befejezni és a tervezett négy téglapavilon építése el sem kezdődhetett. 1918. november elején az építőmunkások – különösen a hadifoglyok – gyorsan elhagyták a helyszínt, a már félkész épületek borzalmasan tönkrementek. A pusztulás vége közeledett, amikor megtörtént a váratlan: 1919 tavaszán újra megkezdték a munkát, hogy szanatóriumot hozzanak létre a tüdőbajos hadirokkantak (tisztek) számára. 1919 nyarán a közegészségügyi hivatal megkezdte az épületek befejezését. Az elkötelezett és nagyhangú Hans Spitzy[5] (1872-1956), a háborús sebészi érdemeivel és ortopéd sebészi teljesítményeivel, éppen elért professzori kinevezésével kezdeményezte, hogy a létesítményt sebészi tuberkulózisos gyermekek szanatóriumává bővítsék. A kis betegek kezelése 1919 őszén kezdődött, ami nagy feltűnést keltett az orvosi szakmában, és Ausztria határain túl is ismertté tette a gyakorlatilag a földből sarjadt népszanatóriumot. Sok külföldi támogatást kapott és szerzett az intézmény, így elkezdődtek az ún. svéd pavilonok (a svéd vöröskereszt pénzügyi támogatásával) építései, szintén gyermekek számára[6].

2023. Vol. 13. No. 27.
ISSN 2062-2597
DOI: 10.17107/KH.2023.27.3

2. Ábra. Grimmenstein, Szanatorium a Hocheggen, egykor és most.

Azután a Spitzy tanítvány, Siegfried Romich[7] (1882-1943) következett 1921-23 között, aki nem csak a sebészettel, hanem a segédeszköz tervezéssel, protézisgyártással és alkalmazással is foglalkozott. A nála 10 évvel idősebb, már tapasztalt Romich volt tehát Pető András első, Grimmensteini főnöke. A tüdő- és csont tbc gyermekkori megjelenését és a műtét utáni teendőket észlelhette, tanulhatta meg.

Grimmensteinről szól Franz Kafka (1883-1924) egy levele. A tüdőgyógyász nagybátyja információja és prospektusok alapján egy barátnőjének (Milena Jesenská - 1896-1944, Kafka németül írott szövegeit fordította cseh nyelvre) 1920 szeptemberében írott levelében[8] összehasonlít két szanatóriumot, (az angolra fordított változat áll hiánytalanul rendelkezésre), itt kivonatosan: *„A két szanatórium prospektusát megkaptam, nem lehetett bennük meglepetés, csak az árakról és a bécsi távolságokról. Ebben a tekintetben mindkét szanatórium körülbelül egyforma. Túl drága, napi 400 K felett, valószínűleg 500 K és ez is kötelezettség nélkül. Bécsből kb. 3 óra vonattal és fél óra autóval, tehát szintén nagyon messze, kb. ugyanannyi, mint Gmünd, (egy másik helyen Wiener Wald áll), de személyvonattal. Mellesleg úgy tűnik, hogy a Grimmenstein egy kicsit olcsóbb, ezért vészhelyzetben választanám, de csak vészhelyzetben*."A levél szívszaggató bevezető sora: „*Milena, miért írsz a közös jövőről, ami soha nem fog megtörténni, vagy éppen ezért írsz róla?"* (3. Ábra)

Kaleidoscope Művelődés-, Tudomány- és Orvostörténeti Folyóirat
Journal of History of Culture, Science and Medicine
2023. Vol. 13. No. 27.
ISSN 2062-2597
DOI: 10.17107/KH.2023.27.3

3. Ábra. A szanatóriumok között Kafka 1920-ban nagyon válogatott, egyre halasztotta. Végül Kierlingben, Klosterneuburg keleti részén (300 m magasság, de korábban a Tátra magaslatain romlott az állapota) halt meg 1924 júniusában. Áprilisban orvosai az egyetemi klinikán feladták és megengedték, hogy egy zöldre néző szobában élvezze a jó levegőt. Wolff, Elana: Kafka's Death House 2022. https://whitewallreview.com/kafkas-death-house/

Semmering

A második állomás rögtön ezután következett, a Semmeringen, Palace Sanatorium nevű, 1040 m-en nagyon fiatal szanatóriumban. (4. Ábra) Az 1913-ban épült és 1919-ben Dr. Victor E. Hecht (1882-1969) által megvett gyógyhely tulajdonosa és főorvosa így azonos személy lett. Az előző tulajdonos nem volt képes megküzdeni a már korábban ott megnyitott számos, nagy hagyományú, patinás gyógyhely versengésével és a saját túlzó beruházásaival.

2023. Vol. 13. No. 27.
ISSN 2062-2597
DOI: 10.17107/KH.2023.27.3

4. Ábra. A Palace Sanatorium Pető idején (balra fenn) és napjainkban (kb. 2019-es kép), és közben (jobbra lenn). Jelenleg egy mindennel felszerelt drága, luxus sporthotel.(Úgy látom, bizonyos tevékenységekre vannak vendégpanaszok.)

Hecht-nek sem volt könnyű, de hamarosan felvirágoztatta a szanatóriumát. Az Orvosi Hetilapban is többször hirdetett (1921-ben négyszer is, 5. Ábra), egyikben a többi szanatóriummal együtt, vagy a szanatóriumi szokásos kínálat („hízó, diaetás nap-, levegő- és Lahmann-kúrák") mellett hangsúlyozva a saját tejgazdaságot is. (A gyöngykóros tehenek teje átviszi emberre a tbc baktériumokat.)

5. Ábra. Felmerül a gondolat, hogy Pető talán tárgyalt már a Hecht doktorral 1921-ben. Ennek alapja lehet a diploma (1921. július 26.) és az osztrák állampolgárság (1921. október 6.) Hogy végül nem itt kezdett, hanem Grimmensteinben, bizonyára megvan annak is az általunk nem ismert oka, de a magyar orvosi lapban való halmozott hirdetés sejtet valamit.

2023. Vol. 13. No. 27.
ISSN 2062-2597
DOI: 10.17107/KH.2023.27.3

Dr. Hecht jól felkészült tudós ember volt, akinek feltűnt, hogy a kanyaró, a skarlát és a szamárköhögés utáni tüdőgyulladások másként viselkednek, mint mások és gyakrabban ölik meg a gyermekeket. Megfejtette az okát és közleményében[9] szövettani leletekkel, képekkel mutatja be az állítását: óriássejtes, néha több magvú óriássejtes beszűrődések keletkeznek a tüdő kötőszövetében és nemcsak a tüdő minden más részében is, hanem más szervekben is. A klinikai gyakorlat széles körben Hecht féle tüdőgyulladásnak kezdte nevezni 1910 után ezeket a merev tüdővel, gyors és elégtelen légzéssel járó, súlyos tüdőgyulladásokat. Még az állatgyógyászok is hivatkoznak rá, egymás mellé teszik Hecht és a saját felvételeik szövettani fényképeit[10]. Megismétlik az ilyen esetek kórbonctani, kórszövettani vizsgálatát 50 év múlva, modernebb eszközökkel, de ugyanazt találva, idézik is[11]. (A jövőben szerencsére nem sok ilyenre kerülhet sor, mert a védőoltások eradikálták a kanyarót, szamárköhögést, skarlát ellen meg van antibiotikum, ha csak nincs máris veszélyes antibiotikum rezisztencia, egyre több a skarlát beteg.)
Pető a tüdőgyógyászati teendők, mozgásgyakorlatok és kiváló diagnosztikai és szakmai koherencia képességek szakemberének mintájává vált. Még nagyban zajlott a különböző hígítású tuberkulin injekciókról, az alkalmazásról a vita, a sub- és intracutan (Mantoux) vagy a karcolva adás (Pirquet) módszeréről, a diagnosztikai és gyógyászati adás részleteiről. A feladat a lázcsillapítás, a gondos diéta, légző- és más, alapvető mozgásgyakorlatok egyéni kombinálása, pihenés a napon (6-7 óra!), lazítások, szükség esetén fájdalom csillapítása volt. Már 100 éve akkor, hogy a mesterséges légmell szerepét keresték, vitatták[12], de ekkor még nincs adat arra, hogy Pető látott vagy végzett volna ilyet.
Mivel Hecht volt az osztrák szanatóriumok szövetségének helyettes elnöke, gyakran hívta meg tudományos ülésekre a tagokat, balneológusokat és a többi Semmeringi szanatórium tulajdonosait, szakembereit. A bécsi egyetem által szervezett nemzetközi kongresszusok (előző fejezet) is meghívást kaptak a Semmeringre és éltek is a látogatással 1922-ben is.

1936-ban Hecht élete megnehezül, eladja a Palace-t. Mint sokaknak, neki is el kellett tűnnie az országból, ami 1938-ban megtörténik. Vagyonát nem, de az életét megmentette. Az angliai Bradfordban telepedett, ami akkorra már egy elszegényedett textilváros volt, sok német bevándorlóval (Little Germany), akik között már Angliában végzett német anyanyelvű orvosok is vannak, akiket a később megalakult NHS (National Health Service, 1948) elődszervezete oda delegál. Ingyen és sorban állás nélkül kap a város népessége remek egészségügyi ellátást. Hecht ott dolgozik és ott is hal meg, sírköve látható a helyi temetőben[13].

Pár éve olvastam néhány hírt a Semmeringről, kifejezetten Pető ottani múltja miatt. Egy semmeringi felfelé vezető utca, a Dr. Hermann Stühlinger Straße[14] (6. Ábra) névadójáról kiderült, hogy erősen nemzetiszocialista volt. Ezt a blamázst kiküszöbölendő, a táblát pár éve levették, letiltotta a polgármester.

2023. Vol. 13. No. 27.
ISSN 2062-2597
DOI: 10.17107/KH.2023.27.3

6. Ábra. A még el nem távolított tábla.

Jó hosszan tépelődtek, leveleztek egymással szakemberek és a pozícionáltak, hogy legyen-e Dr. Victor Hecht az utca neve, ahogy azt a történész Ingrid Oberndorf kapásból (megfontolás nélkül) ajánlotta. Hecht mellett az szólt, hogy sokáig dolgozott ott, és mint jól képzett, de alternatív medicinát is gyakorló orvosnak jó híre volt, megállta a helyét a településen, és aztán, mint sok osztrákot, az a méltatlanság érte, hogy nem engedték osztráknak lenni. A semmeringi önkormányzat végül 2021. szeptember 16-án úgy döntött, hogy a volt dr. Hermann Stühlinger-Straße ezután a „Welterbeweg" nevet kapja. Így az emberek a kulturális világörökség zengzetes címmel gazdagodnak, nem kell saját történelmi örökségükkel foglalkozniuk és egyértelmű álláspontot képviselniük[14]. Illőbb lett volna egy ott honos növény nevét adni talán ennek az útnak, nem versenyeztetni egymással (fárasztóan hosszú még olvasni is) a két inkompatibilis nézetet megtestesítő, már régen halott orvos nevét.

Alland (kétszer)

Pető következő szanatóriuma Alland volt. Az igazolások szerint először egy éven át (1922. 07.01.-1923-06.13.), majd később két éven át (1926.03.30.- 1928.03.30.) a Heilanstalt Alland GmbH alkalmazásában dolgozott. (7, 8. Ábra)

7. Ábra. A Pető jelenléthez közelebbi időben ilyen volt Alland.

2023. Vol. 13. No. 27.
ISSN 2062-2597
DOI: 10.17107/KH.2023.27.3

8. Ábra. Az Allandi Heilanstalt Egyesület kezdeményezője, Schrötter professzor és a gyűjtéshez támogatását és arcát adó Maria Josepha Luise von Sachsen hercegnő (1867-1944), a monarchia utolsó királyának (I. ill. a magyaroknak IV. Károly király) anyja .

Leopold Schrötter v. Kristelli (1837-1908) adományokból megalapította, az Alland Tüdőszanatóriumot. Josef, Sorgo (1869-1950), aki már az elsőnek számító allandi tüdőgyógyászati kórház megalapításban mint Schrötter tanítvány vett részt, ugyanezen időben bel- és tüdőgyógyászként dolgozott ott is és a III-as Belgyógyászai Klinikáján. Allandban az első igazgató és főorvos volt 1912-1919 között. Sorgo azután egyetemi tanárként vezette 1924-33 között a Wilhelminenspital egy részlegét. Ö kezdte propagálni a légmell (pneumotorax) kezelések bevezetését a tüdő tbc gyógyításában[12]. (Sorgo díszsírhelyet kapott a Grinzingi temetőben.) Egyik tanítványa, Anton Sattler (1899-1989) szintén pulmonológus lett, aki a híres davosi Sanatorium Pro Juventute-ban tanulta a tbc kezelését, kutatását. Lainzban helyezkedett el (300 ágy), de Grimmenstein, Strengberg és Alland szanatóriumaiban is elvégezte tanácsadóként a torakoszkópiákat, a mesterséges légmell és a zsinórfelszabadítás (lenövések oldása) beavatkozásokat. Pető idejében Dr. Nikolaus Jagic (1875-1956)[15] volt a főorvos, de a Sophienspital belgyógyász igazgatójaként jegyzik, aki adrealint használt asztma ellen, bevezette a keringés támogatására a sztrichnint és légmell-kezelést alkalmazott a rekeszizom fájdalmat okozó mellhártyagyulladásban. Egyéni orvos-látogató továbbképzést vállalt (100-150 orvos). Elképzelhető, hogy ebben a formakörben mutatkozott Allandban is. Úgy tűnik a két fázisban 3 évig tartó jelenlétből, hogy Alland jobban megfelelt Pető szakmai lehetőségeinek, mint a korábbi helyek. Összetett, kemény munkának tűnik, a szófukar hozzáférhetőség ellenére, mert feladataival eléggé magára hagyott orvos benyomását kelti. Jön valaki, elvégzi a torakocentézist (légmellhez vezető mellkasi szúrás)

Kaleidoscope Művelődés-, Tudomány- és Orvostörténeti Folyóirat
Journal of History of Culture, Science and Medicine
2023. Vol. 13. No. 27.
ISSN 2062-2597
DOI: 10.17107/KH.2023.27.3

Bad Kreuzen

A Pető130 jubileumi év olyasmire késztet, amire a mindennapokban valami álca borul, nem tudatosul, mintha ott volna ugyan, de nem lehet jól látni, vagy éppen mást kell nézni, mást kell tenni. Így vagyok Pető által kedvelt Bad Kreuzennel, évek óta olvasgatom, hátha megelevenedik a 31-33 éves Pető figurája és hátha rájövök, mi vonzotta őt oda. Az 1924-1925-1926-os években, talán két részletben dolgozott ott, amit Hári doktornő közlése alapján fogadunk el[1p:23], de elsődleges bizonylat csak az idő egy részéről van. Régi, nagyobb forgalomtól félreeső útvonalon fekvő, csendes szanatórium volt. (9, 10, 11. Ábra)

9. Ábra. Átmenő forgalom nincs, Bad Kreuzen ma is nyugodt hely.

2023. Vol. 13. No. 27.
ISSN 2062-2597
DOI: 10.17107/KH.2023.27.3

10. Ábra. Nagy múltú hely, ahol kifejezetten hideg forrásvízzel, diétával és mozgással kezelték az idegbeteg, ideges embereket.

11 Ábra. Nagyjából ilyen lehetett Pető idejében az intézmény.

Kikeresem Anton Bruckner f-moll miséjét egy jó kórussal és karmesterrel, kezdem odaadással hallgatni. Bruckner ugyanis Bad Kreuzenben erősítette az idegeit két ízben is: 1864 - és 1867-ben, és az utóbbi alkalommal ott kezdte írni ezt a zenét, legalább is a Kyrie-t.
Hogy 60 évvel Pető előtt milyen volt a gyógyítási menetrend, kivehető az alábbi levélből.
Anton Bruckner (1824-1896) a második krizeni tartózkodás alatt egy barátjához (Rudolf Weinwurm (1835-1911) - írott levélben[16] - láthatóan valaki más kérdéseit tolmácsoló barátja levelére reagált. (Rövidített, tartalmi fordításban):
„*Sietek válaszolni a kérésedre.*
Bad Kreuzen csak egy hidegvizes gyógyhely (Kaltwasserheilanstalt). A levegő és a források nagyon jók, de magának az intézménynek a vize nem dícsérendő.
A kúra lebonyolítása - pakolásokkal (nedves ágyneműbe és pokrócba csomagolva több órán keresztül), felsőtest fürdővel (lemosás), ülőfürdővel, dörzsöléssel, tapogatással (nedves ágyneműn át), lábfürdővel, esőztető-, zuhany- és hullámfürdőkkel történik.
A kúra hajnali 4 órakor kezdődik, vagy nem sokkal azután, valamelyikkel a fentiek közül.
Aztán, mint minden kúra után, a forrásokhoz kell menni, inni. (ld. 12. Ábrát)
Reggelire hideg savanyú vagy édes tejet vajjal, gyümölccsel, eperrel vagy hasonlóval adnak.
10 óra után következik a 2. kúra, ismét valamivel a reggeliek közül, de többnyire másként. Forrásokhoz a fentiek szerint.
12 órakor közös ebéd, de vannak, akik egyedül esznek (leves, húsétel zöldségekkel, sütemény)
4 óra után ismét kúra és a felső források. Aztán: savanyú tej stb. mint reggelire.
Utolsó kúra lefekvés előtt, de nem mindenkinek.
Nekem pl. most reggel van: 1 óra pakolás, majd felső test fürdés; ½ 11:00 az ötös forrás, majd ülőfürdő; Ugyanez délután 4 óra után, és ha szép idő van, hullám medence. Este: lábfürdő.

2023. Vol. 13. No. 27.
ISSN 2062-2597
DOI: 10.17107/KH.2023.27.3

A gyógyítási folyamat nagyon eltérő a különböző betegeknél, és minden nap az orvos dönti el, mi történjék.
Jelenleg 100 vagy több vendég tartózkodik itt; a betegek azonban kevesebben vannak.
A társasági életet meglehetősen jól művelik; de én jobban szeretem a nyugalmat és a csendet.
Van egy zongora is; táncolhatsz, kuglizhatsz, kirándulhatsz, színházat játszhatsz, vannak koncertek, persze nagyszerűek.
--- Itt a különböző szolgálatok árai következnek. (Kihagyva.)
A gyógyulási folyamat ideges embereknél nagyon különböző időket vesz igénybe. Legtöbben 6 hétig maradnak; de 3 vagy 6 hónapig is lehet. Tudod, hogy én majdnem 3 hónapig itt leszek.
A barátod egyébként felveheti a kapcsolatot itt Doctor Maximilian Keyhl-lel, hogy többet megtudjon.
Nagyon köszönöm a kedvességedet és gyerekesen örülök a következő kedves levélnek tőled. Írtam Aloisnak is.
Es küßt Dich Dein Freund Anton Bruckner
Kreuzen, den 21. Juli 1867
Majd írok Neked, ha elmegyek, mert orvosi engedély nélkül nem tehetem (Ich schreibe Dir schon, wann ich weggehe; denn ohne ärztliche Bewilligung Darf ich nicht.)"

12. Ábra. Ilyen források szolgáltak az ivókúrákhoz Bad Kreuzen fölött.

Bruckner neve már mindenütt szerepel (ismertetők, leírások, helytörténet), de legtetszetősebb a farkasveremnek a címkézése, ahová egy cseh szalonzenekar muzsikájától megszökött és addig ment, míg nem hallotta már. Miután nem tért vissza, megkeresték és az egyik farkasveremben, becsúszva, sírva találták, mert beszorult a lába, nem tudott kiszabadulni. (13. Ábra)

2023. Vol. 13. No. 27.
ISSN 2062-2597
DOI: 10.17107/KH.2023.27.3

13. Ábra. Az ízlését zavaró zene miatti elsétálás balesetet okozott.

A 30-as évektől az a profil, ahogy a „Kaltwasserheilanstalt" nem volt eléggé kifizetődő, először magántulajdonba került, a magántulajdon pedig az Anschluss utáni kényszereladásra, majd elhanyagolásra. Az intézményt hosszú csend után, a 60-a évektől kezdték újra kialakítani. Most modern változatban, kevésbé szigorúan, de nagyon hasonló tevékenység zajlik, mint régen. Víz van, áramot a napelemek adnak, még a közben, kialakított szabadtéri vizeket is fűtik. A gyógyulni vágyók a jelentkezési szándékuk alkalmával egy kérdőívet válaszolnak meg, válaszaik segítenek megtalálni az alkatot, melynek alapján kapnak elhelyezésre, ellátásra, tartamra ajánlatot (nem levél, nem telefon, elektronikus kommunikáció). A krónikus bajokkal vagy csak kifáradással jelentkezők néhány orvos és a remek karmelita Marienschwester" ápolását élvezhetik. (14. Ábra)

14. Ábra. A régi házaknak már nincs nyoma. Az épület túloldalán fűtött vízzel teli kis strand is van, és a házból megközelíthető gyógy-tó tavi növényzettel.

Pető az önéletrajzában felsorolt munkahelyei között Krizen néven (helyi tájszólás) írja Bad Kreuzent. Ez az egyetlen hely az általa választott szanatóriumok sorában, amely nem tartozik Alsó Ausztriához, már éppen a Felső Ausztria tartományban van, ami azt is jelenti, hogy

2023. Vol. 13. No. 27.
ISSN 2062-2597
DOI: 10.17107/KH.2023.27.3

Bécstől tényleg távol, és teljes bentlakásra van szükség, mert amúgy a település sem látszik alkalmas bérelt lakás szerzésére. 1921-ben 10 főre lehetett csakis a bentlakást biztosítani. A gazdasági igazgató egykori beszámolója szerint, nemcsak a bevétel volt kevés ezekben az években, de a magasabb adók és később az áramosítás (1923) igen sokba került[17]. 1924-ben mindenesetre nagyon szép vizsgáló és kezelőhelyiség szolgálja, hogy a korszerű bel-osztályos tevékenységet is gyakorolni lehessen. Pető ott beosztott, de hosszasabban főorvos is volt. Bármely krónikus belszervi vagy neurológiai betegség hagyományos belorvosi és a Kneipp (15. 16. Ábra) szerinti egészleges ellátását biztosítani lehetett.

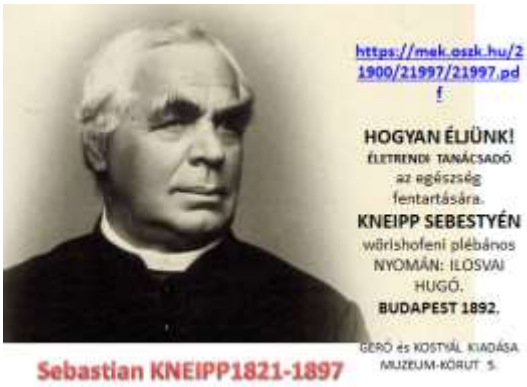

15. Ábra. A Bärnklau könyvben 10 oldalt szánt a népi és a tudományos orvoslás összevetésére, amiből 2 oldal csakis Pfarrer (lelkész) Kneipp-ről szól. Az egészleges ember-betegség egyensúly lényege és Pető szerinti értelmezése saját könyvéből olvasható[18].

16. Ábra. Ez a Bad Kreuzeni Curhaus jelenlegi ismertetőiben összefoglalt lista. Korszerű irodalma ennél bővebb[19]. Ha nagyon értelmesen egy egységnek tekintjük az embert, akkor is kiderül, hogyha valaki nem egészséges, pontosan ebben az egységben zilált. A hidro-, fito-, mozgás- és táplálkozás terápia kínálja az eszköztárat. A test-szellem-lélek egysége, harmóniája a rendterápiával viszont néha vágyálom marad.

Pető a hagyományosan képzett, tanult orvos a művészi orvoslás megvalósítási módján és elvén gondolkozik. Az ép és kóros funkciók egyéni ritmusának alapos megfigyelésére és az azokhoz illeszkedően alkalmazott beavatkozási módok és rend kialakítását próbálja ki, olvas. Ennek a jelentősége abban van, hogy akkor még szinte csak tüneti kezelésre volt lehetőség (a Salvarsan volt az egyetlen baktericid szer, viszont az összes jó lázcsillapító megvolt már akkor - Bayer Aspirin 1897, Kalmopryin 1911, már voltak hormonok, adtak embernek Insulint,1922; fejlődött a sebészet az altatás révén is). A lehetséges és szükséges tanult orvosi

2023. Vol. 13. No. 27.
ISSN 2062-2597
DOI: 10.17107/KH.2023.27.3

ismeretekkel kellett nagyon jól bánni és összesimítani a Kneipp elvekkel és gyakorlattal. A Wiener Medizinische Wochenschrift[20] a rövid, elsősorban elvi közleményt 1925-ben lehozta és Pető említi is mind az életrajzában, mind a „Gyógypedagógia" lapban megjelent közleményében[21]: „Egy dolgozatom, amely a szimptomatikus terápiával foglalkozik, már 1926-ban (a helyes dátum 1925 ld. 17. Ábrát), kiemeli a Pavlov-féle feltételes reflexek jelentőségét a belső betegségek kezelésében". 1925-ben, amikor csak éppen kezdett szárba szökkeni a nervizmus és Pető is még két „w"-vel olvasta az akkor már 20 éve Nobel díjas „Pawlow"- ot, már együtt volt a gondolkodásmódjában a gyógyszerelés egyéni bioritmushoz való illesztése. Pawlow elődeiként ebben nem Szecsenovot, hanem a kaldeusok és Paracelsus elfeledett tanítását nevezi meg.

17.Ábra. Bármilyen rövid is ez a cikk, valami olyasmit jelent, mint az építészetben, zenében, képzőművészetben megjelenő szecesszió. Beszéltek ezer évek óta a legkülönbözőbb alkatokról és ritmusokról, de hogy pl. hogyan lehet „kilopni" a kezelésből a felesleges, a nem jó lázat kezelő szereket, azt ebből a cikkből lehet megérteni. Meg a placebo hatást is.

„Pavlov az 1920-as években kutatásait kiterjeszti a pszichológia terrénuma felé. Egyrészt felerősödik koncepciójában az a mozzanat, mely szerint az idegrendszer működése jelzésszerűen képezi le a külvilágot: az idegi működés egységei jelek. A későbbiekben furcsa fordulattal ez lesz annak koncepcionális alapja, hogy a pavlovi felfogás a lenini tükrözéselmélet fiziológiai megfelelője. Pavlov maga azonban sosem hivatkozik Leninre, számára az idegműködés jelkoncepciója a fiziológiából következik."[22]

„Am Steinhof"

1928-ban dolgozott pár hónapot Pető a röviden csak „Am Steinhof"-nak hívott, 1907-ben megnyitott intézményben. A „Heil- und Pflegeanstalt für Geistes- und Nervenkranke" Európa legmodernebb ideg-elmeklinikája és gyógy-foglalkoztatója volt. Az 1. világháború után, mint mindenütt, ott is több helyet igényeltek a tuberkulotikusok, függetlenül az ideg-, elmeállapotuktól. A pavilonokat egymás után tbc-s gyermekekkel, fiatalokkal töltötték fel. A „Baumgartnerhöhe" 400 ágya az 5 éven felüli gyerekekkel volt tele.[23] Vigyáztak rájuk, foglakoztatták őket, a felnőtt ápoltaktól elkülönítve játszhattak. Ebben a szakaszban volt ott Pető, de a szakmai életében követhető gyarapodást sem a saját életrajzi felsorolásban, sem a Hári könyv interpretálásában nem lehet találni. Maga az intézmény akkoriban világ csodája volt, a 310 méter magas dombon a remek pavilonokkal, a színházzal, az Otto Wagner templommal. A „Bolondtorony"-tól (1784) a korszerű elmekórház megépítéséig (1907) sok idő telt el (másutt is!). Hullámzó története kezdetektől át a történelem borzalmain a jelenlegi ICOMOS („International Council on Monuments and Sites") által vezérelt tervekig egy

2023. Vol. 13. No. 27.
ISSN 2062-2597
DOI: 10.17107/KH.2023.27.3

sokoldalas szomorú regény témája lehetne. Nem tudom, Pető követte-e ennek a helynek, vagy bármelyiknek a későbbi sorsát.

18. Ábra. A gyógyhely, a „fehér város" koronája, az Otto Wagner templom (1913-ban szentelték fel) szecessziós csodája az utca népéből kiváltotta persze a „minek a hülyéknek ilyen templom" reakciót, de kiváltotta Ludwig Hevesi költői szavait: „ A dombok hosszú gerincén… fehér város csillog a ragyogó nyári napfényben. Egy fehér márványtemplom arany kupolája tornyosul felette. Egy alkotás, amely egyedülálló a világon." A náci idők súlyos bélyege ránehezedett erre a helyre, de talán sikerül lassan felszámolni paralizált állapotot és új funkciókat teremteni itt. Az egészségügyi feladatok, a Penzing klinika telepítése, bevándorlása szervezetten zajlik. A 2025. évet pedig a Central European University (CEU) kezdi meg vonalakon belüli jelölt területen, a karéjában pedig diákváros lesz.

Volkssanatorium Mauer

Az épületek sorsát az archiv irodalomból ismerhetjük meg (19. 20. Ábra), hiszen ezeket az 1960-as években lebontották, helyükön lakóházak vannak[24].
A hely különlegességét nagyszerű klíma és remek összetételű víz adta meg. Fürdőhelyi fénykorában napi kétszer fordult a kényelmes kocsi a bécsi belváros és a „gondtalanul" feliratot viselő gyógyvizes létesítmény között.
Az 1. világháború után hamarosan Volkssanatorium szerepkört vett át.

2023. Vol. 13. No. 27.
ISSN 2062-2597
DOI: 10.17107/KH.2023.27.3

19. Ábra. A „Mauer“ strand korszaka.

20. Ábra. Így lehet elképzelni a Volkssanatoriumi korszakot, bár ez korábbi kép.

1928-1929 során másfél évig az intézmény orvos igazgatója volt. Bárhogy próbálom, legjobban akkor jár az olvasó, hogyha Dr. Hári Mária szavait[1p:23] másolom ide: „*különböző gyógymódok egyesítésével foglalkozik (torna, fektető terasz, napfürdő, fizikoterápia, diéta) aktív életrendet alakít ki. Reggeli tornát, reggeli sielést, színházi előadásokat szervez, étlap összeállítást csinál és az eredményes oldódó köhögés módját is kialakítja.”*

2023. Vol. 13. No. 27.
ISSN 2062-2597
DOI: 10.17107/KH.2023.27.3

Dr. Pető András szanatóriumi korszakának minden eleme mások, a betegek és munkatársak, vezetők megelégedésére szolgált. Nem tudom elképzelni, hogy mit, miket, kiket tartott volna meg hosszasabban, hol húzódtak az esetleg nem szívesen tejesített feladatok korlátai - magában, az általa elvárt szakmai morál teljesíthetőségében vagy a külső feltételek kedvezőtlenségében.
El kell fogadnunk, hogy bármiért is, ezután másként akar élni.

Irodalom

1. Hári Mária: A konduktív pedagógia története. MPANNI, Budapest, 1997, ISBN 963 04 9333 0 pp:21-24
2. Győri Tibor: Morbus Hungaricus. Pester Lloyd Könyvnyomdája, Budapest, 1900.
3. Hubbard WH. Book Reviews: Die "Wiener Krankheit". Eine Sozialgeschichte der Tuberkulose in O¨sterreich. Med Hist. 2009 Jan;53(1):137–8. PMCID: PMC2629147. https://doi.org/10.1017/S0025727300003409
4. „100 Jahre Krankenhaus HOCHEGG – eine bewegte Geschichte" - https://hochegg.lknoe.at/landesklinikum-hochegg/pressemeldungen/newsdetail/100-jahre-krankenhaus-hochegg-eine-bewegte-geschichte
5. (Spitzy) https://www.geschichtewiki.wien.gv.at/Hans_Spitzy
6. Rehberger, C. Lost Places: Heilung in bester Höhenluft - das Kurhaus in Hochegg, 2018. https://www.bote-aus-der-buckligen-welt.at/2018/09/lost-places-heilung-in-bester-hoehenluft-das-kurhaus-in-hochegg/
7. (Romich) https://apis.acdh.oeaw.ac.at/person/44679
8. Kafka, Franz: Letter to Milena. Schocken Books New York 1990 pp:204-207 http://www.kkoworld.com/kitablar/frans_kafka_milenaya_mektublar-eng.pdf
9. V. Hecht: Die Riesenzellpneumonie im Kindesalter. Eine histologisch-experimentelle Studie. Beiträge zur pathologischen Anatomie und zur allgemeinen Pathologie, Jena, 1910, 48: 263-310.
10. Schiefer, B., El Etreby MF. Zur Frage der sogenannten Riesenzellpneumonie und Riesenzellbronchitis bei Tieren. Path. vet. 1965;2:20-36 https://doi.org/10.1177/030098586500200102
11. Enders, JF, McCarthy, K. et all.: Isolation of Measles Virus at Autopsy in Cases of Giant-Cell Pneumonia without Rush. N Engl J Med 1959;261:875-881 https://doi.org/10.1056/NEJM195910292611801
12. Maendl, H. Die Geschichte des künstlichen Pneumothorax. In: Die Kollapstherapie der Lungentuberkulose. Springer, Vienna (1927). https://doi.org/10.1007/978-3-7091-9926-8_1
13. Pity Poor Bradford: Jewish Refuge Doctors http://bradfordjewish.org.uk/features/pity-poor-bradford-jewish-refugee-doctors/
14. Weihs, Richard (2020): Dr. Hermann Stühlinger https://www.richardweihs.com/post/dr-hermann-st%C3%BChlinger
15. Nikolaus von Jagić, https://www.geschichtewiki.wien.gv.at/Nikolaus_von_Jagi%C4%87
16. Bruckner levele http://kwha.bad-kreuzen.at/bruckner.htm
17. http://kwha.bad-kreuzen.at/rapperport.htm
18. Pető, A. Volksmedizin und Wissenschaftliche Medizin pp:251-261; In: Bärnklau, K.O. [pseudonym Pető] "Unfug der Krankheittriumph der Heilkunst" Hanau: Verlag Karl Schustek. 1965, Kneipp 258-259
19. Pollack, Karin: Alte Heilkünste in Bad Kreuzen. DerStandard, 2013 https://www.derstandard.at/story/1376534582027/alte-heilkuenste-in-bad-kreuzen
20. Petoe, Andreas: Zur Frage der Symptomaschen Therapie. Wiener Medizinische Wochenschrift, 1925;75(26)1552-1553 https://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno-plus?aid=wmw&datum=1925&page=701&size=31
21. Pető A. Konduktív mozgásterápia mint gyógypedagógia. *Gyógypedagógia*, 1956;1:15-21.

2023. Vol. 13. No. 27.
ISSN 2062-2597
DOI: 10.17107/KH.2023.27.3

22. Pléh Csaba: A lélektan története**.** 20. FEJEZET – A szovjet-orosz pszichológia**.** Osiris 2010 http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/2011_0001_520_a_lelektan_tortenete/ch05s07.html
23. Aigner, Kerstin: „Die Tuberkulose während der Ersten Republik. Unter besonderer Berücksichtigung der Situation im Roten Wien.“ Diplomarbeit 2010, Wien; p:99
24. Böhm, Heinz: Aus dem Archiv der Maurer Heimatrunde. Maurer_Zeitung_April_2019

Mozaik 6. A cerebrális parézis és a konduktív pedagógia

Az Alkotás utcai szegényes (világháború utáni) elhelyezkedés gazdag szakmai ereménye, sok támadás, vita, de mégis hatékony állami intézkedés alapján megépült és Mozgásterápiai Intézet és Tanszék cégtáblával került átadásra a Budapest, Villányi út 67. sz alatti épület1950-ben. (1. Ábra) Orvoskörökben sokáig egyszerűen Petőnek hívták az intézményt, később pedig MSI-nek (mozgássérültek intézete rövidítése) vagyis: küldd a gyereket a Petőbe, vagy az MSI-be.

1. ÁBRA. Az 1900-as években Villányi út, 1929-től Szent Imre herceg útja néven, majd 1953-tól ismét Villányi út néven szereplő helyen (67.) épült fel és került átadásra 1950-ben az Intézet. Itt nyerte a MPANNI nevet is (1963: Mozgássérültek Pető András Nevelő és Nevelőképző Intézete, Hári: Történet[1] 134.o.) Kibővítve, felújítva vált a Semmelweis Egyetem Pető András Kara (2017.08.01.) egyik épületévé (jobbra lent).

Az új intézet lehetővé tette sokkal nagyobb számú - bármilyen - mozgássérült gyerek és felnőtt elfogadását. Mégis, a népbetegség számba menő cerebrális parézis (CP), az orvosi ismeretekkel akkor még meg nem szüntethető újratermelődése jelentette a folyamatosan sok munkát. Fokozta ezt a gyermekbénulás heveny tünetei után maradó bénulásos kórképek sokasága. Elérkezettnek látszott az idő addig végzett munka közreadására[1]. (2,3,4. Ábra)

2023. Vol. 13. No. 27.
ISSN 2062-2597
DOI: 10.17107/KH.2023.27.3

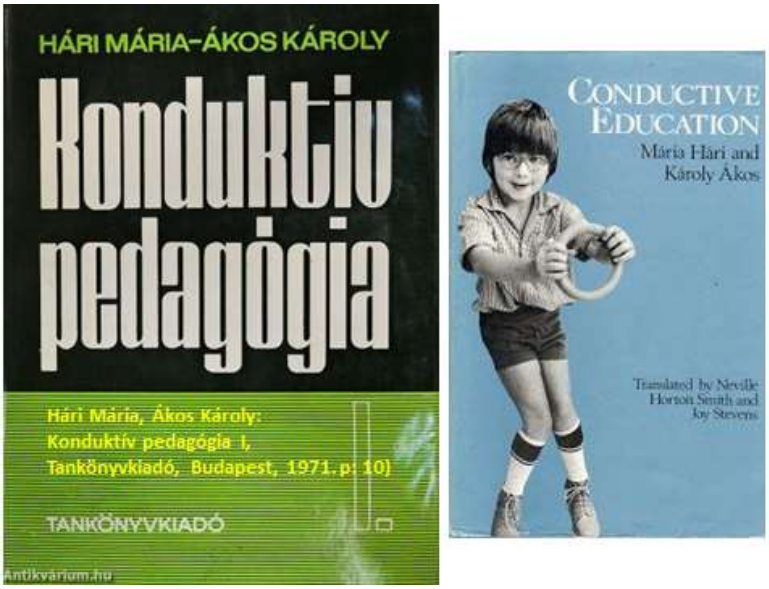

2. Ábra. Hári és Ákos összefoglalták egy tankönyvnek szánt, angolul is kiadott könyvben az intézet 1950-1965 közötti forgalmi adatait és egyben az akkori elvárásoknak megfelelő legfontosabb orvosi és pedagógiai tudnivalókat[2].

Mozgásterápiában részesültek (15 év) adatai – Hári&Ákos szerint

Mozgás-Terápiai Intézet	Kont-rollra hívás	Kontrollra Megjelent 1968.01-08	Meg-jelentek arányai
Összes 1950 – 1965	1002	866	866/1002 86,4%
Cerebrális parézis		626	
Megjelent Cer. Parézis		626/866 72,3%	

Hári Mária, Ákos Károly: Konduktív pedagógia I, Tankönyvkiadó, Budapest, 1971. p: 10

3. Ábra. Az 1950-1965 között ellátottak számadatai. A kontrollra behívott 1002-ból megjelent 866 személy, ami rendkívül jó arányt jelent. A vizsgálat 1968 január-augusztus között zajlott. A teljes forgalom zömét (86,4%) a CP tette ki, akik azonban ennél alacsonyabb arányban jelentek meg a behívásra (72,3%). A meg nem jelentek megismerésére nem került sor.

2023. Vol. 13. No. 27.
ISSN 2062-2597
DOI: 10.17107/KH.2023.27.3

Cerebrális parézis formák a Mozgássérültek Intézetében 1950 – 1965 között, N= 626

Pető CP 1950-1965	Hemi-plégia	Di-plégia	Tetra-plégia	Ate-tózis	Ataxia	Összes
No	137	219	29	213	28	626
Internat. Classification of Diseases*	ICD G80.2	ICD G80.9	ICD G80.1	ICD G80.3	ICD G80.4	
Arányok	22%	35%	4,5%	34%	4,5 %	100%

* ICD-10-CM Codes CHAPTER I
› G00-G99 Cerebral palsy and other paralytic syndromes
› Cerebral palsy and other paralytic syndromes G80-G83

Hári Mária, Ákos Károly: Konduktív pedagógia I, Tankönyvkiadó, Budapest, 1971. p: 10

4. Ábra. Az azóta elfogadott korszerűbb CP osztályozás (féloldali, kétoldali és túlmozgásos képek) használata nem szükséges ahhoz, hogy a szembetűnően magas az atetózis+ataxia nevek alatti disztóniás, diszkinetikus esetek gyakoriságát megítélhessük. "Természetes" előfordulásukat akkoriban a CP 8-10%-ra tette az irodalom. Az ataxia, amely szinte egyetlen esetben sem tartozik a CP formakörbe, az atetózis pedig szinte mindig az, összevonása ma már nem korrekt a világirodalomban. Mindez nem érinti a KN elveit és gyakorlatát, alacsony életkorban (az eredettől függetlenül) azonos módon sikeres jelöltjei a KN-nek[3,4,5].

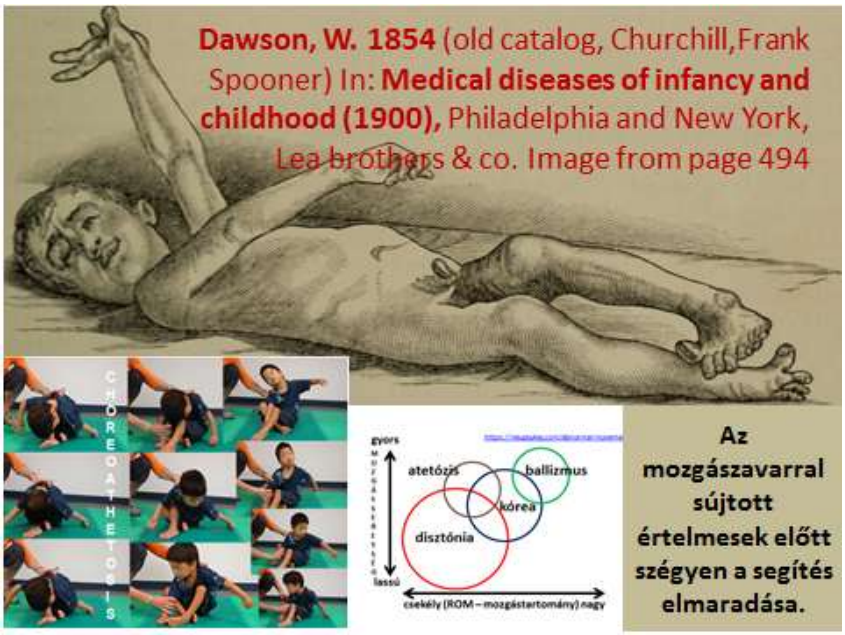

5. Ábra. Az atetózissal élők minden életkorban kitüntetett városmányosai a KN-nek. A Dawson képen inkább a distónia, az alsó képsoron (Benyovszky A. képei, MI, USA) inkább a ballizmus látszik. A séma a különmféle mozgászavarok egyvelegét, intenzitását és időbeli lefolyását kísérli meg illusztrálni.

2023. Vol. 13. No. 27.
ISSN 2062-2597
DOI: 10.17107/KH.2023.27.3

Az a jelenség, hogy relatíve több disztóniás, diszkinetikus gyermek jelenik meg és jóval hosszabban, akár évekig marad a konduktív nevelésben (KN), jellemzővé vált nemcsak Magyarországon, hanem mindenütt a világon, ahol a szolgáltatás elérhető. Alapvető magyarázat erre, hogy bár kevesebb ilyen gyemek születik, a KN halmozza őket, mert a hagyományos, akár a legkorszerűbb terápia (gyógyszeres és mélyelektródás agyi stimulálás) számára is teljesen hozzáférhetetlen kórformáról van szó[3,4,5].
Nyilvánvaló, hogy a KN ultimum refugium jellege (eddig nem segített semmi, próbáljuk meg a Pető módszert is) elvileg előnytelen, várható az eredménytelenség, mint bármely más szakma esetében , mégis ez lett a Pető módszer egyik sikertörténete.
Elsőként Adriano Milani-Comparetti (1920-1986) hirdette mindenütt (Anglia, Németország, Olaszország) hogy atetózisban első választásnak a korai konduktív nevelés javasolt[6] (6. Ábra).

6. Ábra. Milani Comparetti ún. véleményvezérnek volt tekinthető Európában, mert munkában és szervezésben fáradhatatlan volt Firenzétől Londonig. Nemcsak olasz orvosokat, de német pedagógusokat is megnyert a rehablitáció szellemének[6].

Azután 1965-ben megérkezett Budapestre Ester Cotton (Pető Bobáthékkal folytatott levelezése közvetítésével) kifejezetten azért, hogy megtanulja, hogyan lehet és kell bánni az atetósissal élő gyermekekkel[7]. Hetekig tanult, lakott pedagógus szálláson vagy Pető intézeti szobájában, megállapította, hogy 20 évet vesztett az életéből, mikorra Petővel találkozott. Margaret Parnwell részvételével elindított egy önálló, kísérleti atetózios csoportot Londontól 50 km-re északra, Lutonban, egy iskolában, amelyet Luton Hoo úrnője, Lady Zia Wernher (Sir Harold Wernher felesége, egyben II. Erzsébet és Fülöp herceg házassági évfordulóinak hagyományos vendéglátói) támogatott. Hasonló néven 1972 óta működik ott tovább egy kiváló területi iskola[8].· Cotton (7. Ábra) a munka folyamatos leírásával és fényképekkel

2023. Vol. 13. No. 27.
ISSN 2062-2597
DOI: 10.17107/KH.2023.27.3

számolt be Petőnek, aki a fényképen látottakat tucatjait magyarul diktálva javította ki, a facilitációt és angolul küldte vissza (a távoktatás kezdetleges, különleges példája). (7. és 8. Ábra)

7. Ábra. Itthon az intézetben tombolt volna egy ilyen, Cotton által itt mutatott hanyag tartásért, félhajlított könyökök, és ujjakért. De a levél szelidebb, de kövekezetes: „nem szabad a gyerek mögé ülni, a könyököket és az ujjakat is ki kell nyújtani.”

8. Ábra. Pető magyarul diktált és angolra fordítva gépelt leveléből látható a konkrét utasítás Margaret Parnwell számára, aki annyira megtanulta a szakmát, hogy az *Eau Claire* egyetemen (Wisconsinban, USA) futó konduktív nevelési program[9] segítője lett.

2023. Vol. 13. No. 27.
ISSN 2062-2597
DOI: 10.17107/KH.2023.27.3

Cotton sorozatosan írta közleményeit és vitte jó hírét a módszernek általában és különös eredményességét az atetózisban[10,11].
Az atetózis iránt érdeklődött leginkább Karl és Berta Bobath[12] is, de Pető elvarázsolta őket általában, amikor 1966-ban ők is meglátogatták az intézetet. Petőnek pont egy éve volt még az életéből, sokszor nem is tudott megjelenni az intézetben, mégis nagy barátságot kötött Bertával. Székely Ilytől tudom, hogy Berta mindent megnézett, de az atetózis csoportban órákon át ült és jegyzetelt. Erre az időre Pető a két vezető hölgyének munkakörét felosztotta Hári leírása szerint[1p:89], olyan módon, hogy „A spasztikus és atetotikus csoportok fejlődéséért, valamint a légzés és a vegetatív, a Hernádi csoport működéséért Székelyné volt felelős, aki ezt kiemelkedő tehetséggel, művészien oldotta meg. Később Pető azt írta nekem (t.i. Hárinak, ismét egy cédulára): Suaviter in modo fortiter in re.” Vagyis - nyers fordításban: Szelíd módon, tettekben határozottan. A Hernádi csoport pedig Hernádi Lajos (1906-1986) zongoraművész és a Tátrai vonósnégyes tagjai számára Pető által „komponált” feladatsorokat jelenti[1 pp:116-117].
Pető keletnémet kapcsolatainak ebben az időben nem volt akadálya, így többek között egy berlini gyógypedagógus professzor, Otto Klein látogatásának sem[1 pp:364-365], aki nagyra tartotta és hírét is vitte a CP-ben látható eredményeknek. A Pető és Klein által tervezett, de meg nem valósult közös szakmai munkának késői nyoma olvasható “Zerebrale Kinderlähmung ist Heilbar” - Nachdem Bericht von Otto Klein - címen a Bärnklau álnéven írott Pető könyvben[13]. A könyvet soha nem fordították magyarra (élményszámba menő német szókincs és stílus) , így a vonatkozó fejezet egy részletének magyar kivonatát az alábbiakban kínálom:
“A cerebrális parézis
Magas a Little-féle spasztikusan bénult gyermekek száma. Az ilyen gyermekek tagjai merevek vagy feszesek vagy éppen örökké mozognak. Hallási, látási és beszédzavaraik vannak. Szellemileg csak ritkán fejletlenek vagy alulfejlettek. Hosszú időn át, csoportban alkalmazott intézeti kezeléssel csaknem teljesen rehabilitálhatók. Az intézeti tartózkodás mozgásgyakorlatokból, beszéd-, látási és hallási gyakorlatokból, óvodai és iskolai tanításból, esetleg alkalmas foglalkozásból, megfelelő munkából áll.
A legtöbb gyermek intelligenciájával, barátságosságával és humorával tűnik ki. A gyakorlatok teszik lehetővé a célszerű ellazulást és koordinációt. A ritmus és az egész idegrendszer maximális teljesítőképességének igénybevétele játssza ebben a fő szerepet. A fejlődésében érintett gyermek teljes személyiségének mozgáspedagógiájáról van szó. A defektus lehető legteljesebb aktív saját kompenzációja és az orthomotoros fejlődés beteljesülése a cél, amely a korábban nem- vagy túlmozgó végtagok teljesen akaratlagos mozgásában éri el tetőfokát. Emellett az intelligencia, beszéd, hallás és látás fejlesztési szempontjai is érvényesülnek. Napi közel 6 órán át tart, melyből 2 óra jut az óvodai vagy iskolai feladatokra. Eszközök nem kerülnek alkalmazásra. Egyetlen személy felel minden feladatért. Ahogyan a gyermeknek egy anyja van, úgy van az ilyen gyermeknek egyetlen konduktora is. Teamben csak vizsgálnak, de nem nevelnek. A konduktív mozgáspedagógia budapesti intézetében a cerebrális parézises gyermekeken kívül spina bifidások és felnőttek: hemiplégiások, Parkinson betegek és paraplégiások (sclerosis multiplexes paraplégiások is) vannak. Paraplégiások és quadriplégiások is önállóvá válhatnak itt. …. 180-an laknak benn és 300-an járnak naponta, másnaponta be. Fontos a korai kezelés, amelyet az anya segítségével lehet megvalósítani és amelynek alapja a ritmus, a koordináció valamint a reflexek kondicionálása.”

2023. Vol. 13. No. 27.
ISSN 2062-2597
DOI: 10.17107/KH.2023.27.3

Amikor a születése 130. évfordulóján intenzívebben gondolunk Pető Andrásra és szellemi hagyatékára, van már sok olyan a neuroplaszticitásra vonatkozó alapkutatási adat, amely alapvetően felépíti a szerkezet és működés kölcsönhatásának hidait. A működés vagy inkább funkció a fejlődés során visszahat a struktúra kapcsolatrendszerére. Egyik hídfő nyilvánvalóan a nevelés, a pedagógia. Ha a vezető diszfunkció a motoros elégtelenség, annak akár ún. plusz tüneteit (tónusfokozódás, klónus, spasmus, kóros túlmozgások, stb.), akár negatív vagy mínusz tüneteit (testvázlat hiánya, motoros ideák hiánya, koordinációs zavar, hiány) tekintjük, ma is célravezető a konduktív pedagógia alkalmazása - lehetőleg a gyermek korához, mentális színvonalához illő közösségben[3,4,5].

A bizonyítékon alapuló eljárások (evidence based practice = EBP) követelményének egyetlen egy gyógymód, eljárás vagy beavatkozás sem felelt eddig meg CP eseteiben. Egy-egy kórtünet mérsékelhető (legtöbbször az izomtónus fokozódását, a spazmuszt csökkentik gyógyszerekkel, akár kritika nélkül, pl. botox alkalmazással), de el nem tüntethető. A KN a CP hiánytünetei (mozdulat ideája, elképzelése hiányzik, a mozgás koordinációja elégtelen, a dinamikus testvázlat nem alakul ki, testtájak ún. elhanyagolása, ami azok tudomásul vételének hiányát jelenti, stb.) befolyásolásával képes jól mérhető javulást hozni a koordinációban és az önellátásban, a mindennapi tevékenységben (activity of daily living = ADL), a magyar-német müncheni projekt adatai szerint[14,15].

Irodalom

1. Hári Mária: A konduktív pedagógia története. MPANNI, Budapest, 1997
2. Hári Mária, Ákos Károly: Konduktív pedagógia I, Tankönyvkiadó, Bp, 1971. P: 10
3. Balogh Erzsébet és Medveczky Erika: A Pető-módszerről a gyermekneurológus szemével. Gyermekgyógyászati Továbbképző Szemle 2003;8(6):264267
4. Balogh E., Kozma I.: A konduktív nevelés neurológiai indikációja. Ideggyógyászati Szemle - 2009; 62 (1-2):12-22
5. Balogh E, Feketéné Szabó É. Children with ataxia in Conductive Education. J Neurol Disord Stroke 2020;7 (4):1167-68 https://www.jscimedcentral.com/public/assets/articles/neurologicaldisorders-7-1167.pdf
6. Milani-Comparetti A. The basic criteria for prognosis and assessment of results in rehabilitation. In: Bax MCO, Clayton-Jones E, Mac Keith RC (eds). Child Neurology and Cerebral Palsy. London: National Spastics Society, 1960, pp 155-156. Clinics in Developmental Medicine No. 2.
7. Cotton, E., Parnwell, M.: From Hungary: the Peto method. British Journal of Special Education, 1967; 56 (4):7–11.
8. https://www.ladyziawernherschool.com/virtual-tour/
9. Heal, L. (1972) Evaluating an integrated approach to the management of cerebral palsy. Final report. Washington: US Office of Education, Department of Health Education and Welfare. https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED070236.pdf
10. Cotton, E., Parnwell, M.: Conductive education with special reference to severe athetoids in a non-residential centre. J Mental Subnormality, 1968; 14 (1):50-56. https://doi.org/10.1080/20473877.1968.11945552
11. Cotton, E. Improvement in Motor Function with the Use of Conductive Education. DMCN 1974;16 (5):637-643 https://doi.org/10.1111/j.1469-8749.1974.tb04182.x
12. Balogh, E, Hári, M. Berta Bobath in Budapest. Conductive Education / Occasional Papers 1997; 3:19-26. (Budapest: International Pető Institute. - ISSN 1418 5881)
13. Bärnklau, K.O. [pseudonym Pető] ”Unfug der Krankheittriumph der Heilkunst” Hanau: Verlag Karl Schustek. 1965, pp: 70-72
14. Blank R. Die normale und pathologishe Entwicklung elementare und koordinatiever Griffkraftfunktionen im Kleinkindesalter. Neuropädiatrie in Klinik und Praxis, 2003;2(4):132-137

2023. Vol. 13. No. 27.
ISSN 2062-2597
DOI: 10.17107/KH.2023.27.3

15. Blank R, von Kries R, Hesse S, von Voss H. Conductive education for children with cerebral palsy: effects on hand motor functions relevant to activities of daily living. Arch Phys Med Rehabil. 2008;89(2):251-259. https://doi.org/10.1016/j.apmr.2007.08.138

Mozaik 7. A zenéről Pető és Hamvas

Pető élete, főként 1945-től, mint nyitott, de sokszor nem könnyen olvasható könyv benyomását kelti még ma is. Szakmai és humán műveltsége minden elemét használta a nagyon kitartó, szorgalmas, következetes, külső akadályokat sokszor akár csak hangos erőfeszítésekkel megvalósítható munkájához.
Hamvas változatos szegénységéről, elhallgattatásáról és intenzív, halk gondolkodásáról, hitéről, nehéz tartalmú írásokkal dús életéről közismert.
Egyikük igazi megismerése sem lehetséges.

Azt gondoljuk, hogy a Hamvas baráti körének tagjaként számon tartott Pető András folytatott keleti témájú diskurzusokat Weöressel és Tamkóval1. Nem lehet azonban tudni, hogy Pető András és Hamvas Béla beszéltek-e valaha is egymással a zenéről. Ha tették volna, vagy akár másokkal nagyon jó lenne olvasni róla.

Hamvas azt írta, hogy „Megtanultam a zenét, de nem csináltam, s azóta tudással, de irigység nélkül hallgatom. Megtanultam egy sereg tudományt, mesterséget és művészetet, értek hozzájuk, de nem csinálom, s így érdektelenül tudom azokat élvezni.”[2] Ez a kantianus megfogalmazás, az érdek nélküliség, olyan, mint a kognitív empátia: megtanulhatjuk felismerni mások érzéseit, helyzetét, emócióik külső jeleit, stb. de nem tudjuk átélni azokat. Nem így van. Hamvas úgy fogja fel, hogy a hang voltaképp nem anyagi természetű. Azt mondja, hogy a hang, az "égő anyag", "az anyag tüze". A Karneval regényben többször is előfordul, hogy valamilyen közlés jellemzését úgy adja meg, hogy „b-mollban” (Bach után). Olvasható a világhálón a Beethoven VII. szimfóniája hallgatásakor bekövetkezett erőteljes mentális, érzelmi és transzcendentális élményeinek mintegy 7230 karakterben való leírása[3]. A jógától az aszkézisig, a szirén tüzes életszenvedélyétől a démoni halálvágyáig tartó óda a szimfóniához. Ez az 1811-1813 között írt szimfónia azóta is elbűvöl mindenkit. „*Beethoven leglelkesítőbb műve, a VII. szimfónia azzal emelkedik ki, hogy áthatja a ritmus: jellegzetes ritmikai motívumok járják át az egyes tételeket. Beethoven tanítványa, Carl Czerny (1791-1857) felvetette, hogy Beethovent a klasszikus költészet metrikus mintái ihlették.*”[4]

Pető gyakran hallgatott otthon zenét, olvasás vagy valakinek diktálás mellett. Lemezekről nem tudunk, csak könyvekről. Rádiója volt. El-eljárt az operába és vitte magával munkatársait is, alkalmanként, Székely Ily szervezésében, a gyerekeket és a kísérő konduktorokat is..Nincs elsődleges dokumentáció arról, hogy milyen volt Petőnek a zenei ízlése. De a ritmushoz, ritmizáláshoz, az eredményes mozgáshoz kiválasztandó ütemezéshez kiválóan értett. A ritmikus intendálást (terminus technicus: konduktív nevelés legerőteljesebb facilitációs módszere) tanította, egyénre és csoportra megválasztotta. Inkább számolással, hangsúllyal, a beszéd ütemezésével és tartalmával mutatta meg a munkatársainak - és mindenkor fontosnak tartotta az egyéni bioritmus, a napi ritmus ismeretét is. A híres „továbbvitel” (ez a Pető féle nagyvizit beceneve) során is az történt, hogy egyénenként segítette a gyereket abban, hogyan

2023. Vol. 13. No. 27.
ISSN 2062-2597
DOI: 10.17107/KH.2023.27.3

tudná mégis megtenni, ami nem ment és hogyan tudná jobban vagy többször megtenni ma, ami tegnap még éppen csak sikerült. Ehhez a mondókákat, dalokat és a megfelelő ritmust sokszor a konduktorok találták meg.

Pár éve egyre többet forgatom Pető 1965-ben megjelent orvoslástörténeti könyvét[5], elsősorban az emberhez, némely betegséghez való viszonya, az orvosi hozzáállás és gyógyítási morálja fejezeteit. Vannak oldalak, amelyek csak mérsékelten érdekeltek. Most azonban az eddig mellőzött, a diétákról szóló sok oldalt nézegetve feltűnt, hogy a közepén, mintegy az eszmei mondanivalót érhetőbbé teendő éppen egy nagyzenekar - szólistákkal és kórussal együttes hasonlatával világítja meg Pető a diéta szerepét (p:281):

„*Die diäthetische Therapie ist also ein großer Komplex von therapeutischen Disziplinen, die alle die harmonische Weise sich zu einem Falle gerechten Zusammenklang vereinen müssen. Vergleichen wir dieses Eingreifen therapeutischen Maßnahmen mit der Geschenissen der Musik, so ergeben sich alle Möglichkeiten vom Solospiel aufwärts bis zum symphonischen Zusammenspiel von Orchester mit Chor und Solisten. Bei gegebener energetischer Situation kann der Ernährung die solistische Wirkung zufallen. Doch ist solches Solospiel der Ernährungsbehandlung auch praktisch eine Seltenheit*.“

Szabad - fordításban:
’A diétás kezelésnek tehát a terápiás diszciplínák nagy komplexumában harmóniába kell egyesülnie, hogy egyes elemek megfelelő összhangot alkossanak. Ha a terápiás intézkedéseknek ezt a beavatkozását összevetjük a zene fontos hatásával, akkor a szólójátéktól kezdve a zenekarnak a kórussal és a szólistákkal való szimfonikus interakciójáig minden lehetőség felmerül. Adott energetikai helyzetben a táplálkozásnak lehet „szóló” hatása. De a táplálkozással való gyógyítás ilyen önálló játéka gyakorlatilag ritkaságnak számít.’ Szóval, Pető a zenéhez is értett és a zenei, meg a foglalkozása szerkezeti és lényegi elemeit analógiába hozta.

Másutt a Pető könyv a hangadás, a hangképzés, a mély és magas hangok telkes testünkkel való kapcsolatát taglalja, mint egy professzionális zenetanárba oltott légzés terápiás tudós.

Nem lehet tudni, hogy hallott-e a fiatal, 1911-től Bécsben élő, 1912-től orvostanhallgató Pető a „Musikverein” aranytermében 1913. március 31.-én tartott, később „Botránykoncert”- ként elhíresült Arnold Schönberg, Alexander Zemlinsky, Anton Webern és Alban Berg műveiből és közreműködésükkel lezajlott eseményről? [6] A Schönberg iskola támogatói és ellenzői, és sok „utca embere” jött akkor ott össze, mert Adolf Loos építész a csekély jegyeladások miatt vett egy csomó jegyet, és a legkülönbözőbb járókelőknek odaadta. A koncerten a sípok, sziszegések, tapsok és örömkiáltások közötti harc - a vezényelő Schönberg rendre-szólításai ellenére, vagy talán éppen ezért - párbajkövetelésekhez és jogi következményekkel járó dulakodásba torkollott. Az érzékeny Alban Berget zavarta, hogy az "Altenberg-Lieder" alatt megfékezhetetlenné vált a tumultus és a veszekedő, hangoskodó feleket csak úgy lehetett észhez téríteni, hogy lekapcsolták a világítást a teremben. A plakáton utolsónak meghirdetett Mahler Kindertotenlieder-re nem is kerülhetett sor. A jelenlévő Oscar Straus később a protokoll számára azt mondta, hogy a pofonok csattanása volt az est legdallamosabb része. (Kivonat és magyar fordítás eredeti német szövegből.) [7] Tudta-e vajon Pető, hogy a két évvel

2023. Vol. 13. No. 27.
ISSN 2062-2597
DOI: 10.17107/KH.2023.27.3

korábban meghalt Mahler (sírja a grinzingi temetőben) zenéje sem volt éppen fenntartások nélkül elfogadott akkoriban? Azt tudjuk viszont, hogy az irodalom és a filozófia újdonságait, később a medicina érdemes tényeit nagyon is gyorsan követte.

Közérdekű hír volt Pető elutazása évének (1911) végén hogy a Jean Nougués által szerzett „Quo Vadis" c. operával megnyitották Budapesten a „Volksoper"-t, a második, sok nézőt befogadó (jelenleg Erkel Színház) dalszínházat. Az opera szövegkönyvét a sokáig utazó újságíró, novellista Henri Cain írta, az epikusként 1905-ben Nobel díjjal kitüntetett Henryk Sienkiewitz Quo Vadis könyve alapján. Az előadásról részletes összefoglaló, alapos, ízléses leírás és minőségi elemzés jelent meg August Beer tollából, melyben a komoly zenészek és kritikusok ízlésének alatta maradó zenéről, de a nagyszerű énekesek és a mesteri színpadi kivitelezés alapján mégis nagy sikerről a Pester Lloyd-ban számolt be[8]. Egyébként Beer kezdetben orvosnak tanult[9], ahogy több más jeles PL szerkesztő és munkatárs is.

Úgy látszik, Pető ugyanúgy, mint Hamvas megtanulta a zenét.

Jó lenne tudni, hogy a mozgás befolyásának saját módszerrel való megkezdése, kidolgozása időszakában, a háború utáni nyomasztó szegénység és nehéz vállalások teljesítése közben hallotta-e, tudta-e, hogy Yehudi Menuhin megérkezett Budapestre, hazahozta, és a Zeneakadémián jótékony céllal bemutatta (1946.06.27.) az Amerikába menekült Bartók Béla által az ő kérésére írott zenéjét? (Budapesten nem ismerhették az 1944-ben hegedűre írott szólószonátát.)

Irodalom

1. Kontsek András: Hamvas–Tamkó–Weöres Tamkó Sirató Károly: Táncoló hangcsoportok című kiadatlan Weöres-paródiájának szellemi háttere. In: WEÖRES SÁNDOR EMLÉKZETE. 2013. június www.magyarnaplo.hu pp 9-12 https://epa.oszk.hu/03500/03573/00086/pdf/EPA03573_mn_2013_06_09-12.pdf
2. Szántó F. István: Hamvas Béla: Művészeti Írások I. https://epa.oszk.hu/00300/00381/00206/EPA00381_kortars_2015_09_30081.htm
3. Béla Hamvas: The Seventh Symphony And The Metaphysics Of Music https://hamvasbela.zsolt.ro/2011/12/bela-hamvas-seventh-symphony-and.html
4. *Dotsey, Calvin:* Save me from the grave and wise: Beethoven's Symphony No. 7 https://houstonsymphony.org/beethoven-symphony-7/
5. Bärnklau, Karl Otto, alias: Pető András (1965): Unfug der Krankheit, Triumph der Heilkunst. Schustek, Hanau-Main. Pp: 278-292; P: 281
6. Skandalkonzert 1913 https://de.wikipedia.org/wiki/Skandalkonzert_1913
7. Weidringer, Walter https://www.musikverein.at/musikverein-festival-courage-2023-24/
8. Beer, August: Die Eröffnung der Volksoper. Pester Lloyd, Morgenblatt 1911;58(291):1-3
9. Újvári Hedvig: Der Pester Lloyd als Quelle musikhistorischer Forschungen (3. Die Musikkritiker des Pester Lloyd…e) August Beer) Studia Musicologica 2023;63(3-4):277-298 https://doi.org/10.1556/6.2022.00017

Mozaik 8. „Nagyszerű mérges ember"

Vannak elengedhetetlen olvasmányok (Forrai, Hári, Földesi munkái, Ocsenás Pető filmje a „Századfordító Magyarok" sorozatban, legutóbb pedig Schaffhauzer és Kollega Tarsoly cikkei) (Ld. Mozaik 1.), amelyek nélkül a késői követőknek fogalma sem lehetne arról,

2023. Vol. 13. No. 27.
ISSN 2062-2597
DOI: 10.17107/KH.2023.27.3

hogyan képzelje el az embert, aki a motivált, intencióra történő mozgás, teljesítményre bírás módszerét elképzelte, kidolgozta, szolgálatba állította. Természetesen Pető saját írásai közül az önéletrajza és a Gyógypedagógiai Szemle cikk sem mellőzhetőek. (Ld. Mozaik 1.)

52 éves korában hozta úgy a sors, hogy meg kellett hoznia élete legutolsó, élete végégig kiható döntését, amely után további választása már nem lehetett, mert a feladat természete, intenzitása, a szakma morális kötelme csapdába ejtette. Lehet-e, hogy a szépsége is?
Ahogyan Hári Mária írja:
„In den Jahren 1945 und 1967 nahmen seine Werke eine zentrale Rolle in seinem derzeitigen Schaffen ein. Er wurde fast zum Sklaven seiner eigenen Idee, und sein vorheriges bewegtes und farbenreiches Leben endete mit dem Beginn dieser Periode."[1] Szabad fordításban:
„Az 1945 és 1967 közötti években központi szerepet kapott az alkotás az addig összegyűjtött tapasztalatok alapján. Saját ötletének szinte a rabszolgája lett, és ennek az időszaknak a kezdetével véget ért korábbi mozgalmas és színes élete."

A felsorolt olvasmányok ismeretében lehet tudni, hogy egy rabszolga és egy misszionárius kétarcú vállalása került egy öntörvényű, tanult ismereteiben, tapasztalataiban és szakmai hitében megingathatatlan, az értetlenekkel türelmetlen, a víziója szerint feltétlenül fontos és hasznos ügy képviselőjének az önként vállalt feladatkörébe. Nem kérdés, hogy sokan szerették volna hangos sikereit saját vállalásaikban is megvalósítani, még akkor is, ha nem tudták, mit is jelent az érte folytatott szüntelen harc.

Keserűen írja Holtponton c. versében Tamkó Sirató Károly[2], hogy neki, az ő elképzeléseivel ez nem sikerült:

„Baktai mondta: újjá szülted a hatha jógát
a kor egészség-apostola te leszel.
De nem lettem!
Mert nyomorúság az életem!
Még lakásom sincs megfelelő!
Pető András kiharcolt magának
vad erővel
egy Intézetet
mert ő csak egy volt: gyógypedagógus!
De én "bokor" vagyok:
avantgarde-költő"

Petőnek harcolnia kellett először a módszer létjogosultságért, a hagyományosan képzett szakemberek felfogásbeli változtatásáért, hogy ugyanis megfelelő tanítással a mozgássérült gyermek, a krónikus, előrehaladó betegségben szenvedő felnőtt képessé tehető önellátó teljesítményekre, a sikeres mozgás alapján pedig mentálisan és emocionálisan mértani haladvány szerint fejlődik. Dolgozott a módszerén, tanította azt az alkalmazóknak (mozgáskezelőknek), és folyamatosan hasította és csiszolta, mint a gyémántot és annak is tartotta a kezdetben mozgáskezelésnek, mozgásterápiának később konduktív pedagógiának nevezett eljárását. Nem tűrt el az elképzelt megvalósításban nüansznyi eltéréseket sem a munkatársai részéről.

2023. Vol. 13. No. 27.
ISSN 2062-2597
DOI: 10.17107/KH.2023.27.3

Pető András egyáltalán nem vette tekintetbe, hogy valaki béna, mindegy, hogy fertőző gyermekbénulást szenvedett el, vagy úgy született: cerebrális parézise van, vagy éppen most indul a Parkinson kórja, stb., ahogyan az elképzelései megvalósítását akadályozó „hivatalnak packázásai" (The insolence of office - Hamlet) sem gyűrték őt le. Tudta és hitte, hogy a mégis lehetséges a teljesítmény maximumát keresve nem a betegséget, hanem a gyereket, az embert „helyreállítani" akkor is, ha a betegség vagy állapot nem szüntethető meg. A mai fiatalok szókincsével szólva, az a cél, hogy az egyén „kimaxolja" a lehetőségeit. Nem a lehetetlent kell megoldani, hanem minden lehetségest elő kell segíteni. Nagyon haragudott, ha ezt kétkedéssel vagy egyáltalán nem fogadta el a hivatalosság, ha anyagi és szervezési mulasztásokkal akadályozták vagy késleltették a munkát. Ruffy Péter, aki írásaiban az emlékformálást tűzte ki céljául, nevezte őt úgy, hogy „Nagyszerű mérges ember" [3] ahonnan a címet kölcsönöztem.

A gyógyító Petőnek általában is komoly híre volt. Fontos, értékes emberek kis és nagy bajokkal kívánták igénybe venni, Hári, Földesi és Forrai írásai foglalják össze az ilyen történeteket. Nyilván az agytumoros mozgásművész (Nagy Etel (1907-1939) vagy az élet és saját alkotó zsenije által megviselt elheverő író (Márai) vagy a Parkinsonos rosszabbodás ellenére barátnak megmaradt másik író (Török Sándor), a sor végtelen, valami olyasmit kapott Petőtől, amit más vagy nem tudott vagy nem akart adni.
Hogy hangosan? A tánc- és illemtan nem volt Pető sajátja (Kozma Ildikó: Nahát, azért Pető egy úr volt!), de nem amikor a rövid idő alatt adekvát ráhatásra volt szükség. Amennyire tudom, akkor sem kímélte a környezetét, munkatársait, ha nem az, és nem úgy történt a gyerekek körül az intézetben, ahogyan megmondta, kérte és elvárta.

A Hamvas hagyaték gondozója, Gyúl Antal[4] (sajnos már nem él) szerint a Karneval c. regényben[5] megidézett Ábsolom doktort az író Pető Andrásról mintázta. A több mint 1000 oldalas könyv szó- és névmágiával teli, ismételt átnézésére, sokszor visszalapozásra kényszerít, utolsó fejezetében szerepel környezete kimondott és ki nem mondott dolgait is jól tudó Ábsalom doktor:

„Az öngyilkosságról csak egyetlen ember tudott, Ábsalom doktor, aki Tristant este meglátogatta és vele körülbelül éjfélig ordítozott. Még a szomszéd utcában is minden szavát hallották. Ábsalom doktor Tristant az öngyilkosságról lebeszélte és fenyegetőzött és káromkodott és átkozódott és öklével az asztalt csapkodta. Aki hallgatózott és ugyan az egész környéken ki ne hallgatózott volna, hiszen az üvöltéstől senki se tudott aludni, mondom, az mind könnyekre fakadt. Ábsalom doktor jó ember, szóltak susogva."

„A modern karakterológia mesterei ezt az esetet álalakzatnak nevezték el. Gyógyítás ürügyével betegeit válogatott mágikus kínzásokban részesíti. Én tudom, hogy a doktor három óra hosszat harsányan tombolva Tristant az öngyilkosságtól miért akarta eltántorítani. Aki nem akarja, inkább akarja, mint, aki akarja. A kis Tristan Ábsalom távozása után egy negyedórával magát csakugyan felakasztotta."
(Megj.: A kis Tristan egy púpos, csenevész, talán vérfertőző, nagyon leromlott állapotú, vért hányó, súlyosan tuberkulotikus beteg a regény lapjain, és akár a leírás szerinti gyógyító ordítozás, akár az álalakzatról szóló fejtegetés nélküli halk útjára engedés látszana más orvosok véleménye szerint helyénvalónak.)

2023. Vol. 13. No. 27.
ISSN 2062-2597
DOI: 10.17107/KH.2023.27.3

Az akaratgyenge, indíték vagy önbizalom hiányos, magukat indokolatlanul elhagyó emberek számíthattak a gyógyító hangoskodásra, ha Pető úgy látta, hogy a képességek valamennyire jelen volnának, mégsem élnek vele.
(Az óriási műveltségű Hamvas Béla által választott mintának - Ábsalom - szorgalmasan utána kell olvasni. Ábsalom, Dávid fia, aki hiú, gőgös és becsvágyó, a trónra tör, sikerrel űzi el apját az országából, de a hatalomtól megszédülve nem hallgat többé a támogatójára sem. Így a bukása nem is marad el, apja visszatérésekor a harcban Ábsalom fennakad fejjel, dús hajával egy fán, míg a lova tovább halad.)

A súlyos és bonyolultan fogalmazott regény (Karneval, a-val) talán az önkeresés eposza, 1950-ben készült el. Pető ún. ordítozásait, amelyek a konduktív pedagógia megalapozásának időszakára eshettek volna, Hamvasnak 1945-1950 között lehetett volna észlelnie. Pető akkoriban nagyon szegényes állapotok között kezdte el és végezte a munkáját, a háború utáni nyomor, éhezés vagy kevés étel, alig előállítható ruházat és fehérnemű, szűkösség jellemezte mindenben. Egy szuterénben (Bp. XII. Alkotás u. 13) kellett a 13 súlyos állapotú gyereket gyógypedagógus hallgatók, medikusok és laikus, éppen betanított munkatársak segítségével, a saját elképzelései megvalósításával fejlődésre bírnia. Nem tudjuk meg soha, hogy gyötörte-e némi kétség.
A beszerzéseket (élelem, textiliák, fűtőanyag stb.) egy kordéval, kézi erővel szállította onnan, ahol megtalálta, a magas, szálfa egyenes, halk szavú, szorgalmas Székely Ferenc. Ő koronaőr volt (a 400 tagú testőrség 60 fős csoportja), de a testület tagjait a felszabadulás után nem foglalkoztatták. Vele Pető mindig nagy tisztelettel viseltetett, mert a lehetetlent is megoldotta, de egyszer egy szobán belüli, jogtalan egyoldalú hangoskodást az érintett az intézeti kulcscsomó néma asztalra helyezésével és távozással honorált. Másnap már állása volt a Lóczy utcai bölcsődében, egy másik elhivatott által vezetett intézetben (mai néven: *Pikler* Emmi *Bölcsőde)*. (A történetet Székely Ily mondta el.)

A konduktív nevelés közel 80 éves történetének eleje tele van a háború utáni lepusztult ország működésének lehetséges és lehetetlen szervezési eljárásának nyomaival. Hogy elárvult vagy elhagyott, ráadásul beteg vagy éppen „nyomorék", béna gyermekek (az angolul használt 'spastic' szó még szellemi elmaradottságot is jelent, ezért az érintettek kikérték maguknak) ellátását melyik ország, hogyan, miként szervezi meg, nemcsak a lehetőség, de szakmai fantázia kérdése is. Egyáltalán nem biztos, hogy így és csakis így van mód a „nyomorék" és ellátatlan gyermekek megmentésére, vagy a remek családi hátterű, de nagyon súlyos tüneteket mutató, „reménytelen" gyerekek ellátására.
A konduktív nevelés nem követte, hanem meg is haladta a „tedd, amit kell, akkor, amikor kell és azzal, amid van" elvet. Ugyanis ez a segítség tanítható szellemi tevékenységet képvisel, minden más ellátási formához kanalizálható, s ha vele jól élnek, még gazdaságos is lehet.

Irodalom

1. Hári, Mária: Der Geschichte der Konduktiven Pädagogik. Conductive Education/ Occasional Papers Suppl. 1 - German Version, 1998, p: 3
2. Tamkó Sirató Károly: Holtponton. ("Életrajzi adatok" ciklus.1972. szeptember 14.) https://terebess.hu/keletkultinfo/tamko.html
3. Ruffy Péter: Nagyszerű mérges ember. In: Úttalan utakon, Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1974, pp: 97-102

2023. Vol. 13. No. 27.
ISSN 2062-2597
DOI: 10.17107/KH.2023.27.3

4. Lábjegyzet in: Kontsek András: Hamvas–Tamkó–Weöres Tamkó Sirató Károly: Táncoló hangcsoportok című kiadatlan Weöres-paródiájának szellemi háttere. In: WEÖRES SÁNDOR EMLÉKZETE. 2013. június www.magyarnaplo.hu pp:9-12 https://epa.oszk.hu/03500/03573/00086/pdf/EPA03573_mn_2013_06_09-12.pdf
5. Hamvas Béla: Karneval. Hamvas Béla Hagyatékkezelő, 2021. Negyedik kiadás, MEDIO Kiadó Kft. in VII. p: 1081

Mozaik 9. A Pető módszerről - Kapus Gyulától Donáth Tiborig

A diploma utáni négy évet a szegedi egyetem gyermekklinikáján töltöttem és 1967-ben nyertem szakképesítést. Ez alatt volt frissen kinevezett egyetemi tanár **Boda Domokos (1921-2015)**. Hári doktornő úgy írta, hogy Boda nem lett professzor, mert szektásnak ítélték[1p101]. Metodista püspök volt, amit soha nem hallgatott el. Ennek ismeretében nevezték ki 1963. januárban. A **Ferencz Pál (1892-1959)** (egy másik szöveghelyen a Pető barátok felsorolásban szerepel[1]) beosztottjaként végzett nagyszerű László kórházi munka (gyermekbénulás járvány!), az irodalmi tevékenysége alapján történt ez. A sorsom úgy hozta, hogy azon őszön kezdtem a gyermekorvosi szakképesítésemet, amit 1967-ben meg is szereztem.
Közvetlen szakmai és emberi közelében élvén (a koraszülött ellátás korszerűsítése a kedvenc szakterülete volt, ahová engem először egy, majd még egy évre osztott be) elég jól láttam, hogy a hite nem vezetett semmiféle álhumanista magatartáshoz.
A koraszülöttek szállításkori lehűlés prevenciójának megszervezése, a folyadék és elektrolit terápia könyve szerinti eljárás, az Usher infúzó alkalmazása, a cukor+inzulin+bikarbonát csodája, az Rh inkompatibilitás miatti vércserék, és - mivel akkor más nem volt: lélegeztetés **Boda-Kerekes gép**pel jelentették a munkát. Az intézetben folyó kutatásokat úgy szervezte meg, hogy mindenki dolgozott a többiek számára is (voltak éjjel nappal elvégzendő obligát feladatok, bárki munkájához), ami hatványozottan hozott eredményeket. A négy év alatt 6 közleményben voltam társszerző.

Szerette, ha olvastunk, rengeteg kijelölt cikket referáltatott (minden péntek délben). 2-3 hetente, ha volt rá mód két autóval „feljöttünk" a Szentkirályi vagy a Nádor utcában tartott tudományos ülésre. Egy ilyen alkalommal, 1964 vagy 1965 lehetett láttam **Pető András**t. A Gestalt van meg. Egyik kolléga rám suttogott a szünetben, hogy ne bóklásszak el, a prof. hívat mindenkit. Hová? Hát arra, gyere. Egy szürke öltönyös ülő férfi előtt álltunk fél-karéjban, amíg a magas termetű Boda egy kicsit meghajtva magát Pető széke irányában, mindenkiről mondott egy félmondatot, jellemezve, mit is csinál. Fogalmam nem volt ki az ülő idős úr és később sem derült rá fény.

És akkor 1967 őszén a családi karrier budapesti irányt vett. Kisebb mértékű haldoklásom vette kezdetét. **Sárkány Jenő (1913-1990)** professzor úr (1. Ábra) személyesen mutatott be minden osztálynak és többnyire a főorvosoknak is, és miközben a pavilonok között haladtunk, röviden informált az anamnézisekről. Így találkoztam **Focher László**val (1892-1975), aki a neurológiai ambulanciát látta el nyugdíjasként még azután is pár évig (ő főként pszichiáter volt). Az osztállyal, mármint a Gyermekneurológiai Osztállyal (vezette 1963-tól **Mátyus Adorján, 1922-2006**) nem volt az eseti beutaláson kívül szerves kapcsolata, búcsúzgatott a szakmától. Így találkoztam pár rövid mondatra **Dobszay László (1914-1983)** főorvossal is (1.

2023. Vol. 13. No. 27.
ISSN 2062-2597
DOI: 10.17107/KH.2023.27.3

Ábra), akivel azután néha még beszélni volt módom, ha valamit már senki nem tudott megoldani (a gyermekgyógyászat egészéről van szó), akkor őt kértük meg és mindig tudott segíteni. Visszamondták, hogy egyszer a nagyviziten hatalmasat kacagott egy konzíliumi leletemen. Az történt, hogy abban az időben a belgyógyászati betegforgalom mintegy 40%-ához kértek konzíliumot, ahogy hasadozott az egységes gyerekgyógyászat, az újabb generációk már nem voltak generalisták. Azt írtam tehát egy bevizelős kisfiú részletes, hosszú és unalmas negatív lelete végére, hogy ”és a farpofák sem némák.” (Az is egy reflex, ha finom karcolásra összehúzódás (válasz) jelentkezik.)

Focher és Dobszay szerepe a Pető intézet létrejöttében felbecsülhetetlen[2].

1. Ábra. Dr. Boda Domokos bemutatja az átszervezett klinikáját elődjének (Prof. Waltner Károly 1894-1981) és meghívott rangos vendégeknek.

A Szegedtől való elválás (részletezés nélkül) szürke fátyla borított be, de persze intellektuálisan nem. Nem volt éppen akkor mód a Heim Pál Gyermekkórházban neurológiát kezdeni, így a II. Kisded Osztályra kaptam lehetőséget, ahol **Kapus Gyula (1897-1989)** volt a főorvos (2. Ábra). Fél évet töltöttem ott és mondhatom, hogy nagy élmény volt egy ilyen melegszívű, nemcsak okos, de művelt és toleráns idős úr (70 éves volt) mellett dolgozni. Bizonyára tudta Sárkány professzortól, hogy a budapesti jelenlétem és ráadásul nem is az idegosztályon eléggé lehangol. Már vagy két hónap is eltelt, amikor rájöttem, hogy a többiek unják a mi betegágy melletti hosszas szakmai beszélgetéseinket. Próbáltam kisebbre venni magamat és egyszer csak odafordult és mindenki előtt a vállamra tette a két kinyújtott kezét és kicsit megrázott: „Mit csináljak, hogy egy kicsit jobban érezd magad itt?” Nagyon szégyelltem magam. Később elmondtam, hogy gyötör a honvágy (Szeged, klinika) és szenvedek, hogy nem haladok a neurológia irányában. „Miért?” Mondtam, amit tudtam, oda most nem kell ember, csak majd valamikor. „Máttyust ismered?” Igen, engem szoktak a kollégák kérni, hogy maradjak itt a konzíliumokra. „Kérdezted?” „ Dehogy. Tudtommal a létszámról nem ő dönt.” Pár hét múlva kaptam egy üzenő cédulát a Sárkány prof. titkárságáról, hogy 1967. május 2-án reggel 8-tól a Gyermek Idegosztályon van a

2023. Vol. 13. No. 27.
ISSN 2062-2597
DOI: 10.17107/KH.2023.27.3

munkahelyem. (Azt tudtam, hogy Kapus Gyula szót ért sokakkal és adnak a véleményére, de azt csak később tudtam meg, hogy Kapus felesége és Máttyus első felesége testvérek voltak.)

DR. Kapus Gyula, KOSSUTH Díjas gyermekorvos

2. Ábra. Kapus tanár úr a kollégáival

20 évvel korábban, mintsem én a neurológiát elkezdtem volna tanulni, az én kedves, idős szakmai barátom egy korrekt, pontos és igen jóindulatú szakvéleményt adott a Pető intézetben folyó munkáról:
„*Megállapítjuk, hogy ebben az intézetben a betegek eredményesen gyógykezelhetők. Ezen véleményünket a következőkkel támasztjuk alá: az intézetbe legnagyobbrészt olyan betegek kerülnek felvételre, akiket más gyógyintézetek, mint gyógyíthatatlanokat bocsátanak el, illetve fel se vesznek.” „A kezelés időtartamára vonatkozólag az intézet vezetőjének erre vonatkozólag adott felvilágosítása alapján, mint minimumot egy negyed és mint maximumot, a két évet kell megjelölnünk.”*
(Dr. Kapus Gyula, Dr. Litvay Emil és Dr. Roboz Pál (Gyermekgyógyász Társaság) jelentése a 1947. febr.14. -én.) [1:31;2]
Gondolom ez nem ellen javallotta 1952-ben a Kossuth díját.
20 év múlva pedig ott találtam magamat abban az intézetben, mert arra kértek. Mit nem adnék érte, ha most ezt elmondhatnám Kapus tanár úrnak.

Hagyományos képzettséggel dolgozó kiváló orvosok (feladat: a betegség megelőzése, ha lehet oki kezelés, ha nem lehet, akkor tüneti kezelés, a gyógyíthatatlanok esetében a szeretetteli gondozás) fuldokoltak a méregtől vagy esetleg elnézően mosolyogtak a mozgásterápia, később konduktív nevelés sikerein, a csodákon.
Meglepő látni nekem is Pető könyvében a fejezetet, amiben írja, hogy nem kell a gyógyíthatatlan betegségek diagnózisába sem belehalni. Gyógyíthatatlan betegségekről addig beszélünk, amíg nem teszünk különbséget a betegség és a beteg ember között, pedig kell. Van-e olyan gyógyíthatatlan betegség, amibe mindenki belehal? Nincs ilyen, írja[2].
Rajtam is érvényesült a kezdő szakemberek sorsa, nemcsak a tudást és tapasztalatot kaptam készen, de a rangsor és tekintély közvetítését is élvezhettem. Emiatt többszörös kérésre, de

2023. Vol. 13. No. 27.
ISSN 2062-2597
DOI: 10.17107/KH.2023.27.3

megtisztelve, de nem egészen gyanútlanul lettem a Nemzetközi Pető Intézet, MPANNI munkatársa 1986-tól.

Pedig eszembe jutott egy jóval korábbi ideggyógyász kongresszuson egy fiatal neurológus kolléganő, **Baraczka Krisztina**, később rangos igazságügyi pszichiáter sorsa, aki Parkinson kórban alkalmazott konduktív nevelést mutatta be, hanggal, filmmel - remekül. Az üléselnök **Csanda Endre (1923-2015)** professzor úr volt, akit még medikus koromból, Szegedről, nemcsak oktatóként, de családi barátként is jól ismertem. Remek szakember és európai embertárs volt. Akkor azonban az üléselnöki székben nem ismertem rá, mert nemcsak maliciózus, de enyhén toxikus megjegyzést tett a dologra általában, az előadónak pedig azt tanácsolta, hogy az érdes Radeczky induló helyett inkább bécsi keringőt kellene alkalmazni, ha már dalolni kell. Ez bizony jó néhány ember kacagását is kiváltotta a teremben. Később tudtam meg, mennyire oda nem illő volt ez az üléselnöki magatartás, ugyanis sok Parkinsonos a nagyon hangsúlyos, nyomatékos első hangra mintegy beindul és az egyébként jó gyógyszerek mellett is bekövetkező „on-off" mérséklődik. Ma meg már reneszánszát éli a dopamin felszabadítással ható mozgásterápia, tánc, különböző jóga-formák kínálata Parkinsonban. Amikor évekkel később találkozunk, megkérdezte, „mikor küldhetem a betegeket?" „Minden konduktori rendelésre, bármikor, csak előtte lássa belgyógyász." „ De hozzád mikor küldhetem." „De hát van Parkinsonos szakembered, az ő partnere lesz a konduktor." Nem értette, hogy otthon (az intézetben) én a konduktorok (orvos) munkatársa vagyok. Nem küldött.

Sokat tanultam **Szobor Alberttől (1926-2011),** a magyar ideggyógyászat egyik kiemelkedő képviselőjétől (nála hospitáltam a neurológia szakvizsga előtt - 1973), aki egy későbbi találkozás alkalmával, mintha a saját munkáját sajnálta volna a Pető Intézet melletti döntésem miatt, szelíd elnézéssel nézett rám. „Azért azt tudnia kell, hogy a Parkinsonosoknak lehet vezényelni, de szklerózisos sírva fakad, ha ráordítanak."

Boda Domokos különleges érzékenységgel viselkedett professzori pályafutása első négy szakorvosával és olyan óriási, gyakorlati és elméleti korszerű tudással ajándékozott meg minket, hogy később is minden mondatának komoly súlya, hitele volt nálunk. Amikor ismét találkoztunk, akkor már második éve dolgoztam a Pető Intézetben, az évfolyamom a 25. éves diplomát ünnepelte és ő is meghívott volt. Rövid beszélgetésből kiderült, hogy már a neurológiát se helyeselte, dehogy tovább távolodjak az orvoslástól, az nem helyes. Mintha nem az az ember lett volna, aki boldogan és tisztelettel mutogatta munkatársait a mesternek. „Tudja, Pető nagyon okos ember volt, lehet, hogy sok mindenkin tudott segíteni, de a poliohoz nem értett." Nagyon mosolyogva, de határozottan válaszoltam: „Más sem."

(A motoros egység: a spinális motoneuron és axonja, végkészülékei által ellátott összes izomrost, cca 1:1500 ideg-izom arány van az alsó végtagon. Vagyis egy motoros sejt vírusos halála ennyi kiesést okoz, amin nem lehet segíteni. De a nagyizmokban rengeteg motoros egység van, és mint a sűrű szőlőszemek keverednek, torlódnak, épen beidegzett is van közöttük, azokat munkára lehet bírni szakértelemmel, mert könnyen „lemond" a munkáról az idegnyúlványokkal tarkán (beteg-nem beteg) ellátott, tehát csak részben béna izom.) „Hallott már soror Kellyről?" „Sajnos, nem." „Termosztátban 37 fokon tartott viasszal átitatott szövetdarabbal csomagolva lehet a fájdalmat csökkenteni." „Amennyire tudom, a postpolio-t az sem szünteti. Fájdalom alig, de nagy fáradékonyság van. Viszont adjunk hálát istennek, Salk-nak, de főleg Sabin-nak, hogy ezzel már nem kell a Pető tanítványoknak foglalkoznia."

Sokkal később kaptam egy levelet, amiben arra kér, a primér genetikai vagy anyagcsere betegséggel dg nélkül jelentkező külföldieket hadd kapja meg a Szegedi klinika.

2023. Vol. 13. No. 27.
ISSN 2062-2597
DOI: 10.17107/KH.2023.27.3

Próbálkoztam ilyen szervezéssel, de szinte minden esetben félig meddig tudott volt már otthonukban is, vagy elkezdődött - akkor még nem genetikai, hanem következményes tünetek - anyagcsere kivizsgálása. A szülői attitüd az volt, hogy nem azért jöttek ide messzi hazájukból, hogy bármit is megtudjanak, hanem azért, hogy legyen az bármi, ami a problémát okozza, segítsen a Pető módszer amennyit csak tud. Ebben a kontextusban egyetlen feladat volt helyénvaló, a gyorsan rosszabbodó (egyébként általam klinikailag is megbecsülhető, mert jellemző tüneteket mutató) kórképekkel jelentkezőket tanácsokkal ellátva nem fogadni, de megajánlani a kivizsgálást Szegeden. Nem vették igénybe a külföldi szülők - egy-két esettől eltekintve.
Amikor a MPANNI - ban a főiskolává válás jogi és tartalmi véglegesítése zajlott, azt a feladatot kaptam, hogy készítsem el az orvos-biológiai kurrikulumnak 5 jónevű, minősített szakember írásos véleményével ellátott változatát a minisztérium számára. Az anyagot megküldtem:
Dr. Paraicz Ervin idegsebész osztályvezetőnek (Orsz. Idegseb. Int.), Dr. Szilárd János neurológus professzornak (Szeged), Dr. Máttyus Adorján háromszoros szakorvosnak, címzetes egyetemi docensnek (Heim Pál K. Bp.), Dr. György Ilona, egyetemi docensnek (Debreceni Egyetem Gyermekklinika) és Donáth Tibor budapesti anatómus professzornak és kedvező írásos véleményt kaptam mindenkitől. A véleményt Donáth professzor megtoldotta (2. Ábra).

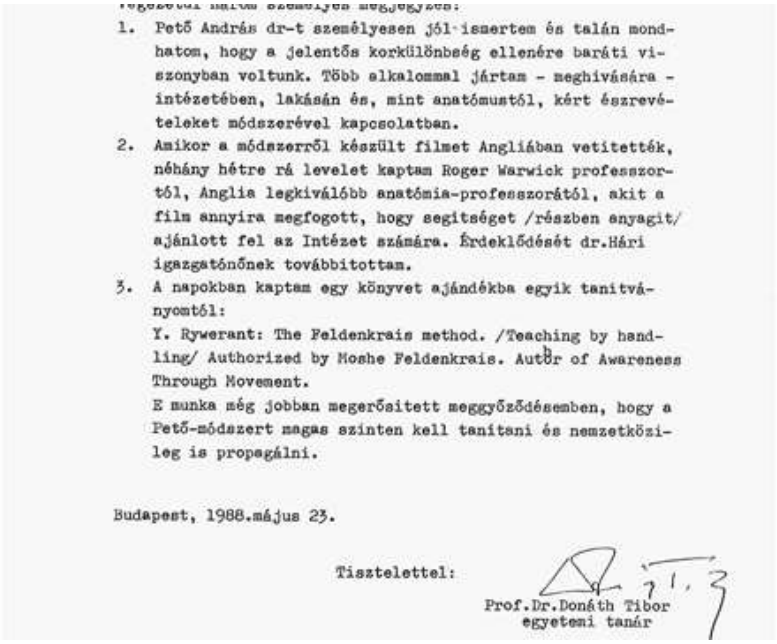

1. Pető András dr-t személyesen jól ismertem és talán mondhatom, hogy a jelentős korkülönbség ellenére baráti viszonyban voltunk. Több alkalommal jártam - meghivására - intézetében, lakásán és, mint anatómustól, kért észrevételeket módszerével kapcsolatban.
2. Amikor a módszerről készült filmet Angliában vetitették, néhány hétre rá levelet kaptam Roger Warwick professzortól, Anglia legkiválóbb anatómia-professzorától, akit a film annyira megfogott, hogy segitséget /részben anyagit/ ajánlott fel az Intézet számára. Érdeklődését dr.Hári igazgatónőnek továbbitottam.
3. A napokban kaptam egy könyvet ajándékba egyik tanitványomtól:
Y. Rywerant: The Feldenkrais method. /Teaching by handling/ Authorized by Moshe Feldenkrais. Autor of Awareness Through Movement.
E munka még jobban megerősitett meggyőződésemben, hogy a Pető-módszert magas szinten kell tanitani és nemzetközileg is propagálni.

Budapest, 1988.május 23.

Tisztelettel:

Prof.Dr.Donáth Tibor
egyetemi tanár

3. Ábra. A MPANNI Főiskola Orvosbiológiai Tanszékének tantervéhez küldött Semmelweis Egyetemi levél részlete.

Irodalom

1. Hári Mária: A konduktív pedagógia története. MPANNI, Budapest, 1997, pp:5-150
2. Pető A. Konduktív mozgásterápia mint gyógypedagógia. *Gyógypedagógia*, 1956;1:15-21. (Dr. Kapus Gyula, Dr. Litvay Emil és Dr. Roboz Pál jelentése a 1947. febr.14. -én)
3. Bärnklau, Karl Otto, alias: Pető András (1965): Unfug der Krankheit, Triumph der Heilkunst. Schustek, Hanau-Main. Pp: 389-392

2023. Vol. 13. No. 27.
ISSN 2062-2597
DOI: 10.17107/KH.2023.27.3

Mozaik 10 PETŐ130 & HÁRI100 „Nehéz emberek”

130 éve született a 74 éves korában elvesztett Pető András. Hári doktornőtől tudom, hogy a kedvenc virága a pármai ibolya volt, ezért a mellszobrához az évfordulókkor régebben mindig azt helyeztek. Soha nem kérdeztem és nem is hallottam, sem Hári doktornőtől sem Székely Ilytől, hogy a gondosan és szépen végzett munkán kívül mivel lehetett Petőt megajándékozni.

Hári Máriát sem lehetett könnyen megajándékozni.

Hári doktornő egyik kedvenc írója, „The Poet Laureate of Medicine”, Oliver Sacks (1933-2015), írta az önéletrajzi könyvében, amit Hári doktornő már nem olvashatott, hogy élete késői szakaszában mindig azt vagy olyat kapott ajándékba, ami a periódusos rendszerben az életkorának megfelelő rendszámhoz tartozott. Még az is bekövetkezett, hogy Sacks ólommal lezárt apró plutónium darabot kapott.

Ezek szerint a 78. évében elvesztett Hári Máriának platinát (78 = Pt) kellett volna kapnia. (1. Ábra) Jelenleg is aktuális tiszteletem jeléül elolvastam a különleges, kezdetben nagyon félreismert fém történetét, amelyet sokáig eltávolítottak a kibányászott aranyból (kis fehér, akárminek látva), majd benne hagyták az aranyban és úgy vertek érméket belőle, amelyeket aztán hamisnak minősítettek. Aztán felismerték a nagyon magas hőfokon olvaszthatóságát, ritkaságát és egyéb különleges tulajdonságait. Bőséges és nagyon érdekes irodalma alapján határozottan látom az analógiát a személy és a fém tulajdonságai között. Az arany ellenállóbb a vegyi anyagoknak, de a platina olvadáspontja magasabb. Minden mást a vonatkozó irodalomra bíznék.

2023. Vol. 13. No. 27.
ISSN 2062-2597
DOI: 10.17107/KH.2023.27.3

1. Ábra. Nyers platina Dr. Hári Mária tiszteletére

Pető Andrásnak az utolsó születésnapján, mivel pont 74 évesen, a születésnapján halt meg, a volfrám (74 = W, wolfram, tungsten) járt volna. Mikor ez eszembe jutott, azonnal utánanéztem a hőálló, sűrű, kemény fém fontosságának és a forrásoknak. (2. Ábra)
Az is eszembe jutott, hogy milyen sokáig láttuk a villanykörtéinken a Tungsram feliratot (amiben volfrám izzószál volt, 3. Ábra), ami a volfrám svéd nevéből, a tungstenből származik.
Mikor ezt írom, megnézem az izzólámpa-wiki-t és a homályból előjönnek a remek magyar kutatók nevei.
Szabad lett volna Dr. Pető Andrásnak ilyen jelentőséggel bíró ajándékot adni.

2023. Vol. 13. No. 27.
ISSN 2062-2597
DOI: 10.17107/KH.2023.27.3

2. Ábra. Wolframit. A volfrám (hőálló, sűrű, kemény) volframit és volfrámérc formájában fordul elő. Illene ilyet ajándékozni tehát Pető Andrásnak a 74. helyett a 130. születésnapján.

3. Ábra. Wolfrám izzószál, nagyítva. Fénycső és LED váltja ki hamarosan.

Pető 1911-ben talán előbb, mint szeptemberben hagyta el Magyarországot.
Edison meg pont ekkor látogatta meg Hazánkat. Családjával együtt 1911. szept. 11.-én a Hungária Nagyszálló éttermében étkeztek (a különleges étlapot a család minden tagja aláírta, ld. a világhálón) A napilapok, beleértve a napi két-lapot (reggel, este) képviselő Pester Lloyd-ot tudósítottak az eseményről.
Talán az újságírás másfajta, más alkatú embert kívánt volna.